Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kateřina Jagošová

Sémantické preference a prozódie adjektiva *eri* a jeho odvozenin ve finštině

Semantic preference and prosody of adjective *eri* and its derivatives in Finnish

Eri-alkuisten adjektiivien semanttinen preferenssi ja prosodia suomen kielessä

Praha 2022

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Fárová, Ph.D.

Chtěla bych poděkovat vedoucí své diplomové práce, Mgr. Lence Fárové, Ph. D., za užitečné připomínky a obětavou pomoc, a Jarmu H. Jantunenovi z univerzity v Jyväskylä za možnost účastnit se magisterského semináře. Poděkování patří také finské organizaci *Opetushallitus*, jejíž stipendium mi umožnilo sbírat materiál přímo ve Finsku. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu po celou dobu studia.

Kateřina Jagošová

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 4. 2022

_____

Kateřina Jagošová

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá sémantickou preferencí a prozódií adjektiva *eri* a jeho odvozenin ve finštině. Práce se věnuje skupině adjektiv odvozených od téhož základu, jež jsou významově téměř synonymní nebo jen velmi špatně odlišitelná. První část práce se věnuje teorii sémantiky a významu, syntagmatickým a paradigmatickým významovým vztahům (zejména synonymii a kolokacím), vymezení třídy adjektiv a charakteristice pojmů sémantická preference a prozódie. Druhá část se zabývá kolokační analýzou a analýzou sémantických preferencí a prozódií adjektiv, z nichž byla pro podrobnější zkoumání vybrána do velké míry synonymní dvojice *erikoinen* a *erityinen*. V závěru jsou na základě výsledků analýzy vypracovány sémantické profily dvou blíže zkoumaných adjektiv.

Klíčová slova: finština, adjektiva, sémantická preference a prozódie, kolokační analýza, korpusová lingvistika, *erikoinen, erityinen*

ABSTRACT

This master's thesis deals with the semantic preference and prosody of the *eri* adjective and its derivatives in Finnish. The thesis focuses on a group of adjectives with the same root and almost synonymous or very close meanings. The first part of this thesis is dedicated to the theory of semantics and meaning, syntagmatic and paradigmatic relations (especially synonymy and collocations), to the definition of the class of adjectives and the definition of semantic preference and prosody. The second part focuses on the collocational analysis and the analysis of the semantic preference and prosody of adjectives *erikoinen* and *erityinen* which are nearly synonymous. The last part of this thesis provides the semantic profiles of these two adjectives which are based on the results of the collocational analysis.

Key words: Finnish, adjectives, semantic preference and prosody, collocational analysis, corpus linguistics, *erikoinen, erityinen*

ABSTRAKTI

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee *eri*-alkuisten adjektiivien semanttista preferenssiä ja prosodiaa. Työ keskittyy *eri*-alkuisiin adjektiiveihin, joita usein pidetään synonyymeina. Tutkielman ensimmäinen osio käsittelee semantiikkaa ja merkitystä, syntagmaattisia ja paradigmaattisia merkityssuhteita (varsinkin synonymiaa ja kollokaatioita), adjektiivien sanaluokkaa ja semanttista preferenssiä ja prosodiaa. Tutkielman toisessa osiossa analysoidaan lähisynonyymisten *erikoinen*- ja *erityinen*-adjektiivien kollokaatteja sekä niiden semanttista preferenssiä ja prosodiaa. Lopuksi esitellään edellä mainittujen adjektiivien semanttisia profiileja, jotka perustuvat kollokaatioanalyysiin.

Avainsanat: suomen kieli, adjektiivit, semanttinen preferenssi ja prosodia, kollokaatioanalyysi, korpuslingvistiikka, *erikoinen, erityinen*

SEZNAM ZKRATEK

AFM = Araneum Finnicum Minus

KS = Kielitoimiston sanakirja

NS = Nykysuomen sanakirja

VISK = Iso suomen kielioppi, verkkoversio (internetová verze)

adj. = adjektivum

adv. = adverbium

subst. = substantivum

abl. = ablativ

ade. = adessiv

all. = allativ

gen. = genitiv

ill. = illativ

inst. = instruktiv

nom. = nominativ

part. = partitiv

OBSAH

1. ÚVOD 10
2. VÝZNAM 12
2. 1 SÉMANTIKA 12
2. 2 VÝZNAM 13
2. 3 TYPY LEXIKÁLNÍHO VÝZNAMU 14
2. 4 KONOTACE 15
2. 5 KONTEXT 16
3. VÝZNAMOVÉ VZTAHY 17
3. 1 PARADIGMATICKÉ VÝZNAMOVÉ VZTAHY 17
3. 2 SYNONYMIE 17
3. 2. 1 ÚPLNÁ (ABSOLUTNÍ) SYNONYMIE 18
3. 2. 2 NEÚPLNÁ (ČÁSTEČNÁ) SYNONYMIE 19
3. 3 SYNTAGMATICKÉ VÝZNAMOVÉ VZTAHY 20
3. 3. 1 KOLOKACE 20
3. 3. 2 KOLOKABILITA 22
3. 3. 3 TYPY KOLOKACÍ 22
3. 4 VÝZNAM KOLOKACÍ PŘI STUDIU CIZÍCH JAZYKŮ 23
4. ADJEKTIVA 24
4. 1 KLASIFIKACE ADJEKTIV 25
5. SÉMANTICKÁ PREFERENCE A PROZÓDIE 27
5. 1 SÉMANTICKÁ PREFENCE 27
5. 2 SÉMANTICKÁ PROZÓDIE 27
6. KORPUSOVÁ ANALÝZA 29
6. 1 CÍL 29
6. 2 MATERIÁL 29
6. 3 KRITÉRIA VÝBĚRU ZKOUMANÝCH ADJEKTIV A JEJICH POPIS 30
6. 4 POPIS ZKOUMANÝCH ADJEKTIV VE SLOVNÍCÍCH 31
6. 4. 1 ERI 31
6. 4. 2 ERIKOINEN 31
6. 4. 3 ERILAINEN 32
6. 4. 4 ERILLINEN 32
6. 4. 5 ERITYINEN 32
6. 5 PROBLÉM DEFINICE KRUHEM 33

6. 6 METODA ... 35
7. KOLOKAČNÍ ANALÝZA ... 37
7. 1 ERIKOINEN ... 38
7. 1. 1 Levý kontext (–1–0) ... 39
7. 1. 2 Pravý kontext (0–1) ... 43
7. 1. 3 Shrnutí všech kolokátů adjektiva *erikoinen* ... 45
7. 1. 4 Sémantické preference adjektiva *erikoinen* ... 46
7. 2 ERITYINEN ... 47
7. 2. 1 Levý kontext (–1–0) ... 47
7. 2. 2 Pravý kontext (0–1) ... 54
7. 2. 3 Shrnutí všech kolokátů adjektiva *erityinen* ... 59
7. 2. 4 Sémantické preference adjektiva *erityinen* ... 60
8. SÉMANTICKÁ PROZÓDIE ADJEKTIV *ERIKOINEN* A *ERITYINEN* ... 62
8. 1 SÉMANTICKÁ PROZÓDIE ADJEKTIVA *ERIKOINEN* ... 62
8. 2 SÉMANTICKÁ PROZÓDIE ADJEKTIVA *ERITYINEN* ... 64
8.3 SROVNÁNÍ SÉMANTICKÝCH PROZÓDIÍ ZKOUMANÝCH ADJEKTIV ... 66
9. SLOVNÍKOVÁ HESLA ... 67
9. 1 ERIKOINEN ... 67
9. 2 ERITYINEN ... 67
10. ZÁVĚR ... 68
11. YHTEENVETO ... 71
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ ... 75
TIŠTĚNÉ ZDROJE ... 75
INTERNETOVÉ ZDROJE ... 76
SLOVNÍKY ... 77
KORPUSY ... 78
PŘÍLOHY ... 79
Příloha č. 1: Český překlad levostranných kolokátů adjektiva *erikoinen* ... 79
Příloha č. 2: Český překlad pravostranných kolokátů adjektiva *erikoinen* ... 80
Příloha č. 3: Český překlad levostranných kolokátů adjektiva *erityinen* ... 81
Příloha č. 4: Český překlad pravostranných kolokátů adjektiva *erityinen* ... 82
Příloha č. 5: Slovníkové heslo adjektiva *erikoinen* ve webové verzi výkladového slovníku *Kielitoimiston sanakirja* ... 83
Příloha č. 6: Slovníkové heslo adjektiva *erityinen* ve webové verzi výkladového slovníku *Kielitoimiston sanakirja* ... 84

1. ÚVOD

Cílem této diplomové práce je analýza sémantických preferencí a prozódií adjektiv *erikoinen* a *erityinen*. Motivací pro výběr tématu byly zejména články Jarma Harriho Jantunena *„Tärkeä seikka“ ja „keskeinen kysymys“: Mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisynonyymeistä?* (2001) o synonymii a *Minulla on aivan paljon rahaa - Fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa* (2009) o frazeologických jednotkách ve výuce finštiny jako cizího jazyka. Jelikož sama patřím k těm, kteří se finštinu učí jako cizí jazyk, nezřídka jsem se dostala do situace, kdy jsem ani na základě slovníkové definice v některém z výkladových slovníků (*Kielitoimiston sanakirja, Nykysuomen sanakirja*) nedokázala pochopit význam hledaného výrazu. Na vině bylo nezřídka používání tzv. kruhové definice, při níž je pojem definován sám sebou, případně stejnokořennými výrazy (Blatná, 1995, str. 75–6; Martínek, 2016, str. 65). Tento lexikografický postup je obvykle považován za chybný, protože nedokáže spolehlivě a jasně vysvětlit význam hledaného výrazu.

Mezi taková blízká synonyma, v jejichž slovníkových definicích se tento nešvar objevuje, patří i čtyři adjektiva odvozená od základu *eri*: *erikoinen, erilainen, erillinen* a *erityinen.* Z nich si významově i na základě slovníkových definic nejblíže stojí první a poslední z výčtu, tj. *erikoinen* a *erityinen.* Pro podrobnější kolokační analýzu jsem si tedy zvolila právě tato dvě adjektiva.

Jak už bylo naznačeno výše, ve své diplomové práci se zabývám sémantickými vlastnostmi slov, které často při studiu cizích jazyků způsobují nemalé obtíže. Rovněž Jantunen (2009, str. 361) poukazuje na skutečnost, že i při dokonalém zvládnutí gramatiky studovaného jazyka může mluvčího prozradit použití neobvyklého slovního spojení, které sice z gramatického hlediska nemusí být chybné, rodilému mluvčímu však přesto připadá zvláštní a neobvyklé. Osvojení sémantiky tedy patří k důležitým bodům při studiu cizího jazyka a této skutečnosti by měly být přizpůsobeny i výukové materiály, zejména slovníky, které by měly zohledňovat skutečné použití slov v jazyce a jejich nejčastější a nejustálenější kolokace.

K lepšímu pochopení výskytu určitého slova lze velmi dobře využít právě kolokační analýzu, která často odhalí i takové zákonitosti a jevy, na které běžná introspekce rodilých mluvčí nestačí. Doufám proto, že má práce alespoň do určité míry přispěje k osvětlení rozdílů v použití zkoumaných adjektiv.

Tato diplomová práce je členěna na teoretickou část a na vlastní analýzu. V teoretické části blíže představím teoretické pozadí pojmů zásadních pro následnou kolokační analýzu. V první kapitole se věnuji úvodu do sémantiky a různým typům lexikálního významu. Druhá kapitola se zabývá významovými vztahy paradigmatickými a syntagmatickými. Z paradigmatických

vztahů se zaměřuji na synonymii, ze syntagmatických vztahů na kolokace a kolokabilitu. Třetí kapitola popisuje adjektiva a jejich klasifikaci a čtvrtá kapitola osvětluje pojmy sémantická preference a prozódie.

První kapitola analytické části přibližuje cíl práce, použitý materiál a metodu. V rámci této kapitoly se zabývám také kritériem výběru zkoumaných adjektiv, jejich popisem na základě hesel ve výkladových slovnících a problematikou definice kruhem. Jako výzkumné otázky jsem si stanovila následující:

1) V jakých kolokacích se zkoumaná adjektiva (tj. *erikoinen* a *erityinen*) vyskytují nejčastěji?
2) Liší se od sebe sémantické preference a prozódie jednotlivých adjektiv?
3) Jak by bylo možné vylepšit slovníková hesla zkoumaných adjektiv, aby více odpovídala výsledkům získaným korpusovou analýzou?

Následně se věnuji vlastní kolokační analýze adjektiv *erikoinen* a *erityinen,* u nichž analyzuji 20 nejčastějších levo- a pravostranných kolokátů ve webovém korpusu *Araneum Finnicum Minus (Finnish, 15.04)* dostupném na adrese www.korpus.cz. V této kapitole popisuji rovněž sémantické preference jednotlivých adjektiv. Rozborem sémantických prozódií se zabývá další samostatná kapitola.

Na závěr se pokusím o lexikografický přesah a navrhnu, jakým způsobem by bylo možné na základě dat získaných korpusovou analýzou hesla ve výkladovém slovníku vylepšit či zpřesnit.

2. VÝZNAM

2. 1 SÉMANTIKA

Pojmem sémantika se označuje nauka o významu (fin. *merkitysoppi*; Koski, 1988, str. 108). Sémantika je součástí sémiotiky neboli nauky o znacích, do níž patří společně se syntaxí a pragmatikou. Zabývá se významy znaků, které jsou používány v mezilidské komunikaci (Kuiri, 2000, str. 1). Součástí sémantiky je jednak slovní zásoba (lexikum), jednak gramatika (zejména pak syntax a morfologie). Předmětem zkoumání však není fonologie, protože změna výslovnosti nemá na význam vliv. (Kuiri, 2000, str. 1; 2012, str. 7). Významová rovina je neodlučitelná od ostatních rovin jazyka a s významem se operuje i při zkoumání fonémů, morfémů a vět (Häkkinen, 1994, str. 167). Sémantikou se ale může rozumět také myšlenkový obsah jazykového výrazu neboli sémantika určitého slova (Koski, 1988, str. 108).

Sémantika má také blízko k pragmatice, s níž se do velké míry prolíná, protože jazyk je složitý a mnohovrstevnatý jev (Larjavaara, 1997, str. 27; Orpana, 1998, str. 11). Lexémy navíc získávají konečný význam až v závislosti na situaci, v níž jsou použity, tedy v kontextu (Häkkinen, 1994, str. 25). Pragmatika se rovněž zabývá kontextem, ale na rozdíl od sémantiky klade daleko větší důraz na postoj mluvčích (Kuiri, 2012, str. 9). Z výše uvedených důvodů bývá tedy hranice mezi jednotlivými disciplínami často nejasná a sporná. Za určující rozdíl se zpravidla považuje to, že sémantika se zabývá významy jazykových jednotek, zatímco pragmatika se soustředí spíš na motivaci mluvčích (tzn. proč používají výrazy určitým způsobem). (Kangasniemi, 1997, str. 25).

Sémantika se obvykle dělí na lexikální (*sanasemantiikka, leksikaalinen semantiikka*) a větnou či strukturní (*lausesemantiikka, syntaktinen semantiikka;* Kangasniemi, 1997, str. 22; Koski, 1988, str. 108). Lexikální sémantika zkoumá vzájemné vztahy mezi lexémy a také jejich vztahy k denotátům ve vnějším světě. Soustředí se tedy zejména na paradigmatické významové vztahy, zatímco strukturní sémantika se zaměřuje na syntagmatické významové vztahy a změny významů lexémů při jejich spojování. Obě disciplíny ale nelze od sebe zcela oddělit, protože význam věty závisí do velké míry na významu jednotlivých částí (tj. lexémů). Slova zároveň získávají konečný význam až ve větném kontextu. Každé slovo vždy obsahuje jak informaci o paradigmatických vztazích (tedy o vzájemných vztazích mezi významy jednotlivých výrazů), tak informaci o denotaci (neboli o vztahu k jednotkám v mimojazykové realitě). (Häkkinen, 1994, str. 167 a 171)

Sémantika hraje významnou roli rovněž při studiu cizího jazyka. Její zvládnutí je dokonce jedním z nejtěžších kroků tohoto procesu. Do velké míry totiž vychází z konvencí a zvyklostí. Věta tak může být poskládána gramaticky naprosto bezchybně, přesto ale její použití působí

nepřirozeně, protože rodilí mluvčí jsou v dané situaci zvyklí používat jiné prostředky. (Stubbs, 2002, str. 58). Objevují se dokonce názory, že při studiu cizího jazyka je cílem ovládnutí žádoucích významů slov a že hlásky, tvary a gramatické konstrukce jsou pouze prostředkem, jak toho dosáhnout (Kangasniemi, 1997, str. 23). Znalost hlavního významu daného slova totiž mnohdy nestačí. Rovněž slovníky nabízejí často pouze překladový ekvivalent, už však neuvádějí informace o konkrétním použití daného výrazu v kontextu. Nedozvíme se tak nic o jeho stylistické rovině, konotativních významech, valenci či rekci. (Häkkinen, 1994, str. 167).

2. 2 VÝZNAM

Jak už jsem naznačila v předchozí kapitole, sémantika operuje s významem slov. Lexikální význam je obvykle pojímán jako komplikovaná skutečnost, na níž se podílí denotát (samotná pojmenovávaná skutečnost, doslovný význam slova), pojem (mentální reflexe této skutečnosti v našem vědomí) a jazykové zpracování této reflexe (Cvrček a kol., 2015, str. 88). Jeden lexém může obsahovat více významových složek, proto může jedno slovo nést více různých významů (Orpana, 1998, str. 25).

Definice významu je však značně problematická zejména proto, že význam nelze objektivně vnímat smysly (Orpana, 1998, str. 13). Například *Nový encyklopedický slovník češtiny* definuje význam jako „mentální intersubjektový korelát formy lexému ve vědomí uživatele“ (Novotná, 2017a). Kangasniemi (1997, str. 9–10) zase uvádí dva možné přístupy, z nichž první pojímá slovo jako jméno pojmenovávající objekt v reálném světě. V takovém případě je významem slova přímo tento objekt. Problémem však je, že tento přístup považuje význam za něco smyslově vnímatelného. Kangasniemi však podotýká, že slova někdy mohou odkazovat také k bytostem či jevům, které v reálném světě nemají své protějšky, nebo naopak k příliš abstraktním pojmům, které rovněž nelze smyslově vnímat. Relativně spolehlivě lze takto podle něj nahlížet pouze na substantiva, u ostatních slovních druhů už mohou nastat problémy. Druhá definice operuje s pojmem nebo představou, kterou slovo vyvolává v mysli mluvčího, nebo se kterou si mluvčí danou věc asociuje. V praxi však tato teorie vede do začarovaného kruhu, kdy význam určitého slova definujeme odpovídajícím pojmem a odpovídající pojem významem slova. Pokud tedy nevíme, k čemu dané slovo odkazuje, nemůžeme rozumět ani jeho významu (Kangasniemi, 1997, str. 10–11). Význam totiž není ničím předem daným, neboť jazykové znaky jsou obvykle symboly, které se nijak přímo nevážou na konkrétní věc v mimojazykové realitě. Jinými slovy lexém neobsahuje informaci sám o sobě, ale mluvčí se cíleně učí spojovat znak s jeho denotátem (tedy tím, na co znak odkazuje). (Häkkinen, 1994, str. 165).

Význam sestává ze dvou složek: z pojmové (jinak také nazývané věcná, nocionální či konceptuální) a pragmatické (Cvrček a kol., 2015, str. 88; Novotná, 2017a). Pojmová složka významu vyjadřuje vztah k denotátu znaku a odráží význam slova na základě obvyklých kombinací. Složka pragmatická oproti tomu zahrnuje konotace a asociace (individuální nebo kulturně podmíněné), emoce mluvčího (afektivní vrstvu) a v neposlední řadě vrstvu tematickou (danou především slovosledem a důrazem) a stylistickou (danou okolnostmi užití lexému). (ibid.).

2. 3 TYPY LEXIKÁLNÍHO VÝZNAMU

Význam lze rozdělit na základě různých kritérií do několika skupin, přičemž výčet není zdaleka vyčerpávající (Hakanen, 1973, str. 25; Kangasniemi, 1997, str. 20; Novotná, 2017a):

1. význam hlavní/uzuální (*päämerkitys, perusmerkitys, usuaalinen merkitys*) a význam vedlejší/periferní/okazionální (*sivumerkitys, okasionaalinen merkitys*)
2. význam denotativní (*denotatiivinen/viittaava merkitys*) a význam konotativní (*konotatiivinen merkitys, liitännäismerkitys*)
3. význam extenzivní (*ekstentionaalinen merkitys*) a význam intenzivní (*intensionaalinen merkitys*)
4. význam lexikální a význam gramatický
5. význam kontextově autonomní a význam kontextově vázaný

Ad 1) Hlavní nebo také uzuální význam sestává ze sémantických komponentů, které jsou relevantní ve všech kontextech. Pokud by totiž relevantní nebyly, museli bychom pro danou skutečnost použít jiné slovo, které by ji lépe vystihovalo. Vedlejší (periferní, okazionální) význam se oproti tomu realizuje pouze v určitém kontextu, tedy ne vždy. (Orpana, 1998, str. 23). Pro význam je charakteristická dynamičnost: význam nezůstává stále stejný a neměnný, ale postupem času se proměňuje (Kuiri, 2012, str. 11).

Ad 2) Další dělení operuje s pojmy denotace a konotace a rozděluje význam na denotativní a konotativní. Jako denotace se označuje doslovný význam slova a také vztah mezi jazykovým výrazem a potenciálními referenty ve vnějším světě (Stubbs, 2002, str. 34). Konotace pojednávám podrobněji v kap. 2. 4.

Denotativní význam odpovídá základnímu významu slova, zatímco konotativní významům vedlejším. Konotativní význam si každý mluvčí přiřazuje k denotativnímu významu sám. Tyto významy se od sebe navzájem odlišují v závislosti na mluvčím, ale také na kulturním

a dobovém kontextu. Počet konotativních významů je tak na rozdíl od významů denotativních prakticky neomezený. (Kangasniemi, 1997, str. 13). Konotativní významy mohou být někdy i poměrně ustálené. Takové významy se stávají nedílnou součástí významu uzuálního a mohou se dokonce dostat i do slovníků, v nichž konotativní významy obvykle nenajdeme (Kuiri, 2012, str. 28).

Ad 3) Každý lexikální význam je tvořen protikladem intenze (obsahu) a extenze (rozsahu). Extenze (*ekstensio*) představuje souhrn všech možných denotátů daného slova. Pokud například vezmeme slovo *dům,* budeme do jeho extenze zahrnovat veškeré existující objekty, k nimž lze pomocí tohoto lexémů odkazovat. (Kuiri, 2000, str. 13). Intenze (*intensio*) oproti tomu představuje skupinu vlastností popisující daný objekt, bytost, věc atd., o nichž se slovo správně používá (Kuiri, 2000, str. 13). Na základě těchto dvou pojmů pak rozlišujeme extenzionální a intenzionální význam.

Ad 4) Jednotlivé lexémy mohou mít týž lexikální význam, ale odlišný gramatický. Gramatický význam je tvořen kategoriemi udržujícími syntagmatické struktury, časové, místní a logické vztahy (Orpana, 1998, str. 25). Příkladem může být rozdíl mezi jednotným a množným číslem u substantiv: denotát zůstává stále stejný, liší se pouze vyjadřovaná gramatická kategorie (Novotná, 2017a).

Ad 5) Význam lze také dělit na základě kontextové zapojenosti na významy kontextově autonomní a kontextově vázané. Do první skupiny spadají například názvy dnů v týdnu – *úterý* nese význam „druhý den v týdnu“ ve všech kontextech. Jiné lexémy, např. *pes*, se mohou významově lišit od uzuálního významu. Jako *pes* (lexém s uzuálním významem „domácí zvíře“) tak může být v určité situaci označen zlý člověk. (Novotná, 2017a). Konečné významy slov se tedy vždy realizují až v jazykovém kontextu, v němž se zvýrazní určité rysy významu, zatímco jiné zůstanou v pozadí (Kangasniemi, 1997, str. 20).

Výše představený přehled druhů významu ale zdaleka není vyčerpávající. Existuje řada dalších možných přístupů a třídění, např. lingvista Geoffrey Leech rozlišuje ještě význam stylistický, afektivní nebo kolokační (Kuiri, 2012, str. 28).

2. 4 KONOTACE

Jako konotace (*konnotaatiot*) se označují sekundární, na kontextu závislé a v něm aktivované významové komponenty. Jsou otevřené a fakultativní (nezávazné) a vycházejí z pocitů či představ, které lexém vyvolává v mysli mluvčího nebo posluchače. Zároveň odrážejí vztah uživatelů jazyka k mimojazykové realitě a tvoří protiklad denotace neboli vztahu mezi

jazykovou jednotkou a mimojazykovou realitou (čili denotátem). Konotace nejsou nikdy neměnné, ale procházejí neustálým vývojem v závislosti na časovém období a odlišnostech v kulturní a jazykové tradici. (Hladká – Vaňková, 2017).

V rámci konotací lze rozlišovat konotace kolektivní a individuální. První z nich jsou víceméně ustálené a vyskytují se u větší skupiny lidí, zatímco druhé odráží osobní zkušenosti jedince se světem a mohou se proto od sebe značně odlišovat. Další dělení operuje s konotacemi systémovými (tj. ustálenými v běžném jazyce) a textovými (tj. méně ustálenými až okazionálními, vystupujícími v individuálních a často velmi subjektivních interpretacích). (Hladká – Vaňková, 2017).

S konotacemi významně souvisí také asociace, kdy se mluvčímu na základě výskytu jedné jazykové formy (obvykle lexému) vybavuje forma jiná, buď paradigmatická (např. *pes* > *kočka*, tedy určitý typ opozita), či syntagmatická (např. *pes štěká*, tj. obvyklá kolokace daného lexému). (Hladká – Vaňková, 2017). Z konotací pak vznikají kolokace a různé další významy jednoho lexémů. Do konotací bývá zahrnována také afektivní a stylistická rovina (Orpana, 1998, str. 24).

2. 5 KONTEXT

Pojem kontext nese dva významy. Označuje se tak jednak kulturně-společenské pozadí určitého děje či promluvy (v tomto významu se slovo používá nejen v lingvistice), jednak textové okolí slova (někdy se označuje také jako kotext). (Sinclair, 1991, str. 171). V korpusové lingvistice je důležitý zejména kotext (Jantunen, 2001, str. 171; Larjavaara, 1997, str. 43), i když ani druhou charakteristiku nelze vypustit, protože obě definice jsou neodlučitelně spjaty (Sinclair, 1991, str. 171). Kontext (*konteksti*) představuje užší nebo širší nedělitelný celek, na němž jsou závislé jazykové jednotky (Hakanen, 1973, str. 29). Šířka kontextu může variovat od jednoho slova po celou větu (Čermák, 2017, str. 26).

Kontext hraje v lingvistice ústřední roli, například lexém nelze vnímat jako vytržený z kontextu, protože v takové podobě se v jazyce nikdy nevyskytuje (Hakanen, 1973, str. 31). Variabilita kontextu se vždy značně zmenšuje v těsné blízkosti sledovaného slova, což je způsobeno sémantikou slov. Sémantická pravidla totiž význam jednotlivých slov přirozeně propojují a pohromadě se tak mohou vyskytovat pouze určitá slova. (Čermák, 2017, str. 27).

3. VÝZNAMOVÉ VZTAHY

3. 1 PARADIGMATICKÉ VÝZNAMOVÉ VZTAHY

Ústředním rysem paradigmatických významových vztahů je to, že všechny členy stojí na stejné úrovni. Mezi nejdůležitější paradigmatické významové vztahy patří opozitnost, hyponymie, meronymie a pro tuto práci relevantní synonymie. (Karlsson, 2006, str. 219). Opozitnost (antonymie) představuje vztah mezi slovy opačného významu. Hyponymie je hierarchický vztah podřazenosti a nadřazenosti mezi výrazy. Meronymií se myslí vztah části a celku. (Kangasniemi, 1997, str. 44–64). Synonymií neboli podobností významu se budu podrobněji zabývat v následující kapitole.

3. 2 SYNONYMIE

Synonymie neboli souznačnost je horizontální paradigmatický vztah náhodné sémantické podobnosti mezi lexémy různé formy (Čermák, 2010, str. 263; 2013, str. 213). Význam těchto jednotek je shodný nebo velmi podobný (Cvrček a kol., 2015, str. 92). Jinými slovy: abychom mohli dva lexémy označit za synonymní, měla by jejich sémantická podobnost být výraznější než odlišnost (Cruse, 2004, str. 154). Aby lexém mohl vstoupit do tohoto vztahu, musí k němu existovat alespoň jedno formálně odlišné slovo sdílející část jeho významu (Čermák, 2010, str. 263).

Při synonymii je narušena základní sémioticko-logická relace, v níž jedna forma odpovídá jednomu významu. Hlavním účelem synonymie je různorodost ve vyjadřování, tzn. zabraňuje opakování stále stejných výrazů. (Čermák, 2010, str. 264). K synonymii může docházet u všech slovních druhů, nejčastěji však u autosémantik neboli slov významově samostatných (do této kategorie tedy patří i adjektiva; Cvrček a kol., 2015, str. 90). Vznik synonym se děje náhodně a jejich distribuce se liší jazyk od jazyka (Čermák, 2010, str. 263). Synonymie se realizuje na rovině morfematické, lexikální i syntaktické, nejčastější je však rovina lexikální (Hladká – Dočekal, 2017). Výrazněji se tendence k synonymii projevuje v kulturně významných oblastech jazyka a v jevech, k nimž se vážou silné pocity (Kangasniemi, 1997, str. 43).

Synonymie označuje zaměnitelnost se zachováním pravdivosti ve všech kontextech kromě citací. Pravdivost (případně nepravdivost) jedné z výpovědí automaticky implikuje pravdivost (nepravdivost) druhé. (Hladká – Dočekal, 2017). Jedná se tedy o vztah logické sémantické ekvivalence, která je symetrická a zároveň tranzitivní (ibid.):

1. symetričnost: A=B => B=A
2. tranzitivita: A=B, B=C => A=C

Kuiri (2000, str. 21) popisuje synonymii jako vztah, kdy dvě slova mají stejný význam (*merkitys*), ale liší se formou (*muoto*):

význam A = význam A x forma X ≠ Y

Jedná se tak vlastně o opak polysémie, kdy jedné formě odpovídá více významů (Larjavaara, 1997, str. 138). Kuiri (2000, str. 22; 2012, str. 30) také podotýká, že o synonymii lze hovořit pouze mezi volnými lexémy. Za synonyma tedy podle její definice nelze považovat např. finské postpozice *vuoksi* a *takia* (‚kvůli, proto'), které jsou gramatickými slovy. Synonymní nejsou podle ní ani slova, jejichž fonologická stránka se od sebe odlišuje pouze nepatrně jako např. dvojice *jakaantua - jakautua* (‚rozdělit').

Slova mohou vytvářet jednak synonymické dvojice (např. *slepý – nevidomý*), jednak synonymické řady či skupiny (např. *odvážný – hrdinný – neohrožený – nebojácný – statečný* atd.). Dominantu této synonymické řady tvoří tzv. jádrové synonymum, které je stylisticky i emocionálně neutrální a nejméně kontextově omezené. Význam všech ostatních členů skupiny se pak vztahuje k jádrovému synonymu. Strukturu skupiny lze popsat jako centrum a periferii, přičemž mezi jednotlivými periferními členy se synonymie může téměř vytratit; pojítkem pak zůstává pouze vztah k jádrovému synonymu. (Hladká – Dočekal, 2017).

Synonymie hraje důležitou roli při vytváření slovníků. Běžným postupem při tvorbě lexikografických hesel je totiž použití synonym užívajících deskripce neboli opisu. Tento postup však bývá považován za chybný, protože takto vzniklá definice nedokáže spolehlivě a jasně vysvětlit význam daného slova. (Čermák, 2010, str. 264). Slovníky se navíc často zabývají pouze synonymií na úrovni lexémů, přestože synonymie může být (a podle některých badatelů převážně je) i otázkou větších jednotek, např. frází, vět nebo i celých textů (Korhonen, 2018, str. 123; Olkinuora, 1992, str. 113).

3. 2. 1 ÚPLNÁ (ABSOLUTNÍ) SYNONYMIE

Jako úplná či absolutní synonymie (*absoluuttinen synonymia*) se označuje vztah mezi lexémy, které splňují podmínku shodné distribuce neboli naprosté zaměnitelnosti a stejné frekvence výskytu ve všech kontextech (Hladká – Dočekal, 2017). Úplná synonymie tedy znamená naprostou shodu denotativního i konotativního významu (Korhonen, 2018, str. 123). Musí platit rovnost, že pokud je použito X, pak by mělo být možné použít Y s naprosto stejným účinkem. Stejně tak, pokud X je pro daný kontext nevhodné, pak musí být nevhodné i Y, abychom mohli hovořit o absolutní synonymii. (Cruse, 2004, str. 154).

Situace, kdy se zcela shoduje denotativní i konotativní význam dvou lexémů, však v jazyce nastává velmi zřídka, jestli vůbec. Jako příklad absolutní synonymie se obvykle uvádějí cizojazyčné termíny a jejich ekvivalenty v domácím jazyce (v češtině např. *lingvistika – jazykověda, vokál – samohláska*), pokud bychom však vzali v úvahu i stylistické aspekty a frekvenci použití jednotlivých výrazů, pak úplná synonymie nenastane ani v tomto případě. (Hladká – Dočekal, 2017). Žádná dvě slova totiž nedosahují stejných frekvenčních hodnot, nevyskytují se ve stejných kolokacích a nemají shodnou stylistickou rovinu (Karlsson, 2006, str. 219; Kuiri, 2000, str. 21).

Požadavek absolutní synonymie je navíc nerealizovatelný i z toho důvodu, že kontextů existuje nekonečné množství. Aby mohla být skupina lexémů označena za absolutní synonyma, bylo by potřeba prozkoumat úplně všechny myslitelné kontexty. (Jantunen, 2004, str. 55; Olkinuora, 1992, str. 113). Absolutní synonymii brání také princip jazykové ekonomie: absolutní synonymie je v jazyce funkčně nemotivovaná, protože z hlediska slovní zásoby je naprosto zbytečné disponovat dvěma či více výrazy se zcela totožným významem (Cruse, 2004, str. 154). Pokud by si totiž dvě slova navzájem stoprocentně významově odpovídala, docházelo by k neustálému zvětšování inventáře lexémů, kterému by však neodpovídal nárůst vyjadřovacích možností (Cvrček a kol., 2015, str. 93). Zároveň v jazykovém vývoji běžně dochází k jevu, že pokud existují dvě jednotky se zcela totožným významem, jedna začne ustupovat do pozadí a buď zcela vymizí, nebo její frekvence výrazně klesne a už nebude stoprocentně naplňovat pravidlo shodné distribuce (Hladká – Dočekal, 2017).

3. 2. 2 NEÚPLNÁ (ČÁSTEČNÁ) SYNONYMIE

Výrazně častější než úplná synonymie je synonymie částečná (neúplná) neboli kvazisynonymie (*lähisynonymia, kvasisynonymia)* spojující lexémy se shodným základním pojmovým obsahem, ale s odlišnou pragmatickou složkou. Odlišnosti spočívají především v důrazu, stylové charakteristice nebo nářeční příslušnosti. (Cvrček a kol., 2015, str. 93). Rozdíly často nastávají v periferních oblastech dané synonymické řady. Pokud se hovoří o synonymii, myslí se ve většině případů právě tento druh významové podobnosti. Částečná synonymie je oblíbeným prostředkem slovníkových hesel (viz kap. 3. 2). (Hladká – Dočekal, 2017).

S výrazy majícími shodný denotativní význam, ale rozdílný konotativní, se lze setkat velmi často. Kangasniemi (1997, str. 42) uvádí následující příklady z finštiny:

- *vaimo x eukko* – denotativní význam je stejný (‚žena, vdaná osoba ženského pohlaví'), liší se však ve stylové rovině. První z nich je bezpříznakový a znamená ‚manželka', zatímco druhý už je stylisticky zabarvený a do češtiny bychom ho mohli přeložit jako ‚moje stará'.
- *ilta x ehtoo* – první slovo patří do spisovného jazyka, druhé z nich do nářečí. Obě dvě ale znamenají ‚večer'.
- *iso x suuri* – ‚velký'. První z adjektiv se používá zejména v konkrétních kontextech, zatímco druhé upřednostňuje kontext abstraktní.

Mnohé slovníky bohužel neberou na výše uvedené rozdíly ohled a často označují dvojice či větší skupiny lexémů jako absolutně synonymní, přestože použití jednotlivých výrazů se od sebe může diametrálně odlišovat, ať už z hlediska kvantitativního (frekvence), kvalitativního (kolokace), stylistického nebo nářečního (Biber a kol., 1998, str. 43).

3. 3 SYNTAGMATICKÉ VÝZNAMOVÉ VZTAHY

Vedle významových vztahů paradigmatických existují také významové vztahy syntagmatické. Syntagma bývá definováno jako pravidelná konkrétní textová kombinace minimálně dvou prvků jedné roviny. Tato rovina může být fonologická, morfologická, lexikální nebo syntaktická. Všechny prvky ale musí splňovat podmínku vzájemné kompatibility. Mezi syntagmatické významové vztahy na rovině lexémové patří kolokace. (Čermák, 2017). Syntagmatické vztahy jsou ohraničené a slova v jejich rámci tedy nelze kombinovat donekonečna (Karlsson, 2006, str. 232).

3. 3. 1 KOLOKACE

Kolokace jsou běžnou součástí všech přirozených jazyků (Kjellmer, 1990, str. 163). Zpravidla se termínem kolokace označuje smysluplná syntagmatická kombinace alespoň dvou jazykových prvků lexikální povahy v blízkém kontextu (Stubbs, 2002, str. 24). Podle Klégra (2016, str. 95–6) však není vymezení pojmu kolokace tak jednoduché, protože k její problematice stále neexistuje jednotný přístup a není dosud jasné, jak přesně vymezit kolokaci jako předmět zkoumání. Obvykle se operuje s dvěma hlavními přístupy, které se nezřídka

kombinují a překrývají (ibid., str. 101). První z nich se označuje jako frekvenční (angl. *frequency-based*) a druhý jako frazeologický (ibid., str. 96).

Frekvenční přístup pojímá kolokace jako opakované souvýskyty slov zjišťované korpusovou analýzou. Protože zkoumání dat hraje významnou roli, označuje se tento přístup často jako empirický. Vychází z frekvence výskytu a statistické významnosti jazykových jednotek v korpusu. V angličtině se také používá název *bottom-up approach*, protože se postupuje odspodu nahoru čili od jazykového materiálu k teorii. Východiskem tohoto přístupu je britská tradice reprezentovaná zejména J. R. Firthem a J. Sinclairem, podle nichž slovo získává konkrétní význam až ve spojení s jinými slovy v kontextu. (Klégr, 2016, str. 96).

Druhou možností, jak definovat kolokace, je přístup frazeologický. Podle něj jsou kolokace ustálené frazeologické jednotky, jakési syntagmatické konstrukce, které lze vymezit pomocí charakteristických inherentních vlastností (nepravidelností sémantických, syntaktických a distribučních). Tentokrát se postupuje odshora dolů (proto také anglický název *top-down approach*): začíná se teoretickou analýzou a postupuje se směrem k vytvoření metody vyhledávání. (Klégr, 2016, str. 96).

Nezávisle na přístupu kolokace představují samostatnou lexikální jednotku, u které je možné vymezovat stejné charakteristiky jako u jednoslovných lexémů, tedy např. slovní druh, morfologické a syntaktické vlastnosti (Čermák, 2017, str. 57), přičemž počet ustálených kolokací je v jazyce vždy výrazně větší než počet jednoslovných lexémů (Čermák – Cvrček, 2017). Konečný význam kolokace obvykle přesahuje sumu významů každého z členů kolokace (kolokátu) chápaného izolovaně, což znamená, že některé významové aspekty slov se mohou projevit až v souvýskytu se slovy jinými (Cvrček a kol., 2015, str. 85).

Všechna slova, která se s určitým lexémem obvykle spojují, se označují jako kolokační paradigma. Do tohoto paradigmatu patří slovo výchozí (*node*) a jeho kolokáty neboli výrazy vyskytující se v jeho blízkosti. Rozsah okolí, v němž se kolokáty a *node* společně vyskytují, se označuje jako *span.* (Klégr, 2016, str. 97). Jako obvyklé rozmezí, v němž se statisticky signifikantní kolokáty mohou vyskytovat, se udává 4:4, tzn. 4 pozice doleva a 4 pozice doprava od výchozího slova (Sinclair, 1991, str. 170; Stubbs, 2002, str. 29). Zásadním rysem kolokačního paradigmatu je vzájemná kompatibilita neboli významová a gramatická slučitelnost všech prvků (Cvrček a kol., 2015, str. 85).

Při vzniku kolokací hraje důležitou roli tzv. presuponovaný význam, tzn. u některých slov se vyloženě očekává spojení s určitou skupinou výrazů. Dochází pak k selektivní restrikci: některé lexémy lze spojit pouze s takovými slovy, při jejichž souvýskytu význam zůstává logický. Cruse (2001, str. 278) uvádí jako příklad omezení subjektu pojícího se s anglickým

slovesem *die* (‚zemřít'), kdy subjekt musí být takové povahy, aby mohla situace popisovaná slovesem nastat. Druhým typem restrikce je podle Cruse (ibid.) kolokační restrikce, která je oproti selektivní restrikci sémanticky arbitrární, ale její hlavní motivací je to, že se určitá věc v jazyce „prostě neříká", přestože ze sémantického či jiného hlediska není spojení chybné.

U kolokací je ještě na místě zdůraznit, že se v žádném případě nejedná o jakékoliv libovolné spojení více slov. Abychom mohli hovořit o kolokaci, musí se jednat o kombinaci opakovanou, statisticky signifikantní a prostorově omezenou, obvykle navíc nemotivovanou vnější mimojazykovou skutečností. (Jantunen, 2009, str. 358; Stubbs, 2002, str. 29).

3. 3. 2 KOLOKABILITA

Základní vlastností každé jazykové jednotky je schopnost kombinovat se s jinými jednotkami. Ke kombinacím dochází primárně v důsledku významu jednotlivých lexémů, které musí být navzájem slučitelné neboli kompatibilní. (Čermák, 2013, str. 215). Jako kolokabilita nebo také sémantická slučitelnost se označuje schopnost lexému kombinovat se s jinými lexikálními prvky, přičemž každý lexém disponuje svou vlastní kolokabilitou (Cvrček a kol., 2015, str. 85). Úhrnná kolokabilita tvoří specifické kolokační paradigma a zároveň sémantickou distribuci daného slova (Čermák, 2013, str. 215–6).

Mezi kolokabilitou a inkolokabilitou však neexistuje ostrá hranice (viz např. kolokace textově nepravidelné neboli autorské metafory, v nichž lze kombinovat jakékoliv lexémy například za účelem estetického působení; Čermák, 2013, str. 215–6). Je rovněž zajímavé, že sklony lexémů vstupovat do kolokace závisí na slovním druhu. Například substantiva a slovesa vytvářejí kolokace daleko častěji než adjektiva a adverbia, ostatní slovní druhy vstupují do kolokací velmi zřídka. (Kjellmer, 1990, str. 166).

V rámci kolokací se hovoří také o monokolokabilitě. Monokolokabilní je takové slovo, které se vyskytuje pouze v jediném typu kolokace a nikde jinde ho nenajdeme (např. slovo *tratoliště* se vyskytuje výhradně ve spojení *tratoliště krve*). Slovo použité samo o sobě nemá žádný význam, ten vzniká až v souvýskytu s dalšími lexémy. (Cvrček a kol., 2015, str. 85–6).

3. 3. 3 TYPY KOLOKACÍ

Kolokace mohou být buď neobvyklé a zajímavé nebo naopak vysoce frekventované. Z nich bývají do lingvistických výzkumů obvykle zahrnovány druhé jmenované, protože jsou statisticky signifikantní; Sinclair, 1991, str. 170).

Kolokace lze dále dělit na (Cvrček a kol., 2015, str. 85; Čermák – Cvrček, 2017):

1. systémově pravidelné – víceslovné termíny (*kyselina sírová*) a propria (*Ústí nad Labem, Velká Británie*)
2. systémově nepravidelné – jeden člen není součástí kolokačního paradigmatu druhého slova, sem patří např. frazémy a idiomy (*nechat někoho na holičkách*)
3. textově pravidelné – tzv. běžné kolokace, podléhají běžným pravidlům
4. textově nepravidelné – individuální autorské metafory vznikající podle aktuální potřeby, nejsou ustálené
5. běžné uzuální kolokace – přechodný typ, do nějž patří těžko zařaditelné případy kolokací

Systémové kolokace (body 1 a 2) se považují za ustálené, zatímco textové (body 3 a 4) za neustálené. Nelze však mezi nimi vymezit ostrou hranici, neboť kolokace mohou přecházet z jednoho typu do druhého. (Čermák, 2013, str. 216). Ustálenost kolokace lze i měřit, jejím ukazatelem je celková frekvence výskytu dané kolokace v korpusu. Určující je také míra kompatibility s ostatními jednotkami. Zpravidla platí, že čím nižší je kompatibilita a kolokabilita daného lexému, tím ustálenější je kolokace. (Cvrček a kol., 2015, str. 85)

3. 4 VÝZNAM KOLOKACÍ PŘI STUDIU CIZÍCH JAZYKŮ

Při studiu cizích jazyků představují ustálené kolokace mnohdy tvrdý oříšek, protože bývají pro daný jazyk specifické a arbitrární (tedy nahodilé), zpravidla nejsou předvídatelné a logicky odvoditelné či motivované vnější skutečností a je třeba se je naučit nazpaměť (Čermák, 2017, str. 56; Jantunen, 2009, str. 361). Jsou ale nesmírně důležité, protože právě úroveň zvládnutí kolokací a idiomů slouží jako skvělé měřítko úrovně cizího jazyka (Jantunen, 2009, str. 357). V současné době proto vznikají slovníky kolokací, které mají studium cizích jazyků ulehčit (Čermák, 2017, str. 56; Jantunen, 2009, str. 361). Jak ale podotýká Jantunen (2009, str. 357), tyto slovníky zatím existují ve větší míře pouze v angličtině, i když situace se začíná pozvolna zlepšovat. Kolokační slovníky by přitom mohly výrazně ulehčit studium cizích jazyků, protože běžné slovníky operují s lexémy jako s jednotkami vytrženými z kontextu a neobsahují natolik rozsáhlé informace o použití slova v kolokacích, že pro uživatele je nemožné lépe uchopit jemné významové odstíny a rozdíly (ibid., str. 356).

4. ADJEKTIVA

Adjektiva se obvykle definují jako ohebný slovní druh rozvíjející substantiva (Cvrček a kol., 2015, str. 159). Zjednodušeně řečeno se jedná o jména, která odpovídají na otázky *Jaký? Který? Čí?* (Čermák, 2010, str. 167). Rozdělení podle slovních druhů ale není nikdy stoprocentní a mezi adjektivy tak najdeme příklady slov, která se mohou vyskytovat i ve funkci jiného slovního druhu. Pro dělení do skupin totiž existují kritéria morfologická, sémantická a syntaktická, z nichž ani jedno naprosto přesně nedokáže postihnout všechna slova. Je naopak potřeba brát v úvahu všechna kritéria současně, i když ani tehdy nedosáhneme zcela uspokojivých výsledků. (Hakanen, 1973, str. 15). Adjektiva bývají typickými kvantifikátory substantiv při tvorbě pojmenování, protože mohou vyjadřovat různé kvality (Čermák, 2010, str. 167).

Ve finštině patří adjektiva mezi tzv. otevřené slovní druhy (*avonaiset sanaluokat*). Tyto slovní druhy obsahují velké množství slov, která fungují jako sémantické morfémy a často nesou víc než jeden význam. (Karlsson, 2006, str. 190). Zároveň je pro ně charakteristické, že mohou neustále vznikat nová, ať už derivací (odvozováním) nebo výpůjčkami z jiných jazyků. U adjektiv se jako další způsob tvorby může uplatnit lexikalizace participií. (VISK §603).

Ve finštině se adjektiva skloňují v čísle a pádě stejně jako jejich řídící slovo (Čermák, 2010, str. 167). Na rozdíl od substantiv se k nim však zřídkakdy připojuje posesivní sufix. Adjektiva lze ale komparovat a vytvářet z nich adverbia pomocí odvozovacího sufixu *-sti* (Karlsson, 2006, str. 190; VISK §603). Komparace (gradace) ve třech stupních, pozitivu, komparativu a superlativu, je však vlastností pouze malé části z nich. Překážkou pro komparaci může být jednak formální stránka, jednak sémantické restrikce (adjektivum by v jiném stupni nedávalo smysl). (Cvrček a kol., 2015, str. 249).

V některých případech neexistuje ostrá hranice mezi adjektivy a substantivy, tzn. adjektivum může ve větě vystupovat ve funkci substantiva (VISK §603). Podobný jev funguje i v češtině, jak vyplývá z překladů následujících příkladů z §603 VISK:

- *Työttömille järjestetään uusia kursseja.* (‚Pro nezaměstnané jsou pořádány nové kurzy.‘)
- *Vihreät vastustavat ehdotusta.* (‚Zelení vystupují proti návrhu.‘)

Ve větě adjektiva obvykle figurují ve funkci přívlastku shodného nebo predikativu a kongruují s řídícím slovem. Ve finštině, stejně jako v češtině, stojí adjektivum v pozici

přívlastku shodného ve většině případů před svým řídícím substantivem. (Čermák, 2013, str. 201). Někdy mohou fungovat také jako subjekt, objekt nebo adverbiale (Hakanen, 1973, str. 20; Karlsson, 2006, str. 190). Nezřídka stojí v genitivní podobě před jiným adjektivem a modifikují jej (např. *ihanan punainen* ‚úžasně červený', podtržené slovo je adjektivum *ihana* + genitivní sufix *-n*; VISK §603).

4. 1 KLASIFIKACE ADJEKTIV

Ve finštině se adjektiva zpravidla dělí na odvozená a neodvozená, dále pak na jednoduchá a složená, přičemž i jednoduchá adjektiva mohou být odvozená a neodvozená (Cvrček a kol., 2015, str. 238; Hakanen, 1973, str. 17). Pro vytváření odvozených adjektiv se používají odvozovací sufixy, které se podle produktivity (tedy schopnosti vytvářet nová adjektiva) dělí na produktivní, částečně produktivní a neproduktivní sufixy (Hakanen, 1973, str. 17). Hakanen (ibid.) uvádí jako příklad produktivních sufixů *-lAinen* a *-llinen* (viz např. adjektiva *erilainen* ‚jiný, odlišný' a *erillinen* ‚samostatný, oddělený', jimiž se budu blíže zabývat v kap. 6. 4), částečně produktivní je sufix *-Uinen* (např. v adj. *erityinen* ‚zvláštní') a zcela neproduktivní je sufix *-kOinen* (např. v adj. *erikoinen* ‚zvláštní, speciální').

Jak už jsem uvedla v kap. 4, adjektiva lze třídit podle celé řady kritérií, z nichž žádné nedokáže uspokojivě postihnout všechny případy. Čermák (2013, str. 198) navrhuje třídění podle kritérií funkčních (syntaktických), flektivních (morfologických) a sémantických (nominativních). Flektivní vede k relativně jasným třídám (svým způsobem je nejjasnější), funguje však spolehlivě pouze v jazycích flektivních a částečně i aglutinačních. Morfologické třídění rozděluje adjektiva na kvalifikační (jakostní), relační a posesivní, i když hranice mezi nimi jsou často velmi nejasné (Čermák, 2010, str. 167). Další možností je klasifikovat adjektiva na základě jejich významu. Pak získáme adjektiva deskriptivní (odpovídají na otázku *jaký?*, jsou jmenného původu), posesivní (odpověď na otázku *čí?,* pojí se se substantivy životnými), evaluativní (protiklady, např. *dobrý x špatný*), intenzifikační (*v jaké míře?*) či restriktivní (omezující platnost). (Čermák, 2010, str. 167).

Hakanen (1973, str. 21) třídí adjektiva na absolutní (*absoluuttiset*) s jasně ohraničeným významem a relační (*relatiiviset*) vyjadřující různé vztahy. Význam druhé z uvedených skupin není tak snadno definovatelný, slova ho totiž nabývají až jako součást vnějšího kontextu. Výjimkou však nejsou ani adjektiva, která mohou fungovat v rámci obou dvou skupin.

Podobné dělení uvádí i VISK (§604): podle významu rozlišuje adjektiva relační či vztažná (*suhteelliset adjektiivit*) a absolutní (*absoluuttiset adjektiivit*). První z nich popisují vlastnosti (např. *pieni* ‚malý', *ihana* ‚úžasný, skvělý') a vycházejí z postojů mluvčích, zatímco druhá na

nich nejsou závislá (např. *lasinen* ‚skleněný', *musiikillinen* ‚hudební'). Relační adjektiva lze stupňovat (*suuri:suurempi:suurin* ‚velký:větší:největší') a mohou se pojit s intenzifikátory, zatímco absolutní adjektiva tyto vlastnosti nemají (VISK §605). Hranice mezi relačními a absolutními adjektivy však není v mnohých případech zcela zřetelná a některá slova mohou přecházet z jedné kategorie do druhé (VISK §607).

Relační adjektiva obvykle popisují vzhled nebo fyzické vlastnosti (*korkea, kevyt, nopea* ‚vysoký, lehký, rychlý'), stáří (*uusi, nuori* ‚nový, mladý') či charakterové vlastnosti (*vihainen* ‚naštvaný'; VISK §605). Jejich význam závisí na denotátu substantiva a relační jsou z toho důvodu, že závisí na kontextu (např. velikost můžeme vnímat různě podle toho, co srovnáváme). Často vytvářejí opozitní dvojice (*lyhyt x pitkä, rikas x köyhä, kuuma x kylmä* ‚krátký x dlouhý, bohatý, x chudý, horký x studený'; VISK §605).

Referent absolutních adjektiv může, ale také nemusí existovat. Tato adjektiva bývají často odvozena ze substantiv. Mohou popisovat materiál, časový nebo místní původ, dobu trvání nebo příslušnost k nějaké skupině. Jejich význam nezávisí na významu substantiva, k němuž se vztahují. Obvykle nemohou fungovat společně s intenzifikátory, protože často popisují stavy, kdy substantivum buď existuje, nebo ne (např. *kuollut, elävä, työtön* ‚mrtvý, živý, nezaměstnaný') a neexistuje žádný mezistav. Na rozdíl od relačních adjektiv je nelze stupňovat (především vlivem sémantických omezení). (VISK §606).

5. SÉMANTICKÁ PREFERENCE A PROZÓDIE

S kolokacemi souvisí také sémantická preference a prozódie. S těmito pojmy se v lingvistice operuje teprve v posledních letech, o to významnější pozici však v současných výzkumech zastávají. Ani jeden z pojmů ovšem není terminologicky ujasněn a často bývá upozorňováno na jejich volné zaměňování či synonymní používání, přestože jejich význam není zcela totožný. (Bednarek, 2008, str. 119). Určité společné rysy ale oba pojmy nesou. Jak sémantická preference, tak sémantická prozódie totiž poukazují na jevy související s omezenou kombinovatelností jednotek na základě jejich sémantiky (Cvrček, 2017a). V obou případech je také zásadním rysem kompatibilita neboli schopnost lexémů kombinovat se s jinými jazykovými jednotkami. Význam lexémů musí být kompatibilní (slučitelný) s významem druhého slova a oba komponenty musí obsahovat nějaký shodný sémantický rys. (Čermák, 2010, str. 282).

5. 1 SÉMANTICKÁ PREFENCE

Jako sémantická preference (*semanttinen preferenssi*) se v korpusové lingvistice označuje vztah mezi lemmatem či slovním tvarem a skupinou sémanticky příbuzných slov, s nimiž se daný lexém obvykle pojí (Cvrček, 2017a; Stubbs, 2002, str. 65). Představuje aplikaci předurčeného výběru (angl. *idiom-principle*) a tvoří základ kolokací a frazémů. (Cvrček, 2017a). Bednarek (2008, str. 120) uvádí jako příklad anglické *large* (‚velký'), které ve svém okolí upřednostňuje slova označující velikost a množství.

5. 2 SÉMANTICKÁ PROZÓDIE

Termínem sémantická prozódie (*semanttinen prosodia*) se označuje rys významu některých slov předurčující způsob jejich realizace v syntagmatu, který se realizuje až kombinací několika segmentů (Cvrček, 2017a). Někdy se vymezuje pouze odlišení negativní (např. se slovem *následky* se obvykle pojí negativní konotace) vs. pozitivní (viz např. slovo *očekávání*) sémantická prozódie. Někdy ale může být také chápána jako sémantická preference, v takovém případě bývá ohraničena typem lexémů, s nimiž se obvykle vyskytuje (např. pouze s lexémy vyjadřujícími množství, počet, míru atd.), nebo požadovanou sémantickou presupozicí (tj. typem slov, která daný lexém vyžaduje ve svém okolí). V některých případech bývá dokonce ztotožňována s kolokačním paradigmatem, protože v jejím základu stojí omezení kombinovatelnosti dané principem předurčeného výběru. (Cvrček, 2017a).

Sémantická prozódie úzce souvisí s pragmatikou, protože odráží postoje mluvčích. Vede naši interpretaci žádaným směrem: bez sémantické prozódie by se nenaplnilo praktické použití a význam výrazu, který by tak zůstal pouze abstraktním a prázdným shlukem hlásek. Představuje rovněž důvod, proč mluvčí v určité situaci volí určitý výraz. Sémantická prozódie vyplývá vždy výhradně z kontextu a je na něj silně navázána. Podle některých badatelů ji ani nelze spolehlivě určit na základě pouhé analýzy kolokací, protože tradičně udávané rozmezí 4:4 bývá mnohdy nedostačující pro její bližší určení. (Jantunen, 2004, str. 25).

Zásadní rozdíl mezi sémantickou preferencí a prozódií tedy představuje objektivita. Zatímco sémantickou preferenci lze poměrně objektivně vypozorovat z korpusu (např. sledováním konkordancí, kolokací atd.), sémantická prozódie je subjektivní a do velké míry závislá na přístupu badatele. (Bednarek, 2008, str. 122). Zjednodušeně lze sémantickou preferenci přirovnat ke kolokacím, zatímco sémantickou prozódii k vyznění jazykové jednotky, které je převážně subjektivní a ovlivněné konotacemi či metaforami (Bednarek, 2008, str. 131).

6. KORPUSOVÁ ANALÝZA

6. 1 CÍL

Náplní následující části práce je korpusová analýza, s jejíž pomocí bych chtěla najít odpověď na výzkumné otázky uvedené v úvodu. Předpokládám, že vzhledem k nemožnosti existence absolutní synonymie, nebudou ani zkoumaná adjektiva zcela synonymní ve všech kontextech, přestože slovníky je za synonymní často považují. Rozdíl podle mého názoru nastane alespoň v jedné z následujících kategorií: ve frekvencích, nejčastějších kolokátech (tj. slovech, s nimiž se významně často vyskytují na sousedních pozicích ve větě), nebo v typech textů.

6. 2 MATERIÁL

Analýzu jsem prováděla ve webovém korpusu *Araneum Finnicum Minus (Finnish 15.04*, Benko, 2015, dále jen AFM), který patří do řady korpusů spravovaných Ústavem Českého národního korpusu. Je dostupný na adrese www.korpus.cz. Korpus obsahuje 119 432 402 pozic a sestává z finskojazyčných textů publikovaných na internetu. K vyhledávání slouží nástroj KonText. Existuje také verze *Araneum Finnicum Maius* obsahující dokonce 1 200 000 100 pozic, tato verze je však pro můj výzkum příliš rozsáhlá.

Zvolený korpus patří do řady srovnatelných webových korpusů Aranea. Tyto korpusy nabízejí slovnědruhové označení, lemmatizaci a řadu dalších funkcí, jako například možnost vyhledávání kolokací. (Čermák, 2017, str. 84). Webový korpus jsem zvolila z toho důvodu, že dostupné paralelní korpusy neobsahují dostatečné množství analyzovatelného materiálu: frekvence zvolených adjektiv jsou v nich tak nízké, že nelze vyvozovat závěry. Negativem tohoto korpusu je však nemožnost jednoduše zjistit typ textu, z něhož daná konkordance pochází.

Při analýze na základě dat z webových korpusů je však třeba mít na paměti, že jejich použití s sebou nese řadu problémů a že k výsledkům je nutno přistupovat kriticky. Zaprvé tyto korpusy nejsou vždy dobře citovatelné a často je obtížné, ne-li nemožné, dohledat zdrojový text. Zadruhé mohou být nestabilní co do podoby, což výrazně ztěžuje opakování vyhledávání s totožnými výsledky. Tento problém se však týká zejména korpusů, které si badatelé tvoří sami na základě sesbíraných textů z webových stránek, u korpusů řady Araneum proměnlivost nehrozí. Zatřetí webové korpusy nezřídka obsahují jednostranně zaměřené texty, čímž nenaplňují kritérium reprezentativnosti. (Čermák, 2017, str. 83). V neposlední řadě bývá často nemožné dohledat webovou stránku, z níž text pochází, kvůli rychlému zastarávání URL odkazů.

Pro porovnání jsem v některých případech použila paralelní korpus z řady *InterCorp, InterCorp - finština*, verze 14 z 31. 12. 2021 (Fárová – Vavřín – Zasina, 2022, dostupné z www.korpus.cz, dále ICv14). Tento korpus obsahuje finskojazyčné texty z oblasti beletrie (Core, obsahuje jak původně finsky napsané texty, tak texty překladové), právnických textů (Acquis), textů z Evropského parlamentu (Europarl), filmových titulků (Subtitles) a Bible. Jedná se jak o původně finsky psané texty, tak o překlady do finštiny. Velikost korpusu je 60 945 965 pozic (ibid.). Výhodou tohoto korpusu je možnost přesného dohledání typu textu, v němž se daný výskyt nachází. Kromě typu textu můžeme zjistit také jeho autora, rok vydání, případně také překladatele a jazyk originálu, pokud se jedná o překladový text. I přesto je však zejména u titulků potřeba obezřetnosti, protože zdrojový jazyk či původ konkordance nejsou ani v případě tohoto korpusu někdy známé. Ne v každém případě se navíc jedná o odborně přeložené titulky.

6. 3 KRITÉRIA VÝBĚRU ZKOUMANÝCH ADJEKTIV A JEJICH POPIS

V této kapitole se zaměřím na to, jakým způsobem jsem vybírala adjektiva pro korpusovou analýzu. Následně u každého z nich uvádím bližší definici, která se ve všech případech opírá o slovníková hesla ve webové verzi výkladového slovníku *Kielitoimiston sanakirja* (dále jen KS, *Kielitoimiston sanakirja*, 2021). Součástí popisu je také překlad do češtiny vycházející z výše popsaného paralelního korpusu z řady *InterCorp* (Fárová – Vavřín – Zasina, 2022, *InterCorp - finština*, verze 14 z 31. 12. 2021) Ke konci kapitoly se budu věnovat také problému definice kruhem.

Při výběru materiálu jsem vycházela od adjektiva *eri*. Ze seznamu slov v KS (KS, heslo *eri*) začínajících tímto adjektivem jsem následně vybrala všechna adjektiva odvozená od tohoto základu pomocí odvozovacích sufixů. Kompozita složená ze slova *eri* a nějakého dalšího slova jsem do svého materiálu nezahrnovala. Tímto postupem jsem získala čtyři adjektiva: *erikoinen, erilainen, erillinen* a *erityinen.* Při popisu jednotlivých adjektiv vycházím zejména z jejich slovníkových definic v KS a také z textu *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä* (Hakanen, 1973).

Tabulka č. 1 shrnuje absolutní a relativní frekvence všech pěti adjektiv v korpusech AFM a ICv14. Relativní frekvenci v i.p.m. (*instances per million*, počet výskytů na milion pozic) uvádím vždy v závorce za absolutní frekvencí.

Adjektivum	Frekvence v AFM	Frekvence v ICv14
eri	91 376 (765,09)	19 898 (326,49)
erikoinen	5 929 (49,64)	1 545 (25,35)
erilainen	61 992 (519,06)	10 374 (170,22)
erillinen	10 174 (85,19)	3 506 (57,53)
erityinen	26 084 (218,4)	22 124 (363,01)

Tabulka č. 1: Frekvence všech pěti zkoumaných adjektiv v korpusech AFM a ICv14

6. 4 POPIS ZKOUMANÝCH ADJEKTIV VE SLOVNÍCÍCH

Východiskem pro popis pětice zvolených adjektiv byla webová verze výkladového slovníku *Kielitoimiston sanakirja*. Překlady do češtiny jsem čerpala z překladového slovníku *Suomi-Tšekki-Suomi taskusanakirja* Hilkky Lindroos-Čermákové (1984).

6. 4. 1 ERI

Adjektivum *eri* s významem ‚různý, jiný, odlišný, rozdílný' (Lindroos-Čermáková, 1984, str. 27) patří do skupiny nesklonných adjektiv, ve všech pádech i číslech má tedy stejný tvar. Vyskytuje se také jako předpona v odvozených adjektivech končících na *-inen* a vyjadřujících míru nějaké vlastnosti. Celé adjektivum vyjadřuje odlišnost (např. *eripituinen* – různě dlouhý, odlišné délky) nebo oddělenost (*erimunainen* – ve spojení *erimunaiset kaksoset,* dvojvaječná dvojčata). (KS, heslo *eri*).

6. 4. 2 ERIKOINEN

Toto adjektivum znamená ‚zvláštní, speciální, neobyčejný' (Lindroos-Čermáková, 1984, str. 27). KS (KS, heslo *erikoinen*) v definici uvádí, že význam tohoto slova je srovnatelný s významem adjektiva *erityinen*, jiného v této práci zkoumaného adjektiva. Jeho význam popisuje celou řadou adjektiv jako např. *tavallisuudesta poikkeava, epätavallinen, outo, originelli* (‚odchylující se od normálu, neobvyklý, zvláštní, originální'). Jako příklady použití slovník uvádí mimo jiné následující: *ulkomuodoltaan erikoinen* (‚vzhledově odlišný'), *erikoiset tavat/olosuhteet* (‚neobvyklé/zvláštní způsoby/podmínky') a *hyvin erikoinen ihminen* (‚hodně zvláštní/originální člověk').

Toto adjektivum se také používá v ustálených frázích, např. jako odpověď na otázku *Mitä kuuluu?* (‚Jak se máš/máte?') Pokud chceme odpovědí vyjádřit, že naše momentální nálada za

moc nestojí, můžeme použít spojení *ei mitään erikoista* nebo případně komparativní tvar adjektiva *ei erikoisempaa* (‚Nic moc / Nijak zvláštně'). Časté je podle slovníku také použití v záporných větách, jako např. *Ei mitenkään erikoinen laulaja* (doslova ‚nijak zvláštní zpěvák', do češtiny by se to spíš mohlo přeložit jako ‚ne moc dobrý zpěvák'). Rovněž v záporném kontextu můžeme použít komparativní tvar: *Ei näytä erikoisemmalta* (doslova ‚Nevypadá zvláštně', lépe ‚Nevypadá nic moc'). Komparativní tvar je však podle této definice hovorovější povahy než pozitiv.

U druhého významu KS výslovně uvádí, že v tomto případě se častěji používá adjektivum *erityinen.* Jedná se konkrétně o význam charakterizovaný mimo jiné adjektivy *luonteenomainen, tyypillinen* a *karakteristinen* (‚typický, charakteristický'). Totéž platí i o bodu 3 slovníkového hesla, tedy o významu ‚speciální, specifický'.

6. 4. 3 ERILAINEN

Významem adjektiva *erilainen* je podle Lindroos-Čermákové (1984, str. 27) ‚jiný, odlišný, rozdílný, různý'. Podle KS (KS, heslo *erilainen*) vyjadřuje toto adjektivum odlišnost od ostatních v určité skupině. Např. větou *Heillä on hyvin erilaiset harrastukset* (‚Mají velmi odlišné koníčky') tak chce mluvčí vyjádřit, že každá osoba z dané skupiny se věnuje něčemu jinému, diametrálně odlišnému. Totéž platí o spojení *erilainen kuin muut* (‚jiný než ostatní') vyjadřující, že daný jedinec nějakým způsobem vybočuje ze skupiny.

6. 4. 4 ERILLINEN

Adjektivum *erillinen* (‚oddělený, zvláštní, volný', Lindroos-Čermáková, 1984, str. 27) označuje rovněž odlišnost, ovšem především ve smyslu oddělenosti, ať už ve smyslu konkrétním, jako např. ve spojeních *erilliset huoneet* (‚oddělené pokoje'), *kesämökki ja erillinen sauna* (‚chata a oddělená/zvlášť stojící sauna'), nebo abstraktním jako ve větě *Kysymystä ei voida ratkaista erillisenä* (‚Otázku nelze řešit odděleně/zvlášť.'). (KS, heslo *erillinen*).

6. 4. 5 ERITYINEN

Významem tohoto adjektiva je zejména ‚zvláštní, speciální, specifický' (Lindroos-Čermáková, 1984, str. 28). V jeho slovníkové definici (KS, heslo *erityinen*), která se do velké míry podobá výše popsanému slovu *erikoinen,* figurují především adjektiva *nimenomainen, eri,*

oma, spesiaalinen a *spesifinen* (‚zvláštní, odlišný, vlastní, speciální, specifický') a příkladové věty *erityinen tila tupakoitsijoille* (‚zvláštní prostor pro kuřáky'), *erityistä tarkoitusta varten* (‚za zvláštním účelem') a *yleiset ja erityiset säännökset* (‚všeobecné a zvláštní předpisy').

Druhým významem tohoto adjektiva je mimo jiné *luonteenomainen, tyyppillinen* či *karakteristinen* (‚typický, charakteristický'). V tomto významu lze slovo použít např. ve větě *Hapen erityinen taipumus yhtyä muihin aineisiin* (‚charakteristický sklon kyslíku slučovat se s jinými látkami').

Třetí význam, které toto adjektivum nese, charakterizují výrazy *poikkeuksellinen, merkittävä* a *tärkeä* (‚výjimečný, významný, důležitý'). Jako příkladové věty zde figurují *erityisen vaativa ammatti* (‚obzvlášť náročné povolání', kde navíc adjektivum funguje jako intenzifikátor a chová se podobně jako adverbium, tzn. neskloňuje se) a *Aivan erityinen merkitys on sillä, että* -- (‚Zcela zvláštní význam má to, že --'), v němž je adjektivum intenzifikováno pomocí intenzifikačního adverbia *aivan*.

Rovněž toto adjektivum se používá v záporných větách podobným způsobem jako *erikoinen*, také komparativní tvar se běžně objevuje.

6. 5 PROBLÉM DEFINICE KRUHEM

U slovníkových hesel výše uvedených adjektiv lze pozorovat častý, ale chybný lexikografický postup, tzv. definici kruhem (Čermáková, 2013, str. 201; Novotná, 2017b). Jedná se o definici, kdy je pojem definován sám sebou, tj. k definici slova A je použito slovo B a obráceně (Blatná, 1995, str. 75–6), v lepším případě se definice „pouze" částečně překrývají (Martínek, 2016, str. 65). V praxi se tak jedná o slovníková hesla, v nichž je hledaný výraz vysvětlován pomocí synonym, stejnokořenných výrazů nebo nadgeneralizace (Martínek, 2016, str. 65). Blatná (1995, str. 76) uvádí jako příklad chybné definice vysvětlení výrazu *gram* pomocí spojení *tisícina kilogramu* a *kilogram* jako *1000 gramů.*

Problém definice kruhem v případě zkoumaných adjektiv shrnuje tabulka č. 2, v níž uvádím příklady definice kruhem ve dvou finských výkladových slovnících, a to v již výše použitém KS a také ve starším *Nykysuomen sanakirja* (1951, dále jen NS):

Adjektivum	Odkaz na jiné ze zkoumaných adjektiv v definici, NS	Odkaz na jiné ze zkoumaných adjektiv v definici, KS
eri	*erillinen, erityinen*	*erillinen, erityinen, erilainen*
erikoinen	srov. *erityinen*	srov. *erityinen*
erillinen	*erityinen, eri*	*eri*
erityinen	srov. *erikoinen, eri*	srov. *erikoinen, eri*

Tabulka č. 2: Definice kruhem v NS a KS

Přestože význam obou slov může být poměrně blízký, vzhledem k tendencím jazyka, které jsem naznačila v kap. 3. 2, není příliš pravděpodobné, že by se významy stoprocentně překrývaly ve všech kontextech. Při studiu cizího jazyka může být podobné zjednodušení velmi matoucí, protože student považuje slova za zcela synonymní, přestože může existovat oblast použití, v níž je nelze zaměnit. Je také zajímavé, že definice kruhem někdy není úplně stoprocentní: např. u adjektiva *eri* nalezneme v KS (KS, heslo *eri*) v definici slovo *erilainen,* obráceně už to však nefunguje (tzn. slovníkové heslo *erilainen* se o adjektivu *eri* vůbec nezmiňuje). NS je v používání definice kruhem důslednější. V případě tohoto slovníku ovšem nelze vyloučit ani diachronní změny, neboť slovník vyšel již v 50. letech 20. století.

Definice kruhem je také východiskem podrobnější korpusové analýzy. Vzhledem k rozsahu této práce totiž není možné se do detailu zabývat všemi čtyřmi, potažmo pěti adjektivy. Na základě slovníkových definic v NS a KS (NS, hesla *eri, erikoinen, erilainen, erillinen, erityinen,* KS hesla *eri, erikoinen, erilainen, erillinen, erityinen*) jsem tedy pro hlubší analýzu vybrala pouze dvě, a to konkrétně *erikoinen* a *erityinen*, která si jsou významově nejbližší a která také definice v NS a KS považují za do velké míry synonymní (viz tab. č. 2).

Z hlediska synonymity a zaměnitelnosti jsou zajímavá zejména slovníková hesla ve starším ze slovníků, v NS, kde se u slova *erikoinen* (str. 248–9) uvádí následující: ***erikoinen*** *[…] vrt. erityinen, jota ei ole merk:ltään helppo eikä aina tarpeenkaan erottaa erikoinen-sanasta* (‚***erikoinen*** […] srov. s adj. *erityinen*, jehož význam není vždy jednoduché ani nutné odlišovat od slova *erikoinen*). Z této definice tedy vyplývá, že zmíněná adjektiva jsou považována za synonymní. Jak už jsem uvedla v kap. 3. 2, absolutní synonymie a zaměnitelnost v jazyce téměř neexistuje. Je tedy zřejmé, že adjektiva nelze volně zaměnit ve všech kontextech, ale že v jejich použití existují rozdíly, jejichž částečné objasnění si kladu za cíl v korpusové analýze.

V případě definice kruhem stojí za pozornost také článek *Kielitoimiston sanakirjan esimerkilliset esimerkit* (2021) Leeny Joki a Riiny Klemettinen, v němž autorky přibližují

výstavbu slovníkových hesel ve výkladovém slovníku *Kielitoimiston sanakirja*. O samotných slovníkových definicích prohlašují, že každá z nich v první řadě osvětluje význam lexému a následně ukazuje, jak se slovo chová ve společnosti jiných slov nebo jaké slovní okolí vyžaduje. Zmiňují, že slovníkové definice obsahují informace o typickém okolí hledaného slova a osvětlují sémantická kritéria, na jejichž základě si slovo vybírá svou společnost.

Korpusová analýza by mohla osvětlit použití a sémantická kritéria daného výrazu. Velmi zajímavé a přínosné by mohlo být následné porovnání výsledků analýzy se slovníkovými hesly v KS a ověření tvrzení, že slovníkové definice by měly uživatele o těchto záležitostech informovat a měly by odrážet skutečné použití lexémů v jazyce. Přestože je možné, že se výsledky analýzy budou odlišovat od použití uváděného ve slovníku, k výsledkům je samozřejmě nutné přistupovat s rezervou, protože ani korpus neobsahuje nekonečné množství textů a nemůže tudíž zachytit úplně celé spektrum použití daného lexému. Přesto se domnívám, že dostatečně velký a reprezentativní korpus nám může nabídnout věrohodnější výsledky než pouhá introspekce rodilých mluvčích (tj. autorů slovníku).

6. 6 METODA

Nejprve provedu kolokační analýzu v korpusu AFM, při níž se zvlášť zaměřím na levý a pravý kontext u každého z vybraných adjektiv. Následně na základě obou kontextů shrnu nejčastější kolokace, v nichž se daná adjektiva vyskytují, a jaké sémantické preference lze u každého ze slov vypozorovat.

Při vyhledávání v korpusu je nejdůležitější vhodná formulace dotazu. Protože finská adjektiva se skloňují, jako výchozí atribut jsem pro zkoumaná adjektiva zvolila *lemma*, abych získala všechny tvary daného slova, ne pouze jeho nominativní výskyty jako v případě použití atributu *word*.

Pro vyhledání kolokací jednotlivých adjektiv jsem využila funkci „Kolokace“ a možnost „Vlastní“, u níž lze nastavit parametry podle potřeby. Rozhodla jsem se vyhledávat levý a pravý kontext zvlášť a jako kolokační rozmezí jsem zvolila jednu pozici doleva (v kontextu od –1 do 0) a následně jednu pozici doprava (v kontextu od 0 do 1), abych získala kolokáty vyskytující se v bezprostřední blízkosti zkoumaného slova. Jako atribut vyhledávání funguje rovněž lemma, protože atribut word vyhledává každý tvar téhož slova zvlášť, což výrazně komplikuje analýzu. Pro řazení kolokací jsem použila dvě asociační míry, MI-skóre a t-skóre, protože není možné jednoznačně určit, která z nich je přesnější (Křen, 2017). MI-skóre neboli vzájemná informace (z angl. *mutual information*) udává, jak silně spolu dvě slova kolokují, tj. jak velká je pravděpodobnost, že se vyskytnou vedle sebe (Biber a kol., 1998, str. 265). T-skóre (míra

minimálního kontrastu) oproti tomu nachází zejména pravidelné a ustálené kolokace, jejichž problémem však může být malá výraznost (Čermák, 2017, str. 103; Křen, 2017). Minimální frekvenci kolokátu v korpusu i v kontextu jsem nastavila na 10 výskytů, zejména kvůli MI-skóre, které upřednostňuje kolokáty s nízkou absolutní frekvencí (Křen, 2017).

Nejprve jsem kolokáty seřadila podle MI-skóre, poté podle t-skóre. U každého adjektiva jsem se zaměřila na prvních 20 kolokátů z každé strany, protože zkoumání většího množství by přesahovalo rozsah této práce.

7. KOLOKAČNÍ ANALÝZA

V následující kapitole se zaměřím na kolokační analýzu obou zvolených adjektiv, konkrétně na jejich 20 nejvýznamnějších levo- a pravostranných kolokátů v korpusu AFM. Kolokáty jsou v tabulce vždy řazeny podle příslušné asociační míry, tedy buď MI-, nebo t-skóre. U každého z kolokátů navíc uvádím jeho absolutní a relativní frekvenci. Tato čísla se však nevztahují na celý korpus AFM, ale pouze na souvýskyty slova s daným adjektivem. Relativní frekvenci uvádím jako i.p.m. (angl. *instances per million*). Všechny číselné hodnoty uváděné v tabulkách jsou zaokrouhleny s přesností na dvě desetinná místa s výjimkou absolutní frekvence, u níž desetinná místa neuvádím. Překlady kolokátů uvádím přímo v textu a jejich přehled se nachází také v přílohách 1–4 na konci práce.

V kolokačních seznamech jsem ovšem byla nucena provést několik změn z důvodu chyb v anotaci či lemmatizaci, kdy korpus považoval dva tvary téhož slova za dvě různá lemmata. Domnívám se, že příčinou chyb mohly být změny ve slovním kmeni, které jsou ve finštině poměrně běžné, a s nimiž si lemmatizační a anotační programy nedokážou vždy poradit. Pokud tento problém nastal, přiřadila jsem chybně určené lemma ke správnému lemmatu a následně ručně dopočítala absolutní a relativní frekvenci kolokátu v korpusu. Rovněž v případech, kdy tabulka uváděla jako lemma nominativní tvar substantiva, ale ve skutečnosti se jednalo o nesklonné adverbium, které pouze podobou připomínalo genitivní tvar substantiva, jsem tyto chyby opravila ručně a do tabulky uvedla adverbium. Na konkrétní případy, v nichž k chybné anotaci či lemmatizaci došlo, v textu explicitně upozorňuji.

Z kolokační analýzy jsem vyřadila také interpunkční znaménka, která nám mohou poskytnout vhled do syntaktického použití daných adjektiv, v takovém případě se však nejedná o kolokace, nýbrž o koligace (fin. *kolligaatiot*). Termínem koligace se označuje kombinace funkcí a gramatických kategorií dané textové formy zachycující funkční a sémantickou stránku korpusu z hlediska stránky kombinatorické (Čermák, 2017, str. 57). Jedná se o syntagmatický vztah mezi slovem a gramatickou kategorií, např. rekcí sloves ve finštině (Jantunen, 2009, str. 359). V koligaci tedy nejsou zohledněny lexikálně-sémantické vztahy, ale vztahy mezi lexikální jednotkou a gramatickou kategorií nebo textovou strukturou: některá slova tak mohou vstupovat do koligace pouze se substantivy v plurálu nebo jenom s určitým typem sloves, případně mohou (či nesmí) stát pouze na určité pozici v textu či větě (Cvrček, 2017b). Ze seznamu kolokátů jsem vyloučila rovněž veškeré konjunkce (např. *ja* ‚a', *tai* ‚nebo').

Při popisu kolokačních seznamů nepostupuji přesně podle pořadí v tabulce, ale nejprve kolokáty dělím do dvou skupin podle toho, jestli se vyskytují u obou asociačních měr, nebo

pouze u jedné z nich. V rámci každé skupiny při analýze kolokátů postupuji podle slovních druhů, i když ne vždy je toto kritérium dodrženo.

Považuji také za důležité zdůraznit, že přestože testy statistické signifikantnosti považují kolokáty za významné, z hlediska frazeologie tyto souvýskyty významné být vůbec nemusí. Proto je podle mého názoru při analýze získaných dat důležitá jejich interpretace a vlastní úsudek.

7. 1 ERIKOINEN

Toto adjektivum znamenající ‚zvláštní, speciální, neobyčejný' je odvozeno od základového *eri* pomocí neproduktivního sufixu, který se nejspíš skládá ze dvou částí: *-kko* + *inen* (Hakanen, 1973, str. 85). Přesný původ tohoto sufixu však není jasný (ibid.). V korpusu AFM absolutní frekvence tohoto adjektiva činí 5 929 výskytů (i.p.m. 49,64).

Jak už jsem zmínila u popisu použitých korpusů, nevýhodou AFM je nemožnost zjistit typ textu, z něhož konkordance pochází. Pro srovnání jsem proto adjektivum vyhledala i v korpusu ICv14. Jako výchozí atribut jsem si zvolila *lemma.* Frekvence lze dohledat v záložce „Frekvence" a následně „Typy textů".

Absolutní frekvence adjektiva *erikoinen* v tomto korpusu je 1 545 výskytů (25,35 i.p.m.). Absolutní a relativní frekvence výrazu v jednotlivých typech textů shrnuje tabulka č. 3:

Typ textu	**Frekvence**
Subtitles	978 (46,43 i.p.m.)
Core	470 (61,8 i.p.m.)
Europarl	84 (7,09 i.p.m.)
Acquis	11 (0,56 i.p.m.)
Bible	2 (2,96 i.p.m.)

Tabulka č. 3: Absolutní a relativní frekvence adjektiva *erikoinen* v různých typech textů v paralelním korpusu ICv14

Nejčastěji je toto adjektivum zastoupeno ve filmových titulcích, poměrně vysoké frekvence dosahuje také v beletristických textech (na základě relativní frekvence je v tomto typu textů dokonce nejfrekventovanější). V dalších typech textů, zejména v textech právnických a v Bibli jsou jeho frekvence velice nízké, dosahují pouze řádu jednotek.

7. 1. 1 Levý kontext (–1–0)

Jak už jsem naznačila v úvodu této kapitoly, v několika případech nastal v seznamu kolokátů problém s lemmatizací. Finština totiž není pro počítačové systémy jednoduchá z důvodu časté homonymie nebo změn v hláskových kmenech. Problém nastává například v případě, že ustálené adverbium tvarem připomíná genitiv či instruktiv substantiva (např. tvar *varsin* může označovat jak adverbium, tak instruktiv substantiva *varsi*). Pokud jsem musela provést v kolokačním seznamu změnu z důvodu chybné lemmatizace, uvádím to u konkrétních slov. Vzhledem k výše popsaným problémům s lemmatizací také kolokační seznamy uvedené v této práci přesně neodpovídají seznamům, které lze získat z korpusu.

		MI-skóre	**AF**[1]	**i.p.m.**		**t-skóre**	**AF**	**i.p.m.**
1	*mitenkään*	7,72	89	0,75	*mikään*	17,55	318	2,66
2	*sikäli*	7,42	18	0,15	*olla*	14,38	588	4,92
3	*mikään*	5,99	318	2,66	*aika*	12,96	194	1,63
4	*hieman*	5,84	160	1,34	*hieman*	12,43	160	1,34
5	*melko*	5,77	57	0,48	*jokin*[2]	11,30	133	1,11
6	*jokin*[2]	5,63	133	1,11	*hyvin*	10,77	128	1,07
7	*vähän*[3]	5,47	100	0,84	*varsin*[4]	10,18	109	0,91
8	*varsin*[4]	5,31	109	0,91	*mitenkään*	9,39	89	0,75
9	*kuulostaa*	5,17	17	0,14	*kovin*[6]	8,66	81	0,68
10	*hiukan*[5]	5,09	19	0,16	*niin*	8,42	101	0,85
11	*jotenkin*	5,03	25	0,21	*vähän*[3]	8,31	100	0,84
12	*kovin*[6]	4,73	81	0,68	*todella*	7,93	69	0,58
13	*todella*	4,48	69	0,58	*melko*	7,41	57	0,48
14	*hyvin*	4,38	128	1,07	*se*	5,71	142	1,19
15	*verran*	3,97	22	0,18	*mikä*	5,32	59	0,49
16	*perin*[7]	3,94	13	0,11	*myös*	5,18	64	0,54
17	*aika*	3,85	194	1,63	*jotenkin*	4,85	25	0,21
18	*tuntua*	2,85	23	0,19	*verran*	4,39	22	0,18
19	*aivan*	2,75	20	0,17	*hiukan*[5]	4,23	19	0,16
20	*niin*	2,62	101	0,85	*sikäli*	4,22	18	0,85

Tabulka č. 4: 20 nejvýznamnějších levostranných kolokátů adjektiva *erikoinen* v AFM seřazených podle MI-skóre a podle t-skóre

[1] Absolutní frekvence
[2] V tomto případě byl jako lemma chybně uveden tvar part. sg. *jotain,* přestože lemma u zájmen by správně mělo být ve tvaru nom. sg., tedy *jokin.*
[3] V případě adverbia *vähän* došlo k záměně s gen. sg. adjektiva (či substantiva) *vähä.*
[4] V kolokačním seznamu v korpusu figuruje lemma *varsi,* správně by mělo být lemma *varsin*, protože se jedná o nesklonné intenzifikační adverbium.
[5] Záměna adv. *hiukan* za gen. sg. subst. *hiukka.*
[6] V případě tohoto kolokátu uváděl korpus jako lemma adj. *kova*, přestože se jedná o ustálené a nesklonné intenzifikační adverbium *kovin.*
[7] Záměna adv. *perin* za inst. subst. *perä.*

V levém kontextu se oba testy statistické signifikantnosti do velké míry shodují: z 20 zkoumaných kolokátů se 16 vyskytuje, byť v různém pořadí, v obou kolokačních seznamech. Nejpočetnější skupinou kolokátů jsou adverbia, kterých je ze všech společných kolokátů 14. Jedná se konkrétně o adverbia *sikäli, jotenkin, hieman, melko, vähän, varsin, hiukan, kovin, todella, verran, hyvin, niin, aika* a *mitenkään.* Druhou skupinu tvoří zájmena, *jokin* a *mikään*.

Adverbium *sikäli* (‚tolik, do té míry') se často vyskytuje v konstrukci *SUBJ* + lemma *olla* + *sikäli* + *erikoinen* + *että/ettei* (v záporných kontextech). U adverbia *jotenkin* (‚nějak') se žádný určitý typ konstrukce nevyskytuje, tento kolokát proto ponechávám bez komentáře.

Významnou skupinou rozvíjející toto adjektivum jsou intenzifikační adverbia. V kolokačním seznamu se jich vyskytlo několik: *hieman* (‚poněkud'), *melko* (‚docela'), *vähän* (‚trochu'), *varsin* (‚velmi'), *hiukan* (‚trochu'), *kovin* (‚velmi'), *todella* (‚opravdu, skutečně'), *(sen) verran* (‚tolik'), *hyvin* (‚velmi'), *niin* (‚tak') a *aika* (‚docela'). V souvýskytu s těmito výrazy může adjektivum stát v komparativu, čímž je zdůrazněn jeho význam (viz příklady 1 a 2):

1) *Resepti vaikutti mielenkiintoiselta, tyrni toi leivoksiin hieman erikoisempaa säväystä.* (leivontafoorumi.org, ‚Recept vypadal zajímavě, rakytník dodal zákuskům poněkud zvláštní příchuť.')
2) *Matto on tullut meille vähän erikoisempaa reittiä – ostimme sen edellisen asuntomme mukana.* (hopeapeili.blogspot.fi, ‚Koberec se k nám dostal trochu zvláštní cestou – koupili jsme ho spolu s naším předchozím bytem.')

Ne se všemi intenzifikátory se však může pojit adjektivum v komparativu, např. s intenzifikátorem *hyvin, varsin* nebo *todella* se nevyskytl ani jeden případ komparativu (viz příklady 3 a 4):

3) *Meillä on tosiaan varsin erikoinen hallitus ja myös erikoinen media.* (amgs.puheenvuoro.uusisuomi.fi, ‚Máme opravdu docela zvláštní vládu a také zvláštní média.')
4) *Sen on täytynyt olla todella erikoinen kokemus.* (oulu.svk.fi, ‚Musela to být opravdu zvláštní zkušenost.')

Tato adverbia dokonce převažují: komparativní tvar adjektiva se objevil pouze v případě již zmiňovaného *hieman,* dále u *vähän* a v jednom případě i u *hiukan.* Domnívám se, že překážkou pro použití komparativu je u většiny z uvedených adverbií jejich sémantika, která neumožňuje další stupňování významu. Rovněž VISK (§665) uvádí, že intenzifikátory nelze na rozdíl od adverbií vyjadřujících míru používat ve spojení s komparativními tvary.

Ze zájmen se v obou kolokačních seznamech objevilo lemma *jokin* (‚něco'). Ve zkoumaném materiálu se vyskytuje výhradně ve tvaru partitivu singuláru, tj. *jotain*. Zkoumané adjektivum

může ve spojení s tímto zájmenem stát buď v pozitivu (příklad 5), nebo v komparativu (příklad 6):

5) *Se ei hauku juuri koskaan, joten jotain erikoista oli meneillään.* (anssikela.fi, ‚Skoro nikdy neštěká, takže se muselo dít něco zvláštního.‘)
6) *Aivan kliseisimpiä polkuja sinne ei sentään menty, mutta vähän jotain erikoisempaa kuviota oltaisiin voitu keksiä.* (elokuvatirkistelija.blogspot.fi, ‚Přestože se ve filmu neobjevila větší klišé, mohla být zápletka o něco originálnější.‘)

Domnívám se, že v příkladu 6, tedy adjektiva v komparativu, se jedná o jakési zdůraznění jeho významu.

Jako poslední zvlášť vyděluji skupinu kolokátů vyjadřujících záporný kontext. Důvodem je skutečnost, že KS (KS, heslo *erikoinen*) odděleně zmiňuje použití adjektiva *erikoinen* v záporných větách. Není samozřejmě vyloučeno, že se v záporných kontextech mohou vyskytovat i některé z předchozích slov, u následujících dvou lemmat se o zápornou větu jedná vždy. Do této skupiny spadá adverbium *mitenkään* (‚nijak‘) a zájmeno *mikään* (‚žádný‘). V některých případech stojí zkoumané adjektivum opět v komparativu, což je podle KS (ibid.) hovorovější způsob použití. Ve spojení s adverbiem se však komparativní tvar vůbec nevyskytl. Rovněž v těchto kolokacích podle mého názoru komparativ zdůrazňuje odlišnost dané skutečnosti (viz příklad 8).

7) *Kaiken kaikkiaan gaala ei tapahtumana ollut mitenkään erikoinen.* (leffablogi.fi, ‚Celkem vzato nebylo gala jako událost nijak zvláštní.‘)
8) *Merkillistä vain, etten tuntenut mitään erikoisempaa riemua suoritukseni jälkeen.* (apu.fi, ‚Je podivné, že jsem po výkonu necítil/a žádnou zvláštní radost.‘)

Rozdílů v kolokačních seznamech příliš mnoho není, pouze 4 kolokáty se vyskytují jen u jedné z asociačních měr. V případě MI-testu se do skupiny 20 nejsignifikantnějších kolokátů dostala dvě slovesa (*kuulostaa* a *tuntua*) a dvě intenzifikační adverbia (*perin* a *aivan*).

V případě slovesa *kuulostaa* (‚znít‘) stojí adjektivum ve všech příkladových větách v ablativu (*kuulostaa erikoiselta* ‚znít zvláštně‘), protože právě tento pád představuje rekci daného slovesa. Sloveso *tuntua* (‚zdát se‘) oproti tomu vykazuje rozdíly v možných použitích. Jeho základní rekcí je rovněž ablativ (*tuntua erikoiselta* ‚zdát se zvláštní‘), který však může být někdy nahrazen allativem s naprosto totožným významem (*tuntua erikoiselle*; VISK §488). Vyskytl se také případ, kdy zkoumané adjektivum fungovalo jako intenzifikátor jiného adjektiva v ablativu (*ne tuntuvat erikoisen painavilta* ‚zdají se obzvlášť těžkými‘) nebo jako predikativ (*tuntuukin erikoista kuulla* ‚zdá se zvláštní slyšet‘).

Do rozsáhlé skupiny intenzifikačních adverbií, která se v hojném počtu vyskytla už mezi společnými kolokáty pro obě asociační míry, přibyla další dvě, a to *perin* (‚velmi‘) a *aivan*

(‚úplně, zcela‘). Zkoumané adjektivum tedy lze intenzifikovat celou škálou intenzifikačních výrazů, z nichž na základě mého korpusového vzorku nelze jednoznačně vyvodit žádné upřednostňované výrazy.

V případě druhého z testů se objevilo jedno sloveso (*olla*), dvě zájmena (*se* a *mikä*) a jedno adverbium (*myös*). První z nich, sloveso *olla* (‚být‘), ukazuje především syntaktické funkce adjektiva *erikoinen*.

Frazeologicky zajímavější kolokace přinášejí zájmena. Zájmeno *se* (‚to‘) vykazuje zajímavé spojení, o němž se zmiňuje i KS (KS, heslo *erikoinen*). Konkrétně se jedná o kolokaci, kdy toto zájmeno stojí v elativu (*siitä*) a pojí se s ním zkoumané adjektivum buď ve funkci přívlastku shodného (viz příklad 9), nebo predikativu (viz příklad 10). Poté vždy následuje spojka *että* (‚že‘) a vedlejší věta:

9) *Poro on siitä erikoinen hirvieläin, että myös naaraalla on sarvet.* (tunturisusi.com, ‚Sob je jelenovité zvíře zvláštní tím, že také samice mají parohy.‘)
10) *Made on siitä erikoinen, että se kasvaa pääasiassa talvella.* (fisuun.fi, ‚Mník jednovousý je zvláštní tím, že roste zejména v zimě.‘)

Funkcí této konstrukce je zdůraznění významu adjektiva. Do češtiny bychom mohli celek přeložit jako ‚zvláštní tím, že‘.

Druhým ze zájmen je *mikä* (‚co‘), které může zdůrazňovat adjektivum *erikoinen* v komparativu plurálu. O ustálenou frázi se podle mého názoru jedná i proto, že zájmeno se neshoduje s adjektivem v čísle a pádě, ale ve všech případech stojí v partitivu singuláru, tj. ve tvaru *mitä.* Do češtiny bychom tuto kolokaci mohli přeložit pomocí superlativu:

11) *Olen moneen otteeseen laihduttanut, koittanut mitä erikoisempia „diettejä“ […].* (newlife.munblogi.com, ‚Už jsem mnohokrát hubla, zkoušela nejrůznější „diety“ […].‘)

Posledním z kolokátů je adverbium *myös*, u nějž se opět projevuje tendence adjektiva *erikoinen* vyskytovat se v určitých případech v komparativu (viz příklady 12 a 13):

12) *Siksi teemme kaiken itse ja otamme listalle myös erikoisempia raaka-aineita, keittiömestari Terhi Mäkinen kuvailee.* (tampere.kohokohdat.fi, ‚Proto si děláme všechno sami a zařazujeme také speciální suroviny, popisuje šéfkuchařka Terhi Mäkinen.‘)
13) *Meiltä löydät myös erikoisempia tuotteita sekä varaosat ja muut välineet kahvin sekä teen valmistukseen.* (kuppikuumaa.fi, ‚U nás dostanete také speciální produkty a náhradní díly a další vybavení pro přípravu kávy a čaje.‘)

Použití komparativního tvaru slouží ke zdůraznění odlišnosti věci nebo jevu, k němuž se adjektivum *erikoinen* vztahuje. Ve všech případech uvedených v korpusu se přitom jedná o zdůraznění odlišnosti pozitivní: v příkladu 12 je zdůrazněno, že se nejedná o obyčejné

suroviny, ale o něco speciálního, v příkladu 13 zase to, že v obchodě nabízené produkty nejsou obyčejné a že je zákazník neseženе v každém obchodě.

7. 1. 2 Pravý kontext (0–1)

Rovněž v pravém kontextu se objevuje chyba v lemmatizaci, tentokrát však pouze v jednom případě. Více uvádím u konkrétního výrazu, u něhož problém nastal.

		MI-skóre	**AF**	**i.p.m.**		**t-skóre**	**AF**	**i.p.m.**
1	*värinen*	7,24	19	0,16	*tapa*	9,13	93	0,78
2	*asetelma*	7,18	12	0,10	*tapaus*	7,25	56	0,47
3	*muotoinen*	7,13	13	0,11	*näköinen*	6,11	38	0,32
4	*näköinen*	6,77	38	0,32	*nimi*	5,96	42	0,35
5	*piirre*	6,68	34	0,28	*piirre*	5,77	34	0,28
6	*persoona*	6,36	12	0,10	*tilanne*[8]	5,71	71	0,59
7	*yhdistelmä*	6,22	18	0,15	*asia*	5,27	45	0,38
8	*näky*	6,14	13	0,11	*juttu*	4,97	28	0,23
9	*tilanne*[8]	5,57	71	0,59	*tapahtuma*	4,70	26	0,22
10	*harrastus*	5,22	11	0,09	*hyvä*	4,56	40	0,33
11	*yksityiskohta*	5,17	11	0,09	*paikka*	4,51	39	0,33
12	*esine*	5,14	10	0,08	*ratkaisu*	4,49	23	0,19
13	*ilmiö*	5,13	16	0,13	*värinen*	4,33	19	0,16
14	*tapaus*	4,97	56	0,47	*yhdistelmä*	4,19	18	0,15
15	*olosuhteet*[9]	4,84	11	0,09	*kokemus*	4,05	20	0,17
16	*kyky*	4,47	12	0,10	*ilmiö*	3,89	16	0,13
17	*tyyli*	4,40	11	0,09	*syy*	3,76	20	0,17
18	*este*	4,37	12	0,10	*muoto*	3,66	16	0,13
19	*tapa*	4,23	93	0,78	*muotoinen*	3,58	13	0,11
20	*käsitys*	4,07	10	0,08	*näky*	3,56	13	0,11

Tabulka č. 5: 20 nejvýznamnějších pravostranných kolokátů adjektiva *erikoinen* v AFM seřazených podle MI- a podle t-skóre

V pravém kontextu se asociační míry neshodly ve stejném množství případů jako u levého kontextu. Shodných kolokátů bylo pouze 8 z 20. Jednalo se o adjektiva *värinen* a *näköinen* a také o substantiva *tapa, tapaus, piirre, tilanne, yhdistelmä* a *ilmiö*.

[8] Korpus uváděl v seznamu lemma *tila|tilanne*, kdy druhé ze slov považoval za variantu prvního z výrazů s posesivním sufixem 2. os. pl. *-nne.* Ve skutečnosti se ovšem ve všech případech jedná o odlišné substantivum *tilanne.*

[9] Přestože v korpusu je uvedeno lemma *olosuhde,* uvádím zde tvar nom. pl. *olosuhteet*, neboť dané slovo se ve finštině vyskytuje výhradně v tomto tvaru (viz KS, heslo *olosuhteet*).

První skupinu shodných kolokátů tvořila tzv. ekvativní adjektiva, zde *värinen* (‚barevný') a *näköinen* (‚vypadající, podobný'). Adjektivum *erikoinen* se v souvýskytu s nimi vždy vyskytovalo v genitivu singuláru (příklady 14 a 15):

14) Kohteenamme oli erikoisen värinen jäätikköjärvi Blåvatnet. (retkipaikka.fi, ‚Naším cílem bylo zvláštně zbarvené ledovcové jezero Blåvatnet.')
15) Museot ovat maailmalla hyvin erikoisen näköisiä rakennuksia. (roopedessutom.blogspot.fi, doslova ‚Muzea jsou ve světě velmi zvláštně vypadající budovy.', lépe ‚Budovy muzeí ve světě mívají velmi originální vzhled.')

Přestože adjektivum stojí ve výše uvedených příkladech v genitivu, nejedná se ve spojení s ekvativními adjektivy o genitivní intenzifikátor, protože jeho funkcí je především popis kvality následujícího adjektiva, ne jeho kvantifikace (Vorlíková, 2019, str. 38).

Do druhé skupiny kolokátů patřila substantiva *tapa* (‚způsob'), *tapaus* (‚případ, událost'), *piirre* (‚rys, vlastnost'), *tilanne* (‚situace'), *yhdistelmä* (‚kombinace') a *ilmiö* (‚jev, úkaz'). U substantiva *tapa* výrazně převažuje ade. sg.: *erikoisella tavalla* (‚zvláštním způsobem'). KS uvádí ve slovníkové definici spojení zkoumaného adjektiva s tímto substantivem, v uvedeném příkladu (KS, heslo *erikoinen*) však figuruje nom. pl., tedy *erikoiset tavat* (‚zvláštní způsoby'). V korpusovém vzorku je však mnohem častější tvar singuláru *erikoisella tavalla* (‚zvláštním způsobem'):

16) Rakennus on äärimmäisen kiinnostava omalla erikoisella tavallaan. (raxa.fi, ‚Budova je nesmírně zajímavá vlastním zvláštním způsobem.')

Z dalších konkordancí nelze odvodit žádnou výraznou tendenci ani není možné vypozorovat určité sklony, např. vyskytovat se v určitém pádu nebo v určitém typu konstrukce.

Oproti levému kontextu se u pravostranných kolokátů objevuje více rozdílů. Z 20 kolokátů se jich 12 odlišovalo. MI-test považoval za statisticky signifikantní také ekvativní adjektivum *muotoinen* (‚ve tvaru něčeho'). Tendence jsou stejné jako u výše zmíněných slov *värinen* a *näköinen.*

Mezi odlišnými kolokáty převládají substantiva, u nichž však ani tentokrát nebylo možné ze vzorku vypozorovat zřetelné tendence. Ze substantiv lze vybrat pouze lemma *olosuhteet* (‚podmínky'), o jehož použití ve spojení se zkoumaným adjektivem se zmiňuje i KS (*erikoiset olosuhteet* ‚zvláštní podmínky'). Pro přehlednost uvádím také další substantiva, která se vyskytla mezi 20 nejvýznamnějšími kolokáty: *asetelma* (‚sestava'), *persoona* (‚osoba'), *näky* (‚pohled'), *harrastus* (‚zájem, záliba'), *yksityiskohta* (‚detail'), *esine* (‚předmět, věc'), *kyky* (‚schopnost, nadání'), *tyyli* (‚styl'), *este* (‚překážka') a *käsitys* (‚představa, názor'). Zatímco

některá z nich označují konkrétní skutečnosti (např. *esine, persoona, este*), další patří mezi abstrakta (*kyky, tyyli, käsitys*).

Pouze u t-skóre se vyskytlo adjektivum *hyvä* (‚dobrý') a substantiva *nimi* (‚jméno'), *asia* (‚věc, záležitost'), *juttu* (‚věc'), *tapahtuma* (‚událost'), *paikka* (‚místo'), *ratkaisu* (‚řešení') a *kokemus* (‚zkušenost'). Substantiva lze opět rozdělit stejně jako u předchozí asociační míry, a to na konkréta (*paikka,* v některých případech i *asia* a *juttu* ‚místo, věc') a abstrakta (*ratkaisu, kokemus* ‚řešení, zkušenost').

7. 1. 3 Shrnutí všech kolokátů adjektiva *erikoinen*

Kolokační analýza 20 nejvýznamnějších levo- a pravostranných kolokátů adjektiva *erikoinen* odhalila několik konstrukcí, v nichž se adjektivum *erikoinen* může vyskytovat. V mnoha případech se bohužel projevila tendence asociačních měr (zejména pak MI-skóre) upřednostňovat kolokáty s nízkou absolutní frekvencí, což znamenalo, že celá řada kolokátů se v materiálu vyskytla pouze v několika desítkách případů, z nichž bylo obtížné vyvodit obecné tendence.

Jednou z nejvýznamnějších a nejustálenějších kolokací jsou záporné věty s adverbiem *mitenkään* či zájmenem *mikään* (často v part. sg. *mitään*). O tomto použití se zmiňuje i KS (KS, heslo *erikoinen*). Ve spojení se zájmenem stojí adjektivum často v komparativu (*ei mitään erikoisempaa*), čímž je ještě zdůrazněn význam odlišnosti či zvláštnosti. Komparativní tvar je obecně u tohoto adjektiva používán, a to nejen v případě záporného kontextu, ale také tehdy, kdy chce mluvčí zdůraznit odlišnost popisované věci či jevu od normálu (*erikoisempia tuotteita/raaka-aineita* ‚zvláštnější výrobky/suroviny'). Zatímco v záporném kontextu je význam adjektiva negativní, zde se obvykle jedná o zdůraznění pozitivní odchylky.

V další ustálené kolokaci opět figuruje zájmeno *mikä*, tentokrát však v kladném významu. Zájmeno stojí v partitivu singuláru (*mitä*) a zkoumané adjektivum v part. pl. a navíc v komparativu (*erikoseimpia*). Toto použití má opět za úkol zdůraznit význam adjektiva (*mitä erikoisempia tapauksia/temppuja/asioita* ‚ty nejzvláštnější případy/kousky/věci').

Spolu se zájmenem *se* v ela. sg. (*siitä*) se zkoumané adjektivum může vyskytovat v konstrukci *olla siitä erikoinen*, *että…*, která zdůrazňuje, v jakém ohledu je substantivum, k němuž se adjektivum *erikoinen* vztahuje, zvláštní.

Častými kolokáty v levém kontextu jsou také adverbia, zejména pak s intenzifikačním významem jako např. *aika, melko, hieman, varsin* nebo *hiukan.* Těchto výrazů je celá řada a z materiálu nelze vysledovat konkrétní tendence. Rozdíl spočívá pouze v tom, že s některými

intenzifikátory (např. *hieman, vähän, hiukan*) může adjektivum stát v komparativu, zatímco s jinými (např. *aika, hyvin, varsin, kovin, niin, todella, melko, verran*) pouze v pozitivu.

Mezi pravostrannými substantivními kolokáty nebylo vzhledem k převažující nízké absolutní frekvenci a nevelkému rozsahu analyzovatelného materiálu jednoduché objevit jasné tendence. Objevilo se např. spojení *erikoisella tavalla* nebo tzv. ekvativní adjektiva (např. *näköinen, muotoinen, värinen*).

7. 1. 4 Sémantické preference adjektiva *erikoinen*

Mezi substantivními kolokáty adjektiva *erikoinen* se vyskytla jak konkréta (*esine, paikka*), tak abstrakta (*kyky, käsitys*). Některá substantiva, s nimiž se toto adjektivum pojí, mohou nést jak význam abstraktní, tak konkrétní. Do této skupiny spadá např. slovo *este* (‚překážka'), které v analyzovaném materiálu vystupuje pouze ve významu konkrétním, a to jako překážka pro koně. Všechny texty, v nichž tento lexém figuruje, totiž pojednávají o jezdeckém sportu. Podobně se chová také lemma *persoona*, která se v materiálu vyskytuje jak ve významu ‚osoba' (fyzická bytost), tak ‚osobnost' (duševní stránka člověka). Totéž platí také o lexémech *asia* a *juttu* (obě označují věc, která může být jak materiální, tak nemateriální povahy).

Ze sémantické preference tedy nelze jasně vyvodit, zda zkoumané adjektivum preferuje konkréta, nebo abstrakta, protože v materiálu se vyskytují oba typy substantiv. Některé z kolokátů mohou navíc fungovat v obou významech v závislosti na kontextu.

Ani u adjektiv nemáme k dispozici příliš rozsáhlé množství materiálu. Ze seznamu kolokátů vyplývá, že adjektivum *erikoinen* může kolokovat s ekvativními adjektivy. Jediným dalším adjektivem, které nespadá do této skupiny, je *hyvä*, které lze považovat za slovo označující kvalitu. Podobně kvalitu označují také výše zmíněná ekvativní adjektiva. Je proto možné, že adjektivum *erikoinen* upřednostňuje adjektiva označující kvalitu. Pro potvrzení by však bylo potřeba analyzovat mnohem rozsáhlejší vzorek.

7. 2 ERITYINEN

Adjektivum *erityinen* s významem ‚zvláštní, speciální, specifický' vzniklo z adjektiva *eri* pomocí odvozovacího sufixu *-tUinen* sestávajícího ze sufixů *-ttU* a *-inen* (Hakanen, 1973, str. 82). V AFM dosahuje jeho absolutní frekvence hodnoty 26 084 výskytů (i.p.m. 218,4).

Rovněž adjektivum *erityinen* jsem nejprve vyhledala v korpusu ICv14, abych se mohla blíže podívat na typy textů, v nichž se vyskytuje. Vyhledávání jsem provedla stejným způsobem jako u adjektiva *erikoinen.* Absolutní frekvence lemmatu *erityinen* činí v ICv14 22 124 výskytů (363,01 i.p.m.). Frekvence adjektiva v jednotlivých typech textů shrnuje tabulka č. 6:

Typ textu	**Frekvence**
Acquis	11 983 (606,78 i.p.m.)
Europarl	8 192 (691,23 i.p.m.)
Subtitles	1 103 (52,36 i.p.m.)
Core	844 (110,98 i.p.m.)
Bible	2 (2,96 i.p.m.)

Tabulka č. 6: Absolutní a relativní frekvence adjektiva *erikoinen* v různých typech textů v paralelním korpusu ICv14

Tentokrát se jako nejfrekventovanější typ textu ukazuje *Acquis* neboli právnické texty, které představují víc než polovinu všech výskytů tohoto slova v korpusu. Oproti tomu předchozí adjektivum *erikoinen* se v tomto typu textů téměř nevyskytlo. Hned na dalším místě stojí texty z Evropského parlamentu, které jsou relativní frekvencí dokonce významnější než texty právnické. Poměrně významných frekvencí dosahují i hodnoty v beletrii (*Core*), zatímco u adjektiva *erikoinen* tak důležité filmové titulky nehrají v tomto případě příliš významnou roli.

7. 2. 1 Levý kontext (–1–0)

Podobně jako u předchozího zkoumaného adjektiva nastaly rovněž u kolokátů adjektiva *erityinen* problémy v lemmatizaci a bylo proto potřeba spojit dohromady některé kolokáty, protože se ve skutečnosti jednalo o slovní tvary téhož lemmatu. Ze seznamu jsem navíc úplně vyřadila podivné lemma *mi*, které korpus nabízí na 19. pozici při uspořádání podle t-skóre, protože se zjevně jedná o chybu. Případné změny v kolokačním seznamu uvádím v poznámkách přímo u konkrétních výrazů.

		MI-skóre	AF	i.p.m.		t-skóre	AF	i.p.m.
1	*kiinnittää*	8,00	796	6,66	*olla*[10]	60,14	5609	46,96
2	*mitenkään*	7,50	336	2,81	*kiinnittää*	28,10	796	6,66
3	*soveltua*	5,16	68	0,57	*mikään*	26,81	762	6,38
4	*mikään*	5,11	762	6,38	*aivan*	19,37	401	3,36
5	*aivan*	4,94	401	3,36	*mitenkään*	18,23	336	2,81
6	*jotenkin*	4,66	85	0,71	*jokin*[11]	13,35	281	2,35
7	*tunnistaminen*	4,40	11	0,09	*sopia*	13,30	195	1,63
8	*sopia*	4,40	195	1,63	*vaatia*	13,24	196	1,64
9	*vaatia*	4,21	196	1,64	*ilman*	13,11	193	1,62
10	*jokin*[11]	4,20	292	2,44	*tarvita*	11,73	183	1,53
11	*edellyttää*	4,15	68	0,57	*jotenkin*	8,85	85	0,71
12	*ilman*	4,15	193	1,62	*myös*	8,63	230	1,93
13	*kannalta*[12]	4,03	83	0,69	*tuntua*	8,60	100	0,84
14	*noudattaa*	4,02	45	0,38	*kannalta*[12]	8,55	83	0,69
15	*maistua*	3,84	15	0,13	*soveltua*	8,02	68	0,57
16	*mihinkään*	3,78	19	0,16	*pitää*[13]	7,97	200	1,67
17	*pitää*[13]	3,62	200	1,67	*edellyttää*	7,78	68	0,57
18	*osoittautua*	3,46	15	0,13	*muu*	7,12	143	1,20
19	*aiheutua*	3,33	15	0,13	*mieli*	6,40	86	0,72
20	*asettaa*	3,29	49	0,41	*noudattaa*	4,02	45	0,38

Tabulka č. 7: 20 nejčastějších levostranných kolokátů adjektiva *erityinen* v AFM seřazených podle MI-skóre a podle t-skóre

Z tabulky je patrné, že přestože se kolokační seznamy uspořádané podle jednotlivých asociačních měr odlišují, nezanedbatelné množství kolokátů se vyskytuje v obou z nich. Tato situace nastává u sloves *kiinnittää, soveltua, sopia, vaatia, edellyttää, pitää* a *noudattaa,* u zájmen *jokin* a *mikään,* postpozice *kannalta,* prepozice *ilman* a adverbií *jotenkin, mitenkään* a *aivan.*

Většina společných kolokátů patří do kategorie sloves. U obou testů jako výrazně statisticky signifikantní vychází sloveso *kiinnittää* (‚věnovat pozornost'), které se v kolokaci s adjektivem *erityinen* vyskytuje zejména ve spojení *kiinnittää erityistä huomiota* (‚věnovat zvláštní pozornost'). Vzhledem k poměrně vysoké frekvenci tohoto spojení je pozoruhodné, že ani KS

[10] K lemmatu *olla* jsem přiřadila i samostatně se vyskytující tvar imperativu sg. *ole*, který korpus vyhodnotil jako samostatné lemma.

[11] Pod toto lemma spadají i part. tvary *jotain* a *joitakin*, které se v kolokačním seznamu v korpusu vyskytují jako samostatná lemmata.

[12] V případě tohoto kolokátu je v korpusu uvedeno lemma *kanta|kanna.* Došlo totiž k záměně ustálené postpozice *kannalta* za abl. sg. subst. *kanta.* Protože výraz ve všech výskytech figuruje ve funkci postpozice, uvádím do kolokačního seznamu pouze tvar *kannalta.*

[13] K tomuto lemmatu řadím i lemma *pitää|pidetä*, které pod něj z nějakého důvodu nebylo v kolokačním seznamu zahrnuto.

(KS, heslo *erityinen*), ani NS (NS, heslo *erityinen*) toto použití vůbec nezmiňují. Kontext použití může být docela široký, jak dokládají následující příklady:

17) *Lisäksi henkilöstön työllisyysaseman ja hyvään henkilöstöpolitiikkaan kiinnitetään erityistä huomiota.* (demari.fi, ‚Zvláštní pozornost je navíc věnována pracovnímu postavení zaměstnanců a dobré zaměstnanecké politice.‘)
18) *Myymälöissä on kiinnitetty erityistä huomiota esillepanoon ja kodinomaisuuteen.* (tampereshopping.fi, č. ‚V prodejnách je zvláštní pozornost věnována rozmístění zboží a útulnosti.‘)
19) *Täs mielenkiintonen juttu oli se, et Mike käski kiinnittää erityistä huomiota siihen, etten söis hiilareita iltakasin jälkee.* (makefatyourbitch.com, ‚Bylo zajímavé to, že Mike přikázal věnovat zvláštní pozornost tomu, abych nejedl sacharidy po osmé večer.‘)

Typy textů, v nichž byly výše uvedené věty použity, jsou velmi různorodé. Příklad 17 pochází z novin věnujících se zejména politice a pracovnímu životu (formální), příklad 18 ze stránek o nakupování (středně formální) a příklad 19 z blogu, kde je použit hovorový jazyk (neformální). Jak je vidět z posledního příkladu, použití této fráze se s největší pravděpodobností neváže jen na spisovný jazyk a formální kontext.

Dalšími slovesnými kolokáty jsou slovesa s*oveltua* (‚hodit se‘) a *sopia* (‚hodit se‘). V korpusovém materiálu se navíc chovají podobně a upřednostňují stejné konstrukce (tj. koligace). Nejčastější konstrukcí, v níž se tato slovesa vyskytují je *soveltua/sopia* + *erityisen* + *hyvin* + *subst. ill./all.* (‚hodit se obzvlášť dobře na něco/pro někoho‘). Adjektivum *erityinen* zde funguje jako genitivní intenzifikátor adverbia *hyvin*, po němž následuje substantivum v lokálním pádu vyjadřujícím směr někam, tj. v illativu (viz příklady 20 a 21) nebo v allativu (viz příklady 22 a 23):

20) *Menetelmä soveltuu erityisen hyvin vaikeisiin kirjapaketteihin.* (oulu.fi, ‚Postup se obzvlášť dobře hodí na těžké balíky knih.‘)
21) *Harrastajateatteri sopii erityisen hyvin edellä kuvattuun ajatusmalliin.* (aanekoskenteatteri.fi, ‚Ochotnické divadlo se obzvlášť dobře hodí do dříve popsaného vzorce.‘)
22) *Paketti soveltuu erityisen hyvin keskitason pelaajille […].* (golfkuume.fi, ‚Balíček se obzvlášť dobře hodí pro hráče střední úrovně […].‘)
23) *Työ sopii erityisen hyvin opiskelijalle.* (ilmoitusopas.fi, ‚Práce se obzvlášť dobře hodí pro studenty.‘)

Další ze sloves, *vaatia* (‚vyžadovat‘), se rovněž používá ve spojení *vaatia erityistä huomiota* (‚vyžadovat zvláštní pozornost‘). KS (KS, heslo *erityinen*) opět toto použití neuvádí, je ovšem zvláštní, že NS (NS, heslo *erityinen*) ano, přestože podle korpusového materiálu je absolutní frekvence fráze *vaatia erityistä huomiota* výrazně nižší než u fráze *kiinnittää erityistä huomiota*, o níž se tentýž slovník vůbec nezmiňuje.

Sloveso *edellyttää* (‚předpokládat') se často objevuje ve formálnějších textech, v nichž se adjektivum *erityinen* často vyskytuje s abstraktními substantivy. Tato substantiva označují zejména kompetenci (*osaaminen, ammattitaito, asiantuntemus* ‚dovednost, odborné znalosti', příklad 24) nebo vlastnosti vyjadřující zodpovědnost či pečlivost (*luotettavuus, vastuullisuus, tarkkuus* ‚spolehlivost, zodpovědnost, přesnost', příklad 25):

24) Etätyössä olevien työntekijöiden johtaminen samoin kuin hajautetun työn johtaminen edellyttää erityistä osaamista. (maallemuutto.info, ‚Vedení zaměstnanců pracujících distančně podobně jako vedení virtuálního týmu předpokládá zvláštní dovednosti.')
25) Toimenkuva edellyttää erityistä vastuullisuutta työtehtävien hoidossa ja oman auton käytön mahdollisuutta. (mol.fi, ‚Zaměstnání předpokládá zvláštní zodpovědnost při výkonu pracovních úkolů a možnost používat vlastní auto.')

Sloveso *pitää* (‚věnovat, považovat za') figuruje ve spojení *jostakin pidetään/on pidettävä erityistä huolta* (‚příklad 26) nebo společně s adjektivem v essivu, z nichž nejčastější je *tärkeä* (‚důležitý', příklad 27).

26) Taloustilanteesta johtuen Suomen on pidettävä erityistä huolta kilpailukyvystään. (outimakela.com, ‚Vzhledem k ekonomické situaci by Finsko mělo věnovat zvláštní péči konkurenceschopnosti.')
27) Olemme pitäneet erityisen tärkeänä kehittää helppoja ja toimivia ratkaisuja. (procurator.net, ‚Považujeme za obzvlášť důležité vyvíjet jednoduchá a funkční řešení.')

Sloveso *noudattaa* (‚dodržovat') se v kolokačním seznamu vyskytuje zejména ve spojeních *noudattaa erityistä varovaisuutta* či *noudattaa erityistä huolellisuutta* (dodržovat zvláštní opatrnost/pečlivost').

Kromě sloves se v kolokačním seznamu vyskytuje také intenzifikační adverbium *aivan* (‚úplně, zcela', příklad 28). Zkoumané adjektivum může pak nadále intenzifikovat další slova (viz příklad 29, v němž adjektivum *erityinen* intenzifikuje adjektivum *loistava* ‚skvělý'):

28) Eduskunnalla on aivan erityinen syy ottaa harkitakseen yllä kerrottu epäkohta [...]. (lib.eduskunta.fi, ‚Parlament má zcela zvláštní důvod zvážit výše uvedený nedostatek.')
29) Aivan erityisen loistava kirja. (tornio.fi, ‚Naprosto skvělá kniha.')

Spojení těchto dvou slov je podle mého názoru zajímavé, protože poskytuje informaci o intenzifikaci adjektiva *erityinen.* V žádném případě však nelze se stoprocentní jistotou tvrdit, že *aivan* je jediným gramaticky i sémanticky správným intenzifikátorem, který lze s tímto adjektivem použít. Není vyloučeno, že stejně dobře mohou fungovat intenzifikátory *hyvin* nebo *oikein.* Přesto výsledky korpusové analýzy naznačují, že právě *aivan* by mohl být preferovaný intenzifikátor z hlediska sémantiky zkoumaného adjektiva. Oproti tomu u předchozího zkoumaného adjektiva (*erikoinen*) se ve skupině statisticky signifikantních kolokátů vyskytlo

daleko větší množství různých intenzifikačních výrazů a jednoznačnou tendenci tak bylo výrazně těžší vypozorovat.

Velmi častým kontextem použití adjektiva *erityinen* byly podobně jako u předchozího zkoumaného adjektiva záporné věty, v nichž se objevuje zejména zájmeno *mikään* (‚žádný'), adverbium *mitenkään* (‚nijak') či prepozice *ilman* (‚bez'). Nutno podotknout, že záporný kontext se může objevit i u některých z výše uvedených sloves, tzn. sloveso je v záporném tvaru, těmito použitími se však blíže nezabývám. Tentokrát ve slovníkových definicích nechybí použití, které je důležité i na základě výsledků korpusové analýzy: o záporných kontextech se zmiňuje jak KS, tak NS.

Lemma *mikään* se nejčastěji vyskytuje v konstrukci *ei mitään erityistä* (‚nic zvláštního'), adjektivum může být v některých případech ještě následováno substantivem rovněž v partitivním tvaru. Adjektivum stojí obvykle v pozitivu (viz příklad 30), v některých případech může být i v komparativních tvarech *erityisempää* (PART sg.) či *erityisempiä* (PART pl., viz příklad 31):

30) Matkailijoihin ei kohdistu mitään erityisiä vaaroja. (akkilahto.fi, ‚Na cestovatele nečekají žádná zvláštní nebezpečí.')
31) Ei mitään erityisempää pukeutumisohjetta ole olemassa. (rukoilevaisuus.com, ‚Žádný speciální pokyn k oblékání neexistuje.')

Adverbium *mitenkään* ve spojení se zkoumaným adjektivem nejčastěji kolokuje s dalšími adverbii či adjektivy, a to zejména ve spojení *ei mitenkään erityistä* či *ei mitenkään erityisen + adj./adv.* ('nijak zvláštní'). V souvýskytu s prepozicí *ilman* stojí zkoumané adjektivum vždy v partitivu, protože tento pád je vyžadován rekcí prepozice. Výjimku tvořilo pouze několik výskytů ve funkci genitivního intenzifikátoru, protože v tomto případě se adjektivum chová stejně jako adverbium. Nejčastějším pravostranným kolokátem adjektiva v konstrukci *ilman* + lemma *erityinen* bylo s 36 výskyty substantivum *syy* (‚důvod').Výsledné spojení tedy vypadalo následovně: *ilman erityistä syytä* (‚bez zvláštního důvodu').

Mezi levostrannými kolokáty adjektiva *erityinen* se objevilo také zájmeno *jokin* ('něco'), adverbium *jotenkin* ('nějak') a postpozice *kannalta* ('z něčího hlediska'), které však ponechávám bez komentáře.

Přestože si oba kolokační seznamy do velké míry odpovídaly, našlo se i několik kolokátů, které se vyskytly pouze v jednom z nich. Nejprve se zaměřím na lemmata, která jsou statisticky signifikantní pouze dle MI-skóre (slovesa *maistua, osoittautua, aiheutua, asettaa,* adverbium *mihinkään,* verbální substantivum *tunnistaminen*), poté se budu soustředit na výsledky t-skóre (slovesa *olla, tuntua, tarvita*, adverbium *myös,* adjektivum *muu,* substantivum *mieli*).

Ze sloves se pouze u MI-testu vyskytla čtyři: *maistua* (‚chutnat'), *osoittautua* (‚ukázat se být'), *aiheutua* (‚způsobit') a *asettaa* (‚stanovit, klást'). Se slovesem *maistua* se adjektivum pojí ve funkci intenzifikátoru adjektiva (*maistua erityisen hyvälle/makealta* ‚chutnat obzvlášť dobře/sladce'). Rovněž slovesa *osoittautua* a *aiheutua* poukazují spíš na syntaktické použití zkoumaného adjektiva. Nejfrekventovanějším pravostranným kolokátem slovesa *asettaa* a adjektiva *erityinen* bylo substantivum *vaatimus* (‚požadavek', příklad 32):

32) Ilmasto asettaa erityisiä vaatimuksia rakentamiselle Suomessa. (hanneleramo.fi, ‚Podnebí klade zvláštní požadavky na výstavbu ve Finsku.')

Kromě slovesných kolokátů se ve skupině odlišných slov vyskytlo také adverbium *mihinkään* (‚nikam'), které hraje důležitou roli v potvrzení toho, že se zkoumané adjektivum často vyskytuje v záporných větách.

Přestože MI-skóre vyhodnotilo verbální substantivum *tunnistaminen* (‚identifikace') jako statisticky signifikantní kolokát, domnívám se, že z frazeologického hlediska je tento souvýskyt opominutelný. Důvodem je zaprvé velice nízká absolutní frekvence kolokátů (11 výskytů) a zadruhé skutečnost, že se vyskytuje pouze v jednom jediném zdroji (curia.europa.eu). V takovém případě lze použití považovat za velmi úzké, omezené a nevypovídající o obecných tendencích v jazyce. Při bližším prozkoumání konkordancí navíc vyšlo najevo, že se toto slovo vyskytuje pouze v jedné, ve všech konkordancích do velké míry stejné, frázi *antraseeniöljyn tunnistaminen erityistä huolta aiheuttavaksi aineeksi* (‚identifikace anthracenového oleje jako látky vzbuzující zvláštní obavy').

V případě t-skóre se jako statisticky nejsignifikantnější kolokát ukázalo sloveso *olla* (‚být'). Výrazně nejčastější koligací je *olla* + *erityisen* + *adj.* + *(subst.)*. Z adjektivních kolokátů bylo nejvýznamnější adjektivum *tärkeä* (‚důležitý', viz příklad 33), dalšími významnými adjektivními souvýskyty byla adjektiva *hyvä* (‚dobrý', příklad 34), *suuri* (‚velký', příklad 35), *kiinnostunut* (‚zaujatý') a *vaikea* (‚obtížný').

33) Tulevaisuuden kannalta on erityisen tärkeää, että kaikki nuoret löytävät paikkansa opintoihin ja työelämään. (esse.fi, ‚Z hlediska budoucnosti je obzvlášť důležité, aby všichni mladí lidé našli své místo při studiu a v pracovním životě.')

34) Norja taas on Nato-jäsen, jolla on erityisen hyvät suhteet Venäjään. (sannalehtinen.fi, ‚Norsko je zase člen NATO, který má obzvlášť dobré vztahy s Ruskem.')

35) Kosteusvauriotalot ovat erityisen suuri ongelma Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. (juhovainionsaatio.fi, ‚Vzlínající vlhkost v domech je obzvlášť velký problém ve Finsku a ostatních severských zemích.')

Ve všech výše uvedených příkladech funguje adjektivum *erityinen* jako genitivní intenzifikátor, který ještě zesiluje význam rozvíjených adjektiv, ať už pozitivním (příklad 34), nebo negativním směrem (příklad 35).

U souvýskytu zkoumaného adjektiva se slovesem *tuntua* (‚zdát se') lze hovořit o koligacích, kterými jsou adjektiva buď v ablativu (*tuntua erityisen hyvältä/vahvalta/tärkeältä* ‚zdát se obzvlášť dobrý/silný/důležitý'), nebo v menším počtu případů v allativu (*erityisen hienolle* ‚obzvlášť úžasný', srov. s koligacemi slovesa *maistua*, VISK §488).

Sloveso *tarvita* a adjektivum *erityinen* mohou mít za pravostranný kolokát substantivum *tuki* (‚podpora') a vytvářet spojení *tarvita erityistä tukea* (‚potřebovat zvláštní podporu', viz příklad 36):

36) Jos opiskelija tarvitsee erityistä tukea, hänelle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS. (issuu.com, ‚Pokud žák potřebuje zvláštní podporu, je mu sestaven individuální učební plán neboli HOJKS.')

V případě kolokace *erityinen tuki* se jedná o ustálený termín z oblasti školství označující podporu pro žáky se speciálními výukovými požadavky („Erityinen tuki"). Vzhledem k neprůhlednosti tohoto termínu se domnívám, že slovníky by měly toto použití zmiňovat, protože konečný význam spojení získáme až z celku, ne pouze z jednotlivých komponentů.

Adverbium *myös* (‚také') ponechám bez komentáře, protože z konkordancí nelze vysledovat žádné tendence. Adjektivum *muu* se oproti tomu poměrně často objevuje ve spojení se substantivem *syy* (‚důvod, příčina', viz příklad 37):

37) Jos pesän laatuun tai laajuuteen katsoen taikka muusta erityisestä syystä on tarpeen, voidaan määrätä useita pesänjakajia. (opuslex.fi, ‚Pokud to povaha nebo velikost dědictví či jiný zvláštní důvod vyžadují, je možné ustanovit více vykonavatelů závěti')

Nutno ještě poznamenat, že velká část konkordancí v korpusovém materiálu, v nichž se vyskytuje toto spojení, pochází z právnických textů. Mohlo by se proto jednat o ustálené spojení používané právě v tomto typu textů. Potvrzuje to také pohled do ICv14, kde se při zadání spojení *erityinen syy* jako nejčastější typ textů ukáže právě *Acquis*.

Posledním odlišným kolokátem bylo substantivum *mieli* (‚názor, mínění'), které se většinou vyskytovalo ve funkci postpozice *mielestä.* V několika případech se však substantivum objevilo v konstrukci *olla + siinä mielessä + erityinen + (subst.)* (viz příklad 38):

38) Rovaniemi on kaunis kaupunki ja meille siinä mielessä erityinen ja muistorikas paikka, koska saimme lapsitiedon viime kesänä lomaillessamme siellä. (eveliinamustonenblog.com, ‚Rovaniemi je krásné město a pro nás tím zvláštní a bohaté na vzpomínky, protože jsme se tam při loňské dovolené dozvěděli, že čekáme dítě.')

V podobné konstrukci se vyskytovalo také adjektivum *erikoinen,* pouze s tím rozdílem, že se pojilo s elativním tvarem *siitä* a chybělo slovo *mielessä.* Významově si obě spojení jsou velmi blízká.

7. 2. 2 Pravý kontext (0–1)

		MI-skóre	AF	i.p.m.		t-skóre	AF	i.p.m.
1	*kuntajakoselvitys*[14]	11,90	57	0,48	*tärkeä*	37,12	1 412	11,82
2	*suojelutoimi*	10,58	22	0,18	*huomio*	34,95	1 238	10,37
3	*varovaisuus*	8,87	62	0,52	*tuki*	27,48	768	6,43
4	*arkaluonteinen*	8,51	15	0,13	*hyvin*	26,94	779	6,52
5	*huolellisuus*	8,48	27	0,23	*syy*	23,78	593	4,97
6	*ansiokkaasti*	7,92	28	0,23	*hyvä*	23,69	656	5,49
7	*suojelus*	7,84	23	0,19	*paljon*	21,99	534	4,47
8	*haavoittuvainen*	7,79	10	0,08	*suuri*	16,57	342	2,86
9	*kelpoisuusvaatimus*	7,74	10	0,08	*vaikea*	15,52	257	2,15
10	*ilahtua*	7,58	76	0,64	*huoli*	14,23	210	1,76
11	*huolenpito*	7,51	25	0,21	*kiinnostua*	13,05	177	1,48
12	*mieleenpainuva*	7,51	23	0,19	*kiinnostaa*	12,43	164	1,37
13	*ansioitua*	7,46	23	0,19	*mielenkiintoinen*	12,13	156	1,31
14	*ansiokas*	7,40	24	0,20	*hieno*	11,33	139	1,16
15	*ongelmallinen*	7,32	82	0,69	*tyytyväinen*	11,18	131	1,10
16	*altis*	7,24	47	0,39	*suosia*	11,04	129	1,08
17	*huomio*	7,21	1 238	10,37	*herkkä*	10,70	117	0,98
18	*varovainen*	7,13	69	0,58	*merkitys*	10,55	123	1,03
19	*riskialtis*	7,00	11	0,09	*vahva*	10,53	121	1,01
20	*huolestua*	6,94	98	0,82	*hyödyllinen*	10,31	109	0,91

Tabulka č. 8: 20 nejčastějších pravostranných kolokátů adjektiva *erityinen* v AFM seřazených podle MI-skóre a podle t-skóre

Podobně jako u adjektiva *erikoinen* nastalo v případě pravostranných kolokátů adjektiva *erityinen* více odlišností u jednotlivých asociačních měr, než tomu bylo u kolokátů levostranných. Ani z hlediska slovních druhů není pravý kontext tak rozmanitý: významně převažují substantiva a adjektiva, v ojedinělých případech se objevuje i adverbium či sloveso

[14] Pod toto lemma zahrnuji i gen. tvar *kuntajakoselvityksen*, který korpus chybně považoval za samostatné lemma.

(to se však při bližším prozkoumání konkordancí opět ukázalo být participiem, které vlastnostmi připomíná spíš adjektiva).

U pravostranných kolokátů adjektiva *erityinen* nastala shoda v případě obou asociačních měr jen u jednoho z kolokátů. Konkrétně se jedná o substantivum *huomio* (‚pozornost'), na které jsem narazila už při analýze levostranných kolokátů, a to ve spojení *kiinnittää erityistä huomiota.* Přesto se o této kolokaci ani KS, ani NS u příslušného hesla nezmiňuje.

Společně s tímto substantivem se rovněž vyskytuje sloveso *vaatia* (opět ve spojení *vaatia erityistä huomiota*), o němž jsem se zmiňovala už při popisu levého kontextu, a proto se mu zde nebudu blíže věnovat.

Až na výše uvedené substantivum *huomio* nenastala mezi asociačními mírami naprostá shoda. Přestože se výrazy u MI-skóre a t-skóre přesně neopakovaly, lze u obou vypozorovat tendenci preferovat v pravém kontextu substantiva, adjektiva a také slovesa (u nich se ale vždy jednalo o participia, která se chovají podobně jako adjektiva).

U MI-skóre převažovala mezi kolokáty substantiva a adjektiva. Z dalších slovních druhů se vyskytlo adverbium *ansiokkaasti*, kterým se zde nebudu blíže zabývat, a slovesa *ansioitua, ilahtua* a *huolestua.*

Substantivní kolokáty adjektiva *erityinen* lze rozdělit do dvou skupin. První z nich tvoří termíny, které je možné shrnout pod označení úřední styl, protože se často vyskytují ve formálních textech, zejména administrativního charakteru. Jedná se o substantiva *kuntajakoselvitys* (‚analýza přerozdělení působnosti obcí'), *suojelutoimi* (‚ochranné opatření'), *suojelus* (‚ochrana, záštita'), *kelpoisuusvaatimus* (‚požadavek způsobilosti') a *huolenpito* (‚péče, starost'). První z lemmat, *kuntajakoselvitys*, převládá na webových stránkách obcí a ministerstva financí a v právnických textech (příklad 39). Lemma *suojelutoimi* se rovněž objevuje hlavně v právnických textech, a to zejména takových, které se zabývají ochranou přírody (viz příklad 40). Substantivum *suojelus* se zase často pojí s výrazy jako *valtio* (viz příklad 41) či *valtiovalta*. Lemma *kelpoisuusvaatimus* se vyskytuje zejména v oficiálních textech, často před výčtem určitých požadavků (viz příklad 42). Poslední ze substantiv, *huolenpito,* se od předchozích slov odlišuje tím, že často stojí na hranici úředního stylu a někdy se vyskytuje i ve zcela běžných textech. Objevuje se však také v medicínských textech (viz příklad 43), které lze do určité míry považovat za formální.

39) Erityinen kuntajakoselvitys voidaan myös määrätä toimitettavaksi, jos vähintään 20 prosenttia kunnan äänioikeutetuista asukkaista sitä esittää. (finlex.fi, ‚Zvláštní analýzu přerozdělení působnosti obcí lze nařídit také v případě, že si to přeje alespoň 20 procent občanů obce s hlasovacím právem.')

40) *Luontodirektiivin mukaisesti on perustettu yhtenäinen eurooppalainen ekologinen verkosto erityisten suojelutoimien alueista eli Natura 2000 -verkosto.* (edilex.fi, ‚V souladu se směrnicemi o ochraně přírody je zakládána jednotná evropská ekologická soustava tvořená oblastmi se zvláštním stupněm ochrany neboli soustava Natura 2000.‘)
41) *Nykyään Finnmarkin alue on Norjan valtion erityisessä suojeluksessa.* (openroads.fi, ‚V současnosti je oblast Finnmarky pod zvláštní ochranou norského státu.‘)
42) *Rajavartijan ja merivartijan erityiset kelpoisuusvaatimukset: […]* (finlex.fi, ‚Zvláštní kritéria způsobilosti pro pohraniční a mořskou stráž: [...].‘)
43) *Diabeetikon jalat tarvitsevat erityistä huolenpitoa ja seurantaa, […].* (tohtori.fi, ‚Nohy diabetiků potřebují zvláštní péči a sledování.‘)

Na základě výše uvedených příkladů použití lze konstatovat, že adjektivum *erityinen* nese poněkud oficiálnější ráz než *erikoinen* a mnohem častěji figuruje v administrativním stylu.

Do druhé skupiny, kterou lze vymezit spíš na základě sémantiky, patří substantiva vyjadřující vlastnosti, a to *varovaisuus* (‚opatrnost‘) a *huolellisuus* (‚pečlivost‘). Obě slova kolokují zejména se slovesem *noudattaa* (viz příklady 44 a 45), a dokonce se mohou zároveň vyskytnout v jedné větě (příklad 46):

44) *Noudata erityistä varovaisuutta ylittäessäsi rautatien ja Mäntyluodontien.* (pyorailyyterissa.utu.fi, ‚Buďte obzvlášť opatrní při křížení železnice a Mäntyluodontie.‘)
45) *Karkaistun teräksen käsittelyssä on aina noudatettava erityistä huolellisuutta.* (ruukkikatot.fi, ‚Při zpracování kalené oceli je vždy nutno dbát zvláštní pečlivosti.‘)
46) *Työskenneltäessä ja liikkuttaessa tallissa on noudatettava erityistä huolellisuutta ja varovaisuutta.* (tak.ayy.fi, ‚Při práci a pohybu ve stáji je třeba dbát zvláštní pečlivosti a opatrnosti.‘)

Dalším spojením, v němž se obě tato substantiva mohou vyskytovat, je *vaatia erityistä varovaisuutta/huolellisuutta* (‚vyžadovat zvláštní opatrnost/pečlivost‘, příklady 47 a 48):

47) *Huomautus: spriin ja spriilampun käsittely vaatii erityistä varovaisuutta.* (funga.fi, ‚Upozornění: manipulace s lihem a lihovou lampou vyžaduje zvláštní opatrnost.‘)
48) *Nestekaasun käyttö vaatii erityistä huolellisuutta, sillä se on erittäin tehokas ja helposti palamaan syttyvä polttoaine.* (turvallisuusuutiset.fi, ‚Použití zkapalněného ropného plynu vyžaduje zvláštní pečlivost, protože se jedná o velice účinné a snadno vznětlivé palivo.‘)

Kromě substantiv se mezi pravostrannými kolokáty vyskytla také následující adjektiva: *arkaluonteinen* (‚choulostivý, citlivý‘), *haavoittuvainen* (‚zranitelný‘), *mieleenpainuva* (‚nezapomenutelný‘), *ansiokas* (‚chvályhodný, zasloužilý‘), *ongelmallinen* (‚problematický‘), *altis* (‚náchylný‘), *varovainen* (‚opatrný‘) a *riskialtis* (‚rizikový‘). Adjektivum *erityinen* zde funguje jako jejich intenzifikátor.

První z adjektiv, *arkaluonteinen,* se ve zkoumaném materiálu ve většině případů pojí se slovy *yksityiselämään kuuluvia seikkoja* (‚informace o soukromém životě‘, viz příklad 49) a opět se vyskytuje hlavně v administrativních textech. Adjektivum *haavoittuvainen* rovněž

figuruje hlavně v oficiálnějších textech. Adjektivum *mieleenpainuva* se oproti tomu vyskytuje i v běžných, méně formálních textech, jako například na filmovém blogu (příklad 50). Podobné tendence vykazuje také adjektivum *ansiokas. Ongelmallinen* převládá v textech formálnějšího rázu, často se zabývající např. společenskými problémy jako je znečištění životního prostředí (viz příklad 51). *Varovainen* se vyskytuje i v běžných textech, např. o dopravě (příklad 52). Adjektivum *altis* převládá v medicínských textech či textech pojednávajících o zdravotních problémech, nebo o násilí či jiných hrozbách (viz příklad 53). Podobně se chová i poslední z adjektiv, *riskialtis,* u něhož však převažuje zejména druhý jmenovaný kontext (tj. hrozby).

49) *Yksityiselämään kuuluvia erityisen arkaluonteisia seikkoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä.* (jsn.fi, ‚Obzvlášť citlivé informace o soukromém životě lze zveřejnit pouze se souhlasem dotčeného nebo pokud mají výjimečný společenský význam.‘)
50) *Elokuva oli ihan okei, muttei mitenkään erityisen mieleenpainuva.* (kirjavakukko.blogspot.fi, ‚Film byl celkem v pohodě, i když nijak zvlášť zapamatovatelný.‘)
51) *Epäpuhtaudet ovat napa-alueille erityisen ongelmallisia, koska siellä ilmakehä on tavallista ohuempi.* (eluova.fi, ‚Nečistoty jsou pro polární oblasti obzvlášť problematické, protože atmosféra je zde tenčí než jinde.‘)
52) *Onnettomuusvaara on suurin juuri ennen pahinta ruuhkaa, joten liikenteessä on syytä olla nyt erityisen varovainen.* (autorauma.fi, ‚Nebezpečí nehody je největší zrovna před nejhorší špičkou, a proto je potřeba být v tuto dobu v dopravě obzvlášť opatrný.‘)
53) *Lapset ja nuoret ovat erityisen altis käyttäjäryhmä, joka joutuu usein erilaisten uhkien uhriksi.* (tenavalehdet.fi, ‚Děti a mladiství jsou obzvlášť náchylná skupina uživatelů, která se často stává obětí různých hrozeb.‘)

V kolokačním seznamu se objevila také slovesa *huolestua* (‚znepokojit se‘), *ilahtua* (‚mít radost‘) a *ansioitua* (‚zasloužit se‘), při bližším prozkoumání konkordancí však vyšlo najevo, že se ve všech případech jedná o participia odvozená z těchto sloves, konkrétně o *huolestuttava či huolestunut, ilahtunut* či *ilahduttava* a *ansioitunut*, která se chovají stejně jako adjektiva. V případě participiálních tvarů lemmatu *huolestua* se opět jedná zejména o výskyty v oficiálních textech, které se mohou zabývat například lidskými právy (viz příklad 54) nebo společenskou či ekonomickou situací. Tvary *ilahtunut, ilahduttava* a *ansioitunut* se oproti tomu vyskytují i v méně formálních kontextech, kterými mohou být např. texty o sportu (příklady 55 a 56).

54) *Erityisen huolestuttavaa on se, että monet lapset ja nuoret kokevat syrjinnän olevan vääjäämätöntä.* (alalyolasta.fi, ‚Obzvlášť znepokojující je to, že mnohé děti a mladiství pociťují diskriminaci jako nevyhnutelnou.‘)
55) *Erityisen ilahduttavaa tässä erässä oli ehjä ja napakka syöttötyöskentely.* (susirajavolley.com, ‚V tomto kole byla obzvlášť potěšující pořádná a rázná podání.‘)

56) *Suomen Jääkiekkomuseo on vuodesta 1985 alkaen aateloinut suomalaisessa jääkiekkoilussa erityisen ansioituneita henkilöitä.* (karhu-kissat.sporttisaitti.com, ‚Finské Hokejové muzeum od roku 1985 oceňuje obzvlášť zasloužilé osoby finského hokeje.‘)

Rovněž u t-skóre převažovaly mezi pravostrannými kolokáty substantiva a adjektiva. Některá spojení jsem popisovala už u levostranných kolokátů, proto se jimi nebudu na tomto místě podrobněji zabývat.

První z takových kolokátů je substantivum *tuki* (‚podpora‘). Jak už jsem uváděla výše, fráze *erityinen tuki* se velmi často objevuje v textech spojených se školstvím, protože v této oblasti se jedná o specifickou a ustálenou kolokaci s vlastním významem. Často se k ní vážou výrazy jako *tarvitsevat oppilaat* (‚potřební žáci‘, viz příklad 57) či *lapset* (‚děti‘) a *opiskelijat* (‚studenti‘) nebo substantivum *tarve* (‚potřeba‘, viz příklad 58):

57) *Hyvin toimiva ja hyvin opetettu erityisluokka on erityistä tukea tarvitsevan oppilaan oikeus.* (properuskoulu.net, ‚Dobře fungující a dobře vyučovaná speciální třída je právem žáka se speciálními vzdělávacími potřebami.‘)

58) *Selvitysten perusteella esiopetuksen järjestäjä tekee arvion lapsen erityisen tuen tarpeesta.* (lappeenranta.fi, ‚Na základě vyšetření posoudí zřizovatel předškolního vzdělávání, zda dítě potřebuje zvláštní podporu.‘)

Statisticky signifikantní je také substantivum *syy* (‚důvod, příčina‘), které se objevilo již mezi levostrannými kolokáty adjektiva *erityinen*. O jeho použití v právních textech jsem se zmiňovala tamtéž. Jako důležité spojení se projevuje rovněž *ilman mitään erityistä syytä* (‚bez žádného zvláštního důvodu‘) vyjadřující záporný kontext.

Substantivum *huoli* (‚starost, péče‘) ve spojení se zkoumaným adjektivem stojí často v kombinaci se slovesem *pitää.* Do popředí vystupuje zejména spojení *jostakin on pidettävä erityistä huolta* (‚něčemu je potřeba věnovat zvláštní péči‘), na které jsem rovněž narazila už při zkoumání levostranných kolokátů.

Substantivum *merkitys* (‚význam, smysl‘) se často vyskytuje v konstrukci *subst.* ade. + *on* + *erityinen merkitys.* O tomto použití se zmiňuje i KS (*Aivan erityinen merkitys on sillä, että --,* KS, heslo *erityinen*).

V kolokačním seznamu se vyskytla také následující adjektiva: *tärkeä* (‚důležitý‘)*, hyvä* (‚dobrý‘)*, suuri* (‚velký‘)*, vaikea* (‚těžký, obtížný‘)*, mielenkiintoinen* (‚zajímavý‘)*, hieno* (‚skvělý‘)*, tyytyväinen* (‚spokojený‘)*, herkkä* (‚citlivý, vnímavý‘)*, vahva* (‚silný‘) a *hyödyllinen* (‚užitečný‘). Ve většině případů se jedná o poměrně abstraktní adjektiva, oproti MI-skóre se však jednalo spíš o méně specifické výrazy.

V kolokačním seznamu seřazeném podle t-skóre se opět objevila lemmata sloves, u nichž se při bližším prozkoumání ukázalo, že se opět jedná o participia. Tentokrát šlo o slovesa

kiinnostaa (‚zajímat'), *kiinnostua* (‚zajímat se') a *suosia* (‚upřednostňovat'), v participiální podobě potom ve tvarech *kiinnostava, kiinnostunut* a *suosittu.*

Posledním slovním druhem, který se u t-skóre vyskytl, byla dvě adverbia: *hyvin* (‚dobře') a *paljon* (‚mnoho'). Ve spojení s nimi funguje zkoumané adjektivum opět jako jejich intenzifikátor, z frazeologického hlediska ovšem tyto souvýskyty nepřináší žádné podstatné zjištění.

7. 2. 3 Shrnutí všech kolokátů adjektiva *erityinen*

Kolokační analýza adjektiva *erityinen* opět odhalila několik spojení. Prvním z nich je *kiinnittää erityistä huomiota,* které za statisticky signifikantní považovaly obě asociační míry jak v levém, tak v pravém kontextu. Přesto ho žádný ze slovníků neuvádí jako relevantní, ačkoliv NS se zmiňuje o frázi *vaatia erityistä huomiota*, která se v korpusu rovněž vyskytuje, i když absolutní frekvencí zdaleka nedosahuje první uvedené fráze. Významnými frázemi byly také *jostakin on pidettävä erityistä huolta, noudattaa/vaatia erityistä varovaisuutta/huolellisuutta* a konstrukce *siinä mielessä erityinen.*

U obou asociačních měr se objevila i další slovesa (*sopia, soveltua, vaatia, edellyttää, pitää, noudattaa*), u nichž lze vypozorovat určité tendence, žádné z nich se však nevyskytuje v natolik ustálené frázi jako výše uvedené, nebo je jejich absolutní frekvence příliš nízká a není z ní možné vyvozovat závěry.

Mezi substantivními kolokáty se často objevovaly výrazy popisující dovednosti (např. *osaaminen, ammattitaito, asiantuntemus*), nebo vyjadřující zodpovědnost a pečlivost (*luotettavuus, vastuullisuus, tarkkuus*). Tato substantiva často figurují ve formálních, a to zejména administrativních či právnických, textech. Obecně lze konstatovat, že výskyt v podobných typech textů byl u tohoto adjektiva mnohem častější než u adjektiva *erikoinen*. Ve formálních textech se často vyskytovala také slova s poměrně specifickým významem jako např. *kuntajakoselvitys, kelpoisuusvaatimus* nebo *suojelutoimi.*

Z kolokačního hlediska byly významné také záporné kontexty podobně jako u adjektiva *erikoinen*. Adjektivum mohlo opět stát buď v pozitivu (*ei mitään/mitenkään erityistä*), nebo v komparativu (*ei mitään erityisempää*). Spojením, které se u předchozího slova neobjevilo, bylo *ilman (mitään) erityistä syytä.*

Spíš ze syntaktického hlediska byly zajímavé souvýskyty s dalšími adjektivy, které adjektivum *erityinen* intenzifikovalo (*erityisen tärkeä, hyvä*). Na rozdíl od předchozího zkoumaného adjektiva se mezi intenzifikačními výrazy modifikující jeho význam vyskytuje výhradně slovo *aivan.* Neznamená to však, že tento intenzifikační výraz by byl v případě

adjektiva *erityinen* jediný správný. Že by se v tomto případě mohlo jednat o preferovaný intenzifikátor ovšem naznačuje i Jantunen (2009, str. 364), který se zmiňuje o kolokaci *aivan erityinen*. Pro zajímavost druhé z adjektiv, tj. *erikoinen,* mezi nejvýznamnějšími pravostrannými kolokáty tohoto intenzifikátoru nefiguruje. Jantunen (2009, str. 365) zároveň podotýká, že kolokační výběr intenzifikačních adverbií obvykle nebývá příliš ohraničený, tzn. tyto výrazy kolokují relativně volně s různými slovy. *Aivan* by však podle něj mohlo preferovat výrazy vyjadřující nějaké srovnání, což by adjektivum *erityinen* mohlo splňovat (Jantunen, 2009, str. 366).

V kolokačním seznamu se však vyskytly rovněž kolokáty (např. *kannalta, tunnistaminen*), z jejichž konkordancí nebylo možné vypozorovat žádné tendence.

7. 2. 4 Sémantické preference adjektiva *erityinen*

Na rozdíl od adjektiva *erikoinen*, u něhož se objevila jak konkréta, tak abstrakta, preferuje adjektivum *erityinen* spíš abstraktní výrazy vyjadřující kompetenci, zodpovědnost či pečlivost. První skupina, do níž patří např. substantiva *osaaminen, ammattitaito* nebo *asiantuntemus* se obvykle pojí v levém kontextu se slovesem *edellyttää* (*edellyttää erityistä osaamista, ammattitaitoa, asiantuntemusta*).

Druhou kategorii tvoří substantiva označující vlastnosti, a to především zodpovědnost (*luotettavuus, vastuullisuus*) či pečlivost (*huolellisuus, tarkkuus*), případně opatrnost (*varovaisuus*). Zatímco u slov *luotettavuus, vastuullisuus* a *tarkkuus* převládají kolokace se slovesem *edellyttää* (*edellyttää erityistä luotettavuutta, vastuullisuuta, tarkkuuta*), zbývající dva výrazy se spíš vážou na sloveso *noudattaa* (*noudattaa erityistä varovaisuutta, huolellisuutta*).

Výraznou kolokací bylo také spojení *kiinnittää erityistä huomiota*, které v materiálu dosahovalo vysokých frekvencí. Vzhledem k tomu, že se tato fráze vyskytla u obou asociačních měr a v obou kontextech, mohla by být považována za ustálenou, tzn. pokud by měl být zachován význam spojení, adjektivum *erityinen* by v něm nemohlo být nahrazeno jiným slovem (např. adjektivem *erikoinen*).

Oproti předchozímu zkoumanému adjektivu se adjektivum *erityinen* objevuje v administrativních a právnických textech. Mezi kolokáty se tak často vyskytují výrazy, které lze označit jako úřední styl. Do této kategorie spadají např. substantiva *kelpoisuusvaatimus, kuntajakoselvitys* nebo *suojelutoimi.* Specifickou kolokací s ustáleným významem je termín *erityinen tuki* zastoupený zejména v textech o školství a pedagogice.

V souvýskytech figuruje také celá řada adjektiv, mezi nimiž však tentokrát chybí ekvativní adjektiva. Ve většině případů funguje *erityinen* jako intenzifikátor adjektiv, s nimiž se pojí. Obvykle se jedná o abstraktní výrazy jako např. *tärkeä, hyvä, vaikea, mielenkiintoinen* či *tyytyväinen.* Zkoumané slovo nejspíš adjektiva preferuje z toho důvodu, že často funguje jako jejich intenzifikátor (*erityisen tärkeä, hyvä, vaikea* atd.). Adjektivum *erikoinen* zdaleka tak často nefungovalo jako intenzifikátor jiných adjektiv. Korpusový materiál by tedy mohl naznačovat, že pokud mluvčí chce modifikovat výraz nějakého adjektiva s cílem vyjádřit odlišnost, přirozenější bude použít výraz *erityisen* (např. *erityisen hyvä* a ne *erikoisen hyvä).* Pro potvrzení této hypotézy by ovšem bylo zapotřebí prozkoumat větší množství materiálu.

Podobně jako u předchozího adjektiva byly častým kontextem také záporná spojení jako například *ei mitään erityistä, ei mitenkään erityinen,* někdy může adjektivum stát i v komparativu jako v případě *ei mitään erityisempää/erityisempiä.* Navíc se vyskytlo spojení *ilman mitään erityistä syytä* (nebo pouze *ilman erityistä syytä*), které se u adjektiva *erikoinen* neobjevilo.

8. SÉMANTICKÁ PROZÓDIE ADJEKTIV *ERIKOINEN* A *ERITYINEN*

K analýze sémantické prozódie jsem si v korpusu pro každé adjektivum vytvořila náhodný vzorek čítající 300 konkordačních řádků. Následně jsem všechny konkordance ručně prošla a řádky rozdělila do skupin na základě jejich sémantické prozódie na pozitivní, neutrální a negativní. Negativní prozódii po vzoru Jantunena (2004) dále rozděluji na negativní na základě kontextu a negativní na základě lexikální negace (např. ve spojeních typu *ei mitään erikoista, ilman erityistä syytä*). Negaci lze totiž vyjádřit dvěma způsoby, neboť se jedná jak ze syntaktického, tak sémantického hlediska o velmi komplikovaný jev (Vilkuna, 2003, str. 260). Prvním způsobem jsou morfosyntaktické prostředky, z nichž nejobvyklejší je záporné sloveso *ei,* dále pak abessiv, adpozice *ilman* či *vailla,* adverbia jako *harvoin* či *tuskin* a další (Vilkuna, 2003, str. 260; VISK §1615). Druhým způsobem vyjádření negace je kontext, kdy veškeré lexikální jednotky jsou sice pozitivní, věta jako celek však vyznívá negativně. Může se jednat např. o spojení s adjektivy, substantivy či slovesy vyjadřujícími zápornou skutečnost. Mezi neutrální sémantické prozódie řadím všechny případy, které nebylo možné zařadit do žádné další skupiny.

Někdy bylo potřeba projít poměrně široké textové okolí zkoumaného adjektiva, protože z nejbližšího kontextu (vymezovaného obvykle čtyřmi pozicemi na obě strany od nódu, viz kap. 4. 2) není občas možné sémantickou prozódii spolehlivě určit. Jak už jsem zmínila v teoretické kap. 5, dělení do skupin není nikdy jednoznačné a objektivní, neboť vždy do velké míry závisí na úsudku autora analýzy.

8. 1 SÉMANTICKÁ PROZÓDIE ADJEKTIVA *ERIKOINEN*

Nejčastější sémantickou prozódií adjektiva *erikoinen* byla prozódie negativní, která dohromady tvořila 43 %. V 30 % případů se přitom jednalo o sémantickou prozódii negativní na základě kontextu, 13 % tvořila negativní prozódie na lexikálním základě. Následovaly výskyty pozitivní s 32 % a nakonec neutrální s 25 %. Všechny sémantické prozódie shrnuje graf č. 1:

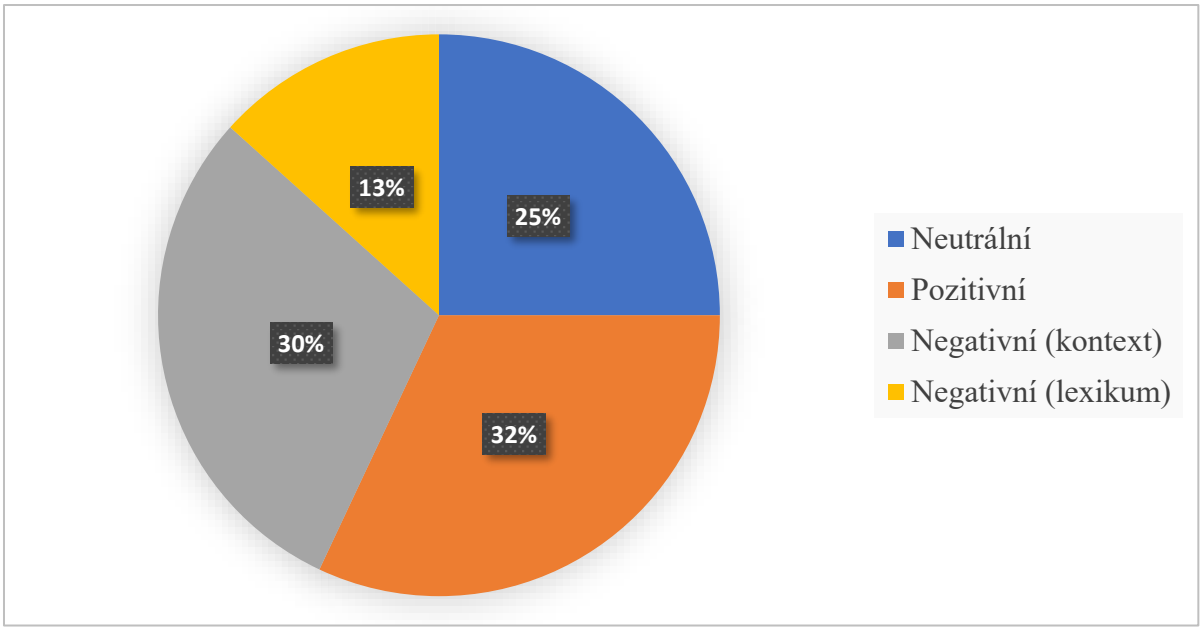

Graf č. 1: Sémantická prozódie adjektiva *erikoinen,* náhodný vzorek 300 konkordancí v AFM

Výsledky analýzy možná nejsou tak překvapivé, protože jak už bylo zmíněno v kap. 6. 4, adjektivum *erikoinen* označuje odchylku od normálu, případně odlišnost od ostatních prvků v určité skupině. Přestože existují i kontexty, v nichž toto adjektivum vyznívá pozitivně, často převažuje negativní význam, resp. negativní sémantická prozódie jako je tomu v následujícím příkladu 59:

59) *Hieman erikoinen alkumalja ei kuitenkaan pilannut juhliani.* (mkasvukipuja.blogspot.fi, ‚Poněkud zvláštní přípitek mi však nezkazil oslavu.')

Ve větě předcházející výše uvedenému příkladu se hovořilo o chuti po zkvašených jablcích, proto lze předpokládat, že adjektivum *erikoinen* v tomto případě nese negativní sémantickou prozódii. Negativní sémantickou prozódii vyjádřenou lexikálními prostředky ukazuje příklad 60:

60) *Vaikka elokuvan musiikki ei ole mitenkään erikoista, onneksi on edes jotain ääntä […]* (fuusio.vaasa.fi, ‚Přestože hudba ve filmu není ničím zvláštní, naštěstí je tam alespoň nějaký zvuk […]')

Jindy je naopak odlišnost od normálu či od ostatních vnímána velice pozitivně, jak ukazují příklady 61 a 62:

61) *Pidin sen erikoisesta ulkomuodosta ja oudosta nimestä.* (kyyhkyset.fi, ‚Líbil se mi její zvláštní vzhled a podivný název.')
62) *Johanna Venho (s. 1971) on siitä erikoinen runoilija, että hänen runojaan on käännetty seitsemälle ulkomaankielelle.* (demari.fi, ‚Básnířka Johanna Venho (nar. 1971) je zvláštní tím, že její básně byly přeloženy do sedmi světových jazyků.')

Adjektivum *erikoinen* může někdy odlišnost přímo hodnotit (pozitivně či negativně), nebo pouze konstatuje, že se něco odlišuje od normálu jako je tomu v příkladu 63. V takovém případě se obvykle jedná o sémantickou prozódii pozitivní, protože odchylka od normálu je zde vnímána jako něco žádoucího:

63) Kerromme myös IT-tiedekunnasta, joka kouluttaa tavallista erikoisempia ekonomeja ja tietotekniikan tietäjiä. (opinto-opas.jyu.fi, ‚Vyprávíme také o fakultě IT, která poskytuje vzdělání speciálním ekonomům a odborníkům na informační technologie.')

8. 2 SÉMANTICKÁ PROZÓDIE ADJEKTIVA *ERITYINEN*

U adjektiva *erityinen* se jako nejčastější ukázala sémantická prozódie neutrální se 43 % výskytů. Následovala prozódie pozitivní, která s 29 % lehce převyšovala součet negativních prozódií: negativní sémantická prozódie na základě kontextu tvořila 13 % a na základě lexikální negace 15 %. Procentuální zastoupení jednotlivých sémantických prozódií opět shrnuje následující graf:

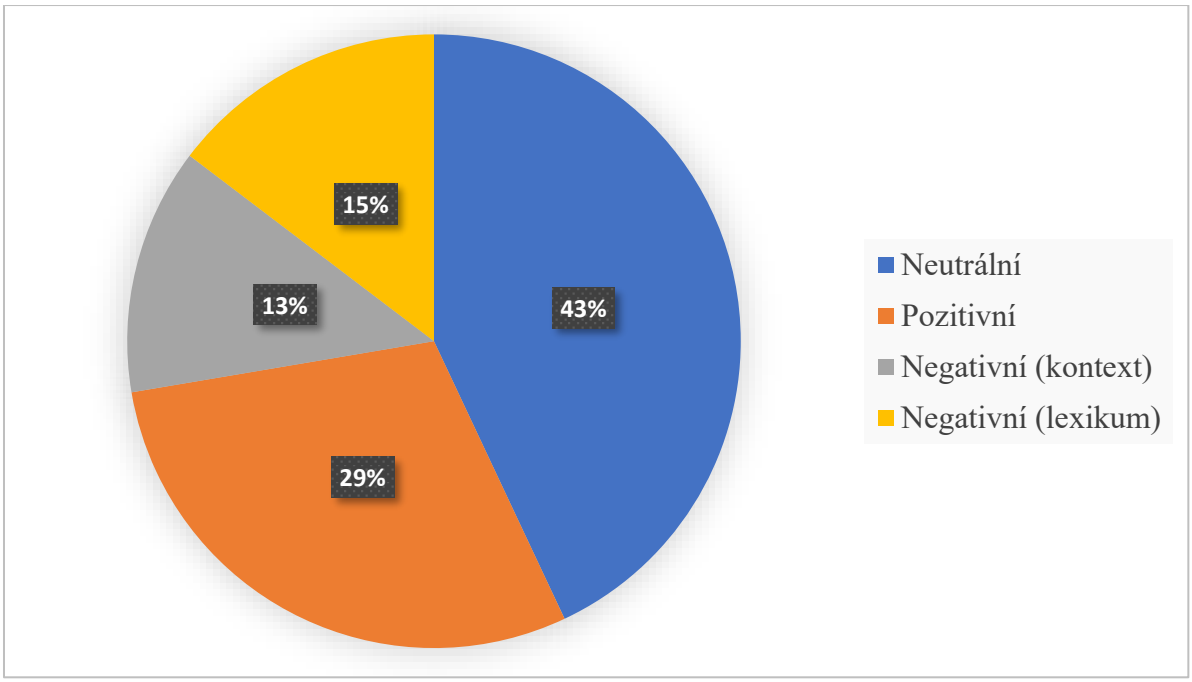

Graf č. 2: Sémantická prozódie adjektiva *erityinen,* náhodný vzorek 300 konkordancí v AFM

U adjektiva *erityinen* jsem mezi spojení s neutrální sémantickou prozódií řadila např. frázi *kiinnittää erityistä huomiota*, protože z kontextů použití nelze prozódii spolehlivě určit (viz příklad 64). Podobně jsem postupovala také u spojení *erityistä varovaisuutta, erityisen varovainen, erityisen tarkka/tarkkaavainen, erityisen tärkeä* apod. Převažující neutrální sémantická prozódie tak může být částečně způsobena poměrně vysokou frekvencí výše uvedených spojení.

64) *[…] kuullunymmärtämisen harjoitteluun kiinnitetään erityistä huomiota.* (viherlaaksonlukio.fi, ‚[…] poslechovým cvičením je věnována zvláštní pozornost.‘)

Druhým důvodem ale může rovněž být velké množství úředních termínů mezi kolokáty tohoto adjektiva. Jedná se např. o kolokace *erityinen tuki, erityinen kuntajakoselvitys, erityinen syy, erityinen arkaluonteisuus* nebo *erityinen ammattitaito* (viz příklad 65).

65) *[…] niukat voimavarat pitää kohdentaa niihin toimiin, joissa tarvitaan poliisin erityistä ammattitaitoa ja toimivaltuuksia.* (teemulahtinen.fi, ‚[…] omezené zdroje by měly být směřovány do takových činností, při nichž je zapotřebí zvláštní policejní odborné znalosti a pravomoci.‘)

V některých případech se neutrální sémantická prozódie objevila ve spojeních, v nichž adjektivum *erityinen* figuruje ve významu ‚speciální, zvláštní (ve významu oddělený)‘, jak je patrné z příkladu 66:

66) *Tulemme erityisessä kirjassa selostamaan, miten Jeesus suhtautui jälleensyntymisoppiin.* (teosofia.net, ‚Ve zvláštní knize popíšeme, jak se Ježíš stavěl k nauce o reinkarnaci.‘)

V případě pozitivní sémantické prozódie zkoumané adjektivum často funguje jako genitivní intenzifikátor jiného adjektiva či adverbia. Toto slovo obvykle nese pozitivní význam jako je tomu v příkladech 67 a 68:

67) *Palvelu on siis erityisen kätevä silloin, kun kyseessä on isommat juhlat.* (m.iltalehti.fi, ‚Služba je obzvlášť praktická tehdy, když se jedná o větší oslavu.‘)
68) *Tämän ovat jostain syystä oivaltaneet erityisen hyvin juuri porilaiset.* (sue.fi, ‚Tohle z nějakého důvodu obzvlášť dobře pochopili zrovna v Pori.‘)

V daleko menším počtu případů intenzifikovalo zkoumané adjektivum slovo s negativním významem jako v příkladu 69:

69) *Pelkän peruskoulun varassa olevan asema työmarkkinoilla on erityisen heikko.* (ilkkakantola.fi, ‚Pozice člověka s pouhým základním vzděláním je na pracovním trhu obzvlášť slabá.‘)

Negativní sémantická prozódie vyjádřená lexikálními prostředky funguje podobným způsobem jako u předchozího zkoumaného adjektiva. U adjektiva *erityinen* však na rozdíl od *erikoinen* lehce převažuje nad negativní sémantickou prozódií na základě kontextu. Negativní sémantickou prozódii vyjádřenou lexikálně ukazuje příklad 70:

70) *Minä en aamulla havainnut lumessa mitään erityisiä eläinten tai lintujen jälkiä.* (henkientalo.com, ‚Ráno jsem ve sněhu nezpozoroval žádné zvláštní zvířecí nebo ptačí stopy.‘)

8.3 SROVNÁNÍ SÉMANTICKÝCH PROZÓDIÍ ZKOUMANÝCH ADJEKTIV

Z analýzy sémantických prozódií adjektiv *erikoinen* a *erityinen* vyplynulo, že u každého z nich převládá jiná sémantická prozódie. Jejich srovnání ukazuje následující tabulka:

Sémantická prozódie	***erikoinen***	***erityinen***
pozitivní	96 (32 %)	88 (29 %)
neutrální	75 (25 %)	129 (43 %)
negativní (kontext)	89 (30 %)	39 (13 %)
negativní (lexikum)	40 (13 %)	44 (15 %)

Tabulka č. 9: Porovnání sémantických prozódií adjektiv *erikoinen* a *erityinen* na základě náhodného vzorku 300 konkordancí v AFM

U adjektiva *erikoinen* převládá sémantická prozódie negativní (pokud počítáme dohromady jak případy, kdy negace vychází z kontextu, tak případy, kdy se jedná o negaci lexikální), u adjektiva *erityinen* převažuje sémantická prozódie neutrální. Domnívám se, že převažující neutrální sémantická preference u druhého z nich může být způsobena právě jeho tendencemi vyskytovat se v úředních textech a termínech.

Zastoupení jednotlivých sémantických prozódií je však u obou adjektiv poměrně vyrovnané: nelze tedy jednoznačně říct, že by adjektiva nesla vyloženě pozitivní nebo naopak vyloženě negativní sémantickou prozódii.

9. SLOVNÍKOVÁ HESLA

Na základě poznatků získaných korpusovou analýzou navrhuji obohatit slovníková hesla adjektiv *erikoinen* a *erityinen.* Jako základ mi slouží příslušná slovníková hesla z KS (jejich neupravené verze uvádím v přílohách 5 a 6).

9. 1 ERIKOINEN

tavallisuudesta poikkeava, epätavallinen, erikoislaatuinen, omalaatuinen, poikkeuksellinen, harvinainen, outo, omituinen, merkillinen, ihmeellinen, originelli.

Hän on siitä, siinä suhteessa, sikäli erikoinen, että – –.
Erikoiset olosuhteet.
Erikoisella tavalla.
Kerrassaan erikoinen tapaus.
Hyvin erikoinen ihminen.
Mitä erikoisempia tapauksia, temppuja, asioita.
Erikoisen näköinen, muotoinen, värinen.

Erik.
kielteisissä yhteyksissä (*ark.* myös komparatiivisena): (ei) mainittava, sanottava, kummempi.
Ei mitenkään erikoinen laulaja.
Ei näytä erikoisemmalta.
”Mitä kuuluu?” ”Ei mitään erikoista.” t. *”Ei erikoisempaa.”*

9. 2 ERITYINEN

1. vartavastinen, nimenomainen; eri, oma, spesiaalinen, spesifinen.

Ilman erityistä syytä.
Kiinnittää, vaatia erityistä huomiota.
Jstak on pidettävä erityistä huolta.
Noudattaa, vaatia erityistä varovaisuutta, huolellisuutta.
Hän on siinä mielessä eritiynen, että --.
Erityinen osaaminen, ammattitaito.
Erityinen vastuullisuus, luotettavuus, tarkkuus.
Erityinen tuki - kasvatustieteellinen termi

2. poikkeuksellinen, merkittävä, tärkeä.
Erityisen vaativa ammatti.
Aivan erityisen tärkeä, hyvä.
Aivan erityinen merkitys on sillä, että – –.

Erik.
kielteisissä yhteyksissä = erikoinen 1. erik.
Ei huomannut mitään erityistä.
Ei tehnyt erityisempää vaikutusta.

10. ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se zabývala adjektivy odvozenými od základu *eri,* z nichž jsem si pro podrobnější zkoumání vybrala dvojici adjektiv *erikoinen* a *erityinen*, obvykle považovanou za synonymní. Analýza jejich kolokátů ukázala jak společné rysy, tak rozdíly, což znamená, že o absolutní synonyma se nejedná. Rozdíl mezi nimi mohl nastat v následujících kategoriích: ve frekvenci, typech textů, v nichž se obvykle vyskytují, nebo v nejčastějších kolokacích. Odlišnosti se nakonec objevily ve všech uvedených kategoriích.

První výrazný rozdíl nastal ve frekvenci. Zatímco adjektivum *erikoinen* se ve zkoumaném materiálu vyskytlo v 5 929 případech s relativní frekvencí 49,64 i.p.m., adjektivum *erityinen* dosáhlo celých 26 084 výskytů a relativní frekvence 218,4 i.p.m. Vzhledem k tomu, že druhé z adjektiv se často vyskytuje v úředním stylu, důvodem jeho vyšší frekvence by mohlo být složení korpusu, v němž se vyskytuje mnoho administrativních textů.

Pro zjištění, v kterých typech textů se daná adjektiva nejčastěji vyskytují, jsem musela použít paralelní korpus ICv14, protože z AFM nelze tento údaj zjistit. Ani v této kategorii nenastaly na základě ICv14 výraznější shody. Zatímco *erikoinen* se vyskytovalo v méně formálních textech, zejména v titulcích a beletrii, *erityinen* převládalo ve formálních textech typu *Acquis* a *Europarl* (tj. v právnických textech a textech z Evropského parlamentu). Zdá se proto pravděpodobné, že *erikoinen* se používá pro označení odchylky od normálu v běžném jazyce, zatímco *erityinen* má už poněkud omezenější použití a nezřídka se váže na určité ustálené fráze.

Rovněž kolokáty jednotlivých adjektiv se odlišovaly: zatímco některé z nich jako např. zájmeno *jokin* a výrazy vyjadřující záporný kontext (*mikään, mitenkään*) se vyskytly u obou z nich, ve většině kolokátů shoda nenastala. Znatelný rozdíl bylo možné pozorovat u množství intenzifikačních výrazů, kterými mohou být zkoumaná adjektiva rozvíjena. Zatímco *erikoinen* mohlo být podle korpusu rozvíjeno poměrně širokou škálou intenzifikačních výrazů (*hieman, melko, vähän, varsin, hiukan, kovin, todella, (sen) verran, hyvin, niin, aika, perin, aivan*), u adjektiva *erityinen* se objevil pouze jeden, a to *aivan.* Na takto malém vzorku však nelze s jistotou tvrdit, že daný intenzifikátor je ve spojení s tímto adjektivem jediný správný. Ukazuje to spíš určitou preferenci tohoto adjektiva a to, že intenzifikátor *aivan* nejspíš bude v daném souvýskytu nejfrekventovanější a pro rodilé mluvčí nejpřirozenější.

U adjektiva *erityinen* se také objevila tendence vyskytovat se v ustálené frázi *kiinnittää erityistä huomiota*. Pohled do výkladových slovníků však přinesl překvapivé zjištění, neboť ani KS, ani NS toto spojení vůbec nezmiňují. Vzhledem k vysoké statistické signifikantnosti této fráze se domnívám, že by se ve slovníku měla určitě objevit. Je rovněž zajímavé, že podobnou

frázi *vaatia erityistä huomiota* NS uvádí, přestože je podle korpusu statisticky méně signifikantní. Vzhledem ke stáří tohoto slovníku se však může jednat o diachronní změny.

V některých případech se každé adjektivum objevilo ve specifických konstrukcích, které si byly navzájem podobné. V případě adjektiva *erikoinen* se jedná o spojení *olla siitä erikoinen, että…,* zatímco u adjektiva *erityinen* spojení zní *olla siinä mielessä erityinen (+subst.).* Rovněž toto použití ukazuje, že výrazy nemohou být stoprocentně synonymní, protože v každé z jmenovaných frází lze použít pouze jedno z adjektiv.

Stejné nebyly ani převažující syntaktické funkce jednotlivých adjektiv. Přestože jsem se v analýze syntaktickými funkcemi explicitně nezabývala, vyšlo najevo, že *erityinen* intenzifikuje jiná adjektiva (např. *hyvä, tärkeä, hieno, vahva*) daleko častěji než *erikoinen.* Druhé z adjektiv se dokonce v této funkci téměř nevyskytuje. U adjektiva *erikoinen* se však objevil jeden typ adjektiv, při jehož rozvíjení adjektivum vypadá a také se chová podobně jako genitivní intenzifikátor, přestože jím není. Jedná se o tzv. ekvativní adjektiva (*erikoisen näköinen, muotoinen, värinen*), která se u výrazu *erityinen* neobjevila vůbec. Ani tentokrát však absence tohoto typu adjektiv mezi 20 nejvýznamnějšími kolokáty neznamená nemožnost pojit se s nimi. Vzhledem k tomu, že se tyto souvýskyty neobjevily ani mezi méně významnými kolokáty, bude adjektivum *erityinen* s tímto typem adjektiv pravděpodobně kolokovat velmi zřídka.

Shoda nenastala ani v sémantických preferencích adjektiv. U *erikoinen* nebylo možné vysledovat žádné jednoznačné tendence, protože mezi kolokáty se vyskytovala jak konkréta (*esine*), tak abstrakta (*kyky, käsitys*). *Erityinen* oproti tomu vykazovalo jasné sklony pojit se s abstraktními slovy, ať už se substantivy (*vastuullisuus, luotettavuus, osaaminen, asiantuntemus*), tak s adjektivy (*tärkeä, hyvä, tyytyväinen*). Mezi nejčastějšími kolokáty bylo však možné vypozorovat, že každé adjektivum preferuje jako své kolokáty jiné slovní druhy. Zatímco *erikoinen* se v levém kontextu pojilo zejména s různými intenzifikačními výrazy (např. *hieman, hiukan, vähän*) a v pravém kontextu se substantivy (např. *tilanne, tapa, ilmiö).* U druhého z adjektiv, u *erityinen,* se vyskytovala hlavně slovesa (např. *kiinnittää, noudattaa, edellyttää, vaatia*) mezi levostrannými kolokáty a adjektiva (např. *tärkeä, hyvä, arkaluonteinen, kiinnostava*) mezi pravostrannými.

Rovněž ve významu jednotlivých adjektiv lze na základě kolokací vypozorovat rozdíly, přestože obě nesou společný sémantický rys označující odchylku od normálu. Tato odchylka může být v některých případech vnímána pozitivně (*Pidin sen erikoisesta ulkomuodosta. Palvelu on erityisen kätevä.*), jindy naopak negativně (*Hän ei ole mitenkään erikoinen laulaja. Ei tehnyt erityisempää vaikutusta.*). Z analýzy sémantické prozódie vyplynulo, že adjektivum

erikoinen je častěji vnímáno negativně než adjektivum *erityinen,* u něhož převládá vyznění neutrální. Zatímco adjektivum *erikoinen* lze použít v nejrůznějších souvislostech a jeho význam je poměrně široký, adjektivum *erityinen* má spektrum použití spíš užší a často se vyskytuje např. v úředních termínech s přesně definovaným významem (např. *erityinen kuntajakoselvitys, erityinen tuki, erityinen suojelutoimi* apod.).

Nutno však podotknout, že vzhledem k omezenosti materiálu a velmi nízkému počtu výskytů některých kolokátů nelze výsledky považovat za vyčerpávající. Obecně lze ale konstatovat, že sémantické preference a prozódie těchto dvou zkoumaných adjektiv nejsou příliš restriktivní a povolují poměrně velkou míru variace.

Výše vypracovaná analýza zdaleka není vyčerpávající, protože se zabývala pouze omezeným počtem kolokátů. Pro přesnější a podrobnější popis by byl zapotřebí rozsáhlejší vzorek, jehož zkoumání by ovšem přesahovalo možnosti této práce. Práce však nastiňuje alespoň základní tendence a rozdíly v použití adjektiv *erikoinen* a *erityinen* a naznačuje, jakým způsobem by mohla být vylepšena slovníková hesla těchto slov.

11. YHTEENVETO

Pro gradu -tutkielmassani Eri-*alkuisten adjektiivien semanttinen preferenssi ja prosodia suomen kielessä* käsittelen adjektiivien semanttista preferenssiä ja prosodiaa. Tutkimuskohteena ovat neljä *eri*-adjektiivin johdoksia *erikoinen, erilainen, erillinen* ja *erityinen*. Työssäni tutkin perusteellisemmin synonyymeina usein pidettyjä adjektiiveja *erikoinen* ja *erityinen.*

Aiheen valinta perustuu lähinnä ns. kehämääritelmään eli puutteelliseen sanakirjamääritelmään. Tämä tarkoittaa, että toisen sanan merkitystä selitetään toisen samavartaloisen sanan avulla (Blatná, 1995, s. 75–6). Tämä seikka saattaa olla erittäin hämmästyttävä kielen oppijoille, koska hakusanan merkitys ei aukeaa. Kehämääritelmä löytyy myös adjektiivien *erikoinen-* ja *erityinen*-hakusanojen määritelmistä yksikielisissä sanakirjoissa kuten *Kielitoimiston sanakirjassa* ja *Nykysuomen sanakirjassa.*

Tutkielman ensimmäinen osio koskee teoreettista taustaa: se käsittelee semantiikkaa, synonymiaa, adjektiiveja, semanttista preferenssiä ja prosodiaa. Semantiikka eli merkitysoppi tutkii sanojen ja virkkeiden merkitystä ja erilaisia merkityssuhteita kuten antonymiaa, synonymiaa ja homonymiaa (Häkkinen, 1994; Koski, 1988; Kuiri, 2000). Merkitystä on olemassa useita tyyppejä: puhutaan esim. pää- ja sivumerkityksestä, denotatiivisesta ja konotatiivisesta merkityksestä tai ekstentionaalisesta ja intensionaalisesta merkityksestä (Hakanen, 1973, s. 25; Kangasniemi, 1997, s. 20; Novotná, 2017a).

Merkityssuhteet jakautuvat paradigmaattisiin ja syntagmaattisiin suhteisiin. Paradigmaattisiin suhteisiin kuuluu mm. synonymia eli samamerkityksisyys, joka on oleellinen tämän työn kannalta. Syntagmaattisiin suhteisiin kuuluu kollokaatioita eli vakiintuneita sanojen yhdistelmiä kontekstissä (Karlsson, 2006; Kangasniemi, 1997).

Kollokaatit ovat olennaisia myös semanttisesta preferenssistä ja prosodiasta puhuttaessa. Kielitieteessä on niistä puhuttu vasta muutama vuosikymmen ja nykyään ne ovat hyvin suosittuja tutkimuskohteita. Ne ovat erittäin tärkeitä kielenoppimisessa, koska niiden täydellinen hallitseminen on kenties vaativin osa koko kielenoppimisprosessia. Semanttinen preferenssi tarkoittaa, että sana valitsee omaan ympäristöönsä vain sanoja, jotka kuuluu tiettyyn semanttiseen ryhmään. Semanttinen prosodia on taas sanan merkitysaura: sana voi suosia esim. negatiivista tai positiivista kontekstia. (Bednarek, 2008; Jantunen, 2004; Stubbs, 2002).

Tutkielman toinen osio muodostuu korpusanalyysista, jonka varten laadin kolme tutkimuskysymystä:

1) Millaisissa kollokaatioissa valitut adjektiivit esiintyvät?
2) Millä tavalla niiden semanttiset preferenssit ja prosodiat eroavat toisistaan?
3) Miten voi parantaa tutkittujen adjektiivien sanakirjojen määritelmiä, jotta ne vastaavat korpusanalyysin avulla saamiini tuloksiin?

Analyysin aineistona toimii verkkokorpus *Araneum Finnicum Minus* (*Finnish, 15.04*, AFM), joka sisältää 119 432 402 sanetta. Joskus oli pakko käyttää myös rinnakkaiskorpusta *InterCorp14-Finnish* (Fárová – Vavřín – Zasina, 2022, saatavilla osoitteesta www.korpus.cz), koska ei ole helppo saada selville, millaisia tekstejä ja tekstityyppejä verkkokorpuksessa esiintyy. Koko kollokaatioanalyysi perustuu kuitenkin pelkästään AFM-korpukseen. Aineiston lähestymistapa on adjektiivien *erikoinen* ja *erityinen* kollokaatioanalyysi. Sen avulla tutkin adjektiiven vasemman- ja oikeanpuoleista kontekstia ja semanttista preferenssiä.

Kollokaatioanalyysista käy ilmi, että adjektiivit eivät ole täysin synonyymisia. Eroa löytyy seuraavista kategorioista: frekvenssistä, tekstityypeistä ja yleisimmistä kollokaateista. Adjektiiveista *erityinen* on paljon yleisempi, sen absoluuttinen frekvenssi verkkokorpuksessa on 26 084 sanetta (relatiivinen frekvenssi on 218,4 i.p.m. eli miljoonaa sanetta kohti). *Erikoinen*-adjektiivin absoluuttinen frekvenssi on vain 5 929 sanetta (49,64 i.p.m.). *Erityinen*-adjektiivin isompi frekvenssi voi johtua siitä, että tämä sana esiintyy usein virkakielessä ja käyttämääni verkkokorpukseen sisältyy suuri määrä juuri virkakielisiä tekstejä. *Erityinen*-adjektiivin käyttöala on kuitenkin paljon kapeampi, koska se esiintyy usein juuri virkakielisissä termeissä (kuten *erityinen kuntajakoselvitys, erityinen tuki, erityinen suojelutoimi*), joilla on hyvin tarkkoja ja rajattuja käyttömahdollisuuksia. *Erikoinen*-adjektiivia voi sen sijaan käyttää monipuolisissa konteksteissa.

Kollokaatteja ovat jonkin verran samanlaisia. Molempia adjektiiveja käytetään usein kielteisissä konteksteissa, varsinkin ilmausten *mikään* ja *mitenkään* yhteydessä. Paljon enemmän eroavat kuitenkin adjektiivien käyttömahdollisuudet toisistaan. *Erikoinen*-adjektiivin myötäesiintymistä löytyy suuri määrä intensiteettimääritteitä: *hieman, melko, vähän, varsin, hiukan, kovin, todella, (sen) verran, hyvin, niin, aika, perin, aivan. Erityinen*-adjektiivin kanssa esiintyy sen sijaan pelkästään *aivan*-sana. Se ei tarkoita, että muiden määritteiden käyttö olisi virheellistä, vaan osoittaa pikemminkin *erityinen*-adjektiivin taipumusta esiintyä *aivan*-määritteen kanssa. Sen sijaan tämä adjektiivi toimii usein muiden sanojen intensiteettimääritteenä, esim. myötäesiintymissä *erityisen hyvä, tärkeä, vahva. Erikoinen*-adjektiivi toimii intensiteettimääritteenä ani harvoin, paljon useammin esiintyy

intensiteettimääritteen kaltaisessa muodossa *erikoisen* ns. ekvatiiviadjektiivien kanssa (esim. ilmauksissa *erikoisen näköinen, muotoinen, värinen*).

Erittäin tärkeäksi *erityinen*-adjektiivin kannalta on osoittautunut fraasi *kiinnittää erityistä huomiota.* Vaikka tämä myötäesiintymä on tilastollisesti merkitsevä, se ei löydy *Kielitoimiston sanakirjasta.* Vanhempi *Nykysuomen sanakirja* mainitsee kuitenkin samankaltaista fraasia *vaatia erityistä huomiota*, joka on kollokaatioanalyysin perusteella tilastollisesti vähemmän merkitsevä kun ensimmäisenä mainittu fraasi.

Aineistosta olen löytänyt myös tietyntyyppisiä fraaseja, jotka ovat vakiintuneita. Ne muistuttavat toisiaan, mutta ovat vähän erilaisia. *Erikoinen*-adjektiivi esiintyy fraasissa *olla siitä erikoinen, että ...,* kun taas *erityinen*-sana esiintyy samankaltaisessa fraasissa *olla siinä mielessä erityinen.* Vaikka molemmat ovat merkitykseltään hyvin läheisiä, ne eivät ole vapaasti vaihdettavia.

Erikoinen-adjektiivi suosii analyysin perusteella vasemmanpuoleisina kollokaatteina lähinnä intensiteettimääritteitä (esim. *hieman, hiukan, vähän*) ja oikeanpuoleisina kollokaatteina substantiiveja (kuten *tilanne, tapa, ilmiö). Erityinen*-sana taas suosii vasemmanpuoleisessa kontekstissa verbejä (*kiinnittää, noudattaa, edellyttää, vaatia*) ja oikeanpuoleisessa kontekstissa adjektiiveja (esim. *tärkeä, hyvä, arkaluonteinen, kiinnostava*).

Myös adjektiivien semanttiset preferenssit eroavat toisistaan. *Erikoinen*-adjektiivin semanttinen preferenssi on hyvin laaja eikä siitä voi saada selville mitään tiettyä merkitysryhmää. *Erityinen*-adjektiivilla puolestaan on kapeampi käyttöala, johon kuuluu varsinkin abstraktisanoja (sekä substantiiveja kuten *vastuullisuus, osaaminen, asiantuntemus,* että adjektiiveja kuten *tärkeä, hyvä, tyytyväinen*).

Adjektiivit eroavat toisistaan myös merkitykseltään, vaikka molemmilla on yhteinen merkityspiirre: ‚tavallisesta poikkeavaa'. Tämä poikkeaminen voi olla joko positiivinen (*Palvelu on erityisen kätevä.*), tai negatiivinen (*Hän ei ole mitenkään erikoinen laulaja.*). Semanttinen prosodian perusteella *erikoinen*-adjektiivilla on useammin negatiivinen merkitysaura, kun taas *erityinen*-adjektiivia käytetään pikemminkin neutraaleissa virkakielen termeissä. *Erikoinen*-sana on sen sijaan käyttöalaltaan monipuolisempi ja sillä on laajempi käyttöala.

Semanttisen preferenssin ja prosodian analyysi siis näyttää, että molempien adjektiivien preferenssit ja sanavalinnat eivät ole liian tiukkoja, vaikka on olemassa muutama kiinteä fraasi, jossa kyseiset sanat esiintyvät huomattavan usein.

Lopuksi yritin parantaa tutkittujen adjektiivien määritelmiä, jotka ovat peräisin *Kielitoimiston sanakirjasta* (hakusanat *erikoinen* ja *erityinen*). Muokatut määritelmät löytyvät tämän tutkielman luvusta 9 ja alkuperäiset hakusanat liitteistä 5 ja 6.

Tämä työ pyrkii hahmottamaan perustendenssejä tutkittujen adjektiivien käytössä ja esiintymisympäristöissä. Työ ei mitenkään kattaa kaikkia tutkittujen adjektiivien käyttömahdollisuuksia.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

TIŠTĚNÉ ZDROJE

BIBER, Douglas – CONRAD, Susan – REPPEN, Randi: *Corpus Linguistics: Investigating Structure and Use.* Cambridge: Cambridge University Press, 1998

BLATNÁ, Renata: Metajazyk v lexikografii. In: Blatná, Renata–Čermák, František: *Manuál lexikografie.* Jinočany: H&H, 1995. Str. 72–89

CRUSE, David Alan: *Lexical Semantics.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001

CRUSE, David Alan: *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics.* Vydání druhé. Oxford: Oxford University Press, 2004

CVRČEK, Václav a kol.: *Mluvnice současné češtiny.* Vydání druhé. Praha: Karolinum, 2015

ČERMÁK, František: *Jazyk a jazykověda.* Praha: Karolinum, 2013

ČERMÁK, František: *Korpus a korpusová lingvistika.* Praha: Karolinum, 2017

ČERMÁK, František: *Lexikon a sémantika.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010

ČERMÁKOVÁ, Anna: Jaký slovník uživatelé češtiny potřebují? O Slovníku současné češtiny nakladatelství Lingea. In: Slovo a slovesnost 3/2013. Str. 195–210

HAKANEN, Aimo: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1973

HÄKKINEN, Kaisa: *Kielitieteen perusteet.* Tietolipas 133. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1994

JANTUNEN, Jarmo Harri: Minulla on aivan paljon rahaa – Fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa. In: Virittäjä 113 (3), 2009. Str. 356–381

JANTUNEN, Jarmo Harri: *Synonymia ja käännössuomi.* Joensuu: Joensuun yliopiston humanistisija julkaisuja, 2004. Disertační práce

JANTUNEN, Jarmo Harri: "Tärkeä seikka" ja "keskeinen kysymys": Mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisynonyymeista? In: Virittäjä 105 (2), 2001. Str. 170–192

KANGASNIEMI, Heikki: *Sana, merkitys, maailma.* Helsinki: Finn Lectura, 1997

KARLSSON, Fred: *Yleinen kielitiede.* Helsinki: Yliopistopaino, 2006

KJELLMER, Göran: Patterns of Collocability. In: *Theory and Practice in Corpus Linguistics.* Amsterdam: Rodopi, 1990. Str. 163–178

KLÉGR, Aleš: Lexikální kolokace: základní přehled o vývoji pojetí. In: Časopis pro moderní filologii 98, 2016, č. 1. Str. 95–103

KORHONEN, Jarmo: *Fraseologia. Kiinteiden sanayhtymien tutkimus.* Helsinki: Finn Lectura, 2018

KOSKI, Mauno: Mitä se merkitsee? In: *Kielestä kiinni.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1988. Str. 108–128

KUIRI, Kaija: *Johdatus semantiikkaan.* Helsinki: Finn Lectura, 2012

KUIRI, Kaija: *Semantiikan peruskurssi.* Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, 2000

LARJAVAARA, Matti: *Pragmasemantiikka.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997

MARTÍNEK, František: Ke kritice Slovníku současné češtiny. In: Slovo a slovesnost 1/2016. Str. 60–69

OLKINUORA, Katri: Onko *aalto* suurempi kuin *laine*? Synonymian ongelmia. In: *Variaatiota. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen juhlakirja.* Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, 1992. Str. 113–124

ORPANA, Terttu: *Kuvaus vai kommenti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta.* Tampere: Opera Fennistica & Linguistica 2, 1998

SINCLAIR, John: *Corpus, Concordance, Collocation.* Oxford: Oxford University Press, 1991

STUBBS, Michael: *Words and Phrases. Corpus Studies of Lexical Semantics.* Oxford: Blackwell, 2002

VILKUNA, Maria: *Suomen lauseopin perusteet.* Helsinki: Edita, 2003

VORLÍKOVÁ, Zuzana: *Sémantické preference a prozódie intenzifikačních výrazů ve finštině.* Praha: Filozofická fakulta, 2019. Diplomová práce

INTERNETOVÉ ZDROJE

VISK: Iso suomen kielioppi, internetová verze. Dostupné z: http://scripta.kotus.fi/visk, 14. 4. 2022

BEDNAREK, Monika: „Semantic preference and semantic prosody re-examined“. In *Corpus Linguistics and Linguistic Theory,* volume 4 issue 2, 2008. S. 119–139. Dostupné z: https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/CLLT.2008.006/html, 9. 4. 2022

CVRČEK, Václav a): SÉMANTICKÁ PROSODIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/SÉMANTICKÁ PROSODIE, 9. 4. 2022

CVRČEK, Václav b): KOLIGACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOLIGACE, 9. 4. 2022

ČERMÁK, František: „Syntagma“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/SYNTAGMA, 9. 4. 2022

ČERMÁK, František – CVRČEK, Václav: „Kolokace“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOLOKACE, 9. 4. 2022

„Erityinen tuki“. Dostupné z: https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/erityinen-tuki, 9. 4. 2022

HLADKÁ, Zdeňka – DOČEKAL, Mojmír: „Synonymie“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/SYNONYMIE, 9. 4. 2022

HLADKÁ, Zdeňka – VAŇKOVÁ, Irena: „Konotace“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KONOTACE, 9. 4. 2022

JOKI, Leena – KLEMETTINEN, Riina: Kielitoimiston sanakirjan esimerkilliset esimerkit. In: Kielikello 4/2021. Dostupné z: https://www.kielikello.fi/-/kielitoimiston-sanakirjan-esimerkilliset-esimerkit, 9. 4. 2022

KŘEN, Michal: „Asociační míra“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: https:/www.czechency.org/slovnik/ASOCIAČNÍ MÍRA, 9. 4. 2022

NOVOTNÁ, Renata a): „Lexikální význam“. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017 Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/LEXIKÁLNÍ VÝZNAM, 9. 4. 2022

NOVOTNÁ, Renata b): „Slovníková definice“. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/SLOVNÍKOVÁ DEFINICE, 9. 4. 2022

SLOVNÍKY

Kielitoimiston sanakirja [verkkojulkaisu]. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki 2020. Dostupné z: www: http://www.kielitoimistonsanakirja.fi, 14. 4. 2022

LINDROOS-ČERMÁKOVÁ, Hilkka: *Suomi-Tšekki-Suomi taskusanakirja.* Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö, 1984

Nykysuomen sanakirja [verkkojulkaisu]. Dostupné z: https://kaino.kotus.fi/ns/Nykysuomen_sanakirja_1_A-I.pdf, 14. 4. 2022

KORPUSY

BENKO, Vladimír: *Araneum Finnicum Minus, verze 15.04*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z: http://www.korpus.cz, 25. 3. 2022

FÁROVÁ, Lenka – VAVŘÍN, Martin – ZASINA, Adrian J.: *InterCorp - finština, verze 14 z 31. 1. 2022.* Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2022. Dostupný z: http://www.korpus.cz, 25. 3. 2022

PŘÍLOHY[15]

Příloha č. 1: Český překlad levostranných kolokátů adjektiva *erikoinen*

	Finskojazyčný kolokát, MI-skóre	**Překlad do češtiny**	**Finskojazyčný kolokát, t-skóre**	**Překlad do češtiny**
1	*mitenkään*	nijak	*mikään*	žádný
2	*sikäli*	tolik, do té míry	*olla*	být
3	*mikään*	žádný	*aika*	docela
4	*hieman*	poněkud	*hieman*	poněkud
5	*melko*	docela	*jokin*	něco
6	*jokin*	něco	*hyvin*	velmi
7	*vähän*	trochu	*varsin*	velmi
8	*varsin*	velmi	*mitenkään*	nijak
9	*kuulostaa*	znít	*kovin*	velmi
10	*hiukan*	trochu	*niin*	tak
11	*jotenkin*	nějak	*vähän*	trochu
12	*kovin*	velmi	*todella*	opravdu
13	*todella*	opravdu	*melko*	docela
14	*hyvin*	velmi	*se*	to
15	*(sen) verran*	tolik	*mikä*	co
16	*perin*	velmi	*myös*	také
17	*aika*	docela	*jotenkin*	nějak
18	*tuntua*	zdát se	*(sen) verran*	tolik
19	*aivan*	úplně, zcela	*hiukan*	trochu
20	*niin*	tak	*sikäli*	tolik, do té míry

[15] Překladové ekvivalenty pocházejí z finsko-českého slovníku Hilkky Lindroos-Čermákové (1984).

Příloha č. 2: Český překlad pravostranných kolokátů adjektiva *erikoinen*

	Finskojazyčný kolokát, MI-skóre	**Překlad do češtiny**	**Finskojazyčný kolokát, t-skóre**	**Překlad do češtiny**
1	*värinen*	barevný	*tapa*	způsob
2	*asetelma*	sestava	*tapaus*	případ, událost
3	*muotoinen*	ve tvaru něčeho	*näköinen*	vypadající, podobný
4	*näköinen*	vypadající, podobný	*nimi*	jméno
5	*piirre*	rys, vlastnost	*piirre*	rys, vlastnost
6	*persoona*	osoba	*tilanne*	situace
7	*yhdistelmä*	kombinace	*asia*	věc, záležitost
8	*näky*	pohled	*juttu*	věc
9	*tilanne*	situace	*tapahtuma*	událost
10	*harrastus*	zájem, záliba	*hyvä*	dobrý
11	*yksityiskohta*	detail	*paikka*	místo
12	*esine*	předmět, věc	*ratkaisu*	řešení
13	*ilmiö*	jev, úkaz	*värinen*	barevný
14	*tapaus*	případ, událost	*yhdistelmä*	kombinace
15	*olosuhteet*	podmínky	*kokemus*	zkušenost
16	*kyky*	schopnost, nadání	*ilmiö*	jev, úkaz
17	*tyyli*	styl	*syy*	důvod, příčina
18	*este*	překážka	*muoto*	tvar, podoba
19	*tapa*	způsob	*muotoinen*	ve tvaru něčeho
20	*käsitys*	představa, názor	*näky*	pohled

Příloha č. 3: Český překlad levostranných kolokátů adjektiva *erityinen*

	Finskojazyčný kolokát, MI-skóre	**Překlad do češtiny**	**Finskojazyčný kolokát, t-skóre**	**Překlad do češtiny**
1	*kiinnittää*	věnovat (pozornost)	*olla*	být
2	*mitenkään*	nijak	*kiinnittää*	věnovat (pozornost)
3	*soveltua*	hodit se	*mikään*	žádný
4	*mikään*	žádný	*aivan*	úplně, zcela
5	*aivan*	úplně, zcela	*mitenkään*	nijak
6	*jotenkin*	nějak	*jokin*	něco
7	*tunnistaminen*	identifikace	*sopia*	hodit se
8	*sopia*	hodit se	*vaatia*	vyžadovat
9	*vaatia*	vyžadovat	*ilman*	bez
10	*jokin*	něco	*tarvita*	potřebovat
11	*edellyttää*	předpokládat	*jotenkin*	nějak
12	*ilman*	bez	*myös*	také
13	*kannalta*	z něčího hlediska	*tuntua*	zdát se
14	*noudattaa*	dodržovat	*kannalta*	z něčího hlediska
15	*maistua*	chutnat	*soveltua*	hodit se
16	*mihinkään*	nikam	*pitää*	věnovat, považovat za
17	*pitää*	věnovat, považovat za	*edellyttää*	předpokládat
18	*osoittautua*	ukázat se být	*muu*	jiný, další
19	*aiheutua*	způsobit	*mieli*	názor, mínění
20	*asettaa*	stanovit, klást	*noudattaa*	dodržovat

Příloha č. 4: Český překlad pravostranných kolokátů adjektiva *erityinen*

	Finskojazyčný kolokát, MI-skóre	**Překlad do češtiny**	**Finskojazyčný kolokát, t-skóre**	**Překlad do češtiny**
1	*kuntajakoselvitys*	analýza přerozdělení působnosti obcí	*tärkeä*	důležitý
2	*suojelutoimi*	ochranné opatření	*huomio*	pozornost
3	*varovaisuus*	opatrnost	*tuki*	podpora, pomoc
4	*arkaluonteinen*	choulostivý, citlivý	*hyvin*	velmi
5	*huolellisuus*	pečlivost	*syy*	důvod, příčina
6	*ansiokkaasti*	chvályhodně, zasloužile	*hyvä*	dobrý
7	*suojelus*	ochrana, záštita	*paljon*	hodně
8	*haavoittuvainen*	zranitelný	*suuri*	velký
9	*kelpoisuusvaatimus*	požadavek způsobilosti	*vaikea*	těžký, obtížný
10	*ilahtua*	mít radost	*huoli*	starost, péče
11	*huolenpito*	péče, starost	*kiinnostua*	zajímat se
12	*mieleenpainuva*	nezapomenutelný	*kiinnostaa*	zajímat
13	*ansioitua*	zasloužit se	*mielenkiintoinen*	zajímavý
14	*ansiokas*	chvályhodný, zasloužilý	*hieno*	skvělý
15	*ongelmallinen*	problematický	*tyytyväinen*	spokojený
16	*altis*	náchylný	*suosia*	upřednostňovat
17	*huomio*	pozornost	*herkkä*	citlivý, vnímavý
18	*varovainen*	opatrný	*merkitys*	význam, smysl
19	*riskialtis*	rizikový	*vahva*	silný
20	*huolestua*	znepokojit se	*hyödyllinen*	užitečný

Příloha č. 5: Slovníkové heslo adjektiva *erikoinen* ve webové verzi výkladového slovníku *Kielitoimiston sanakirja*

erikoinen[38]

TAIVUTUS

vrt. erityinen.

1.

tavallisuudesta poikkeava, epätavallinen, erikoislaatuinen, omalaatuinen, poikkeuksellinen, harvinainen, outo, omituinen, merkillinen, ihmeellinen, originelli.

Ulkomuodoltaan erikoinen.

Hän on siitä, siinä suhteessa, sikäli erikoinen, että – –.

Erikoiset tavat, olosuhteet.

Kerrassaan erikoinen tapaus.

Hyvin erikoinen ihminen.

Erik.

kielteisissä yhteyksissä (ark. myös komparatiivisena): (ei) mainittava, sanottava, kummempi.

Ei mitenkään erikoinen laulaja.

Ei näytä erikoisemmalta.

”Mitä kuuluu?” ”Ei mitään erikoista.” t. ”Ei erikoisempaa.”

2.

tavallisemmin: erityinen 2, luonteenomainen, tunnusomainen, tunnusmerkillinen, kuvaava, ominainen, tyypillinen, karakteristinen.

Ruok.

Talon erikoinen ravintolan erikoisannos.

3.

tavallisemmin: erityinen 1, nimenomainen, spesiaalinen, spesifinen.

Příloha č. 6: Slovníkové heslo adjektiva *erityinen* ve webové verzi výkladového slovníku *Kielitoimiston sanakirja*

erityinen[38]

TAIVUTUS

vrt. erikoinen.

1.

vartavastinen, nimenomainen; eri, oma, spesiaalinen, spesifinen.

Tehtävää hoitaa erityinen virkamies.

Erityinen tila tupakoitsijoille.

Tuli käymään ilman erityistä asiaa.

Jkn erityisellä luvalla.

Erityistä tarkoitusta varten.

Yleiset ja erityiset säännökset.

2.

luonteenomainen, tunnusomainen, -merkillinen, kuvaava, ominainen, tyypillinen, karakteristinen.

Hapen erityinen taipumus yhtyä muihin aineisiin.

3.

poikkeuksellinen, merkittävä, tärkeä.

Erityisen vaativa ammatti.

Aivan erityinen merkitys on sillä, että – –.

Erik.

kielteisissä yhteyksissä = erikoinen 1. erik.

Ei huomannut mitään erityistä.

Ei tehnyt erityisempää vaikutusta.